

IOAN ADAM

CONSTANȚA PITOREASCĂ

CU ÎMPREJURIMILE EI

CĂLĂUZĂ DESCRIPTIVĂ CU ILUSTRĂȚII

BUCUREȘTI

«MINERVA», Institut de Arte
Grafice și Editură, B-dul Aca-
demiei, 3 — Edgar-Quinet, 4.
1908.

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE «MINERVA»
BUCUREȘTI. — B-DUL ACADEMIEI 3.

REPRODUCEREA OPRITĂ

O VORBĂ ÎNAINTE

Constanța și cu ea toată Dobrogea, ajung tot mai scumpe pentru noi.

Aici sunt urme sfinte și amintiri glorioase.

Dobrogea este copilul cel regăsit al țării românești. Coprînsurile ei ne sunt evocătoare prin trecut și scumpe prin jertfa din zilele noastre.

În privința Constanței, i se poate vedea ușor însemnătatea : E primul nostru port maritim, oraș industrial și stațiune balneară — climaterică marină

Toate aceste manifestațiuni de viață, sunt prinse în cadrul măreț al ruinilor, rămase pe urma stăpânirii strămoșilor noștri. Patrimoniul acesta sfânt, este o cheazășie de drept pentru noi și un îndemn la muncă și încredere, pentru ca să ridicăm moștenirea aceasta desgropată, la trăinicia și înflorirea de altă dată.

Constanța și Dobrogea trebuiesc cunoscute.

Pentru orientarea vizitatorilor și pregătirea cititorilor de mai pe departe, am alcătuit călăuza

care urmează: — E o inbinare de priveliști dela mare, cu ușoare schițări din trecut, — prinse toate în extazuri și tresăriri trecătoare.

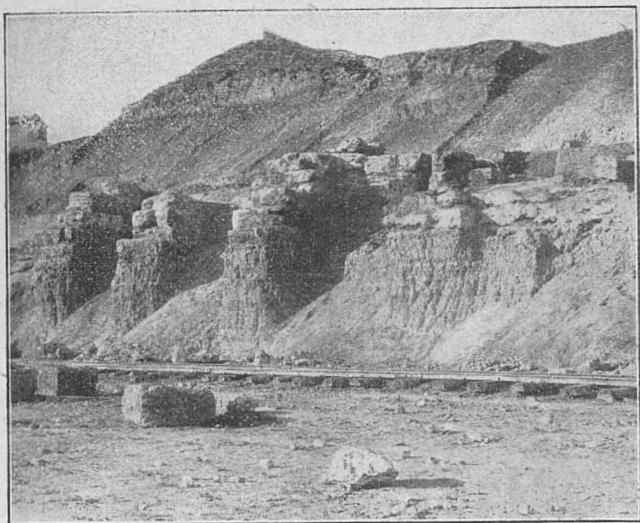
N'am uitat deasemenea nici acele câteva localități însemnate de-afară, care au mai mare interes pentru escursioniști.

Am scris cartea aceasta, mai întâi pentru ca să-mi plătesc o datorie modestă către Primăria de Constanța, — dar mai ales, am scris'o, dintr'un sentiment de recunoștință și premărire, față de natura cea frumoasă, care m'a înconjurat prietenește și m'a înălțat în cei câțiva ani cât am trăit acolo, făcându-mă să uit și să ert celelalte amărăciuni ale vieții...

IOAN ADAM.

DIN TRECUTUL CONSTANȚEI

T O M I S

Ruine din vechiul Tomis.

I.

TIMPUL LEGENDELOR

Originea orașului Tomis, — Constanța de azi, — s'amestecă în trecut, până în misterele legendelor din antichitatea greacă. Orașul acesta mitic, a luat astfel parte la viața fantastică a eroilor și zeilor, pe vremea când poezia îmbracă în minuni faptele oamenilor.

Poveștile antice spun că eroul Iasone, s'a dus cu argonauții lui, până în țara Colchilor, la regele

Aetes, ca să-i ceară lâna de aur a berbecului sacrificat acolo de Phryxus.

Regele bănuelnic și temător, cu toată puterea lui de stăpân peste o țară, nu știa cum să se scape de oaspeții aceștia nepoftiți. El auzise de isprăvile lui Iasone și de vitejia argonaștilor și atunci ca să-i piardă, i-a pus la niște încercări grele, făgăduindu-le că numai așa le va da comoara cea căutată.

Lâna de aur era la loc bun, căci era păzită de un balaur amarnic și Iasone știa că numai cu binele ar fi putut-o lua, de aceea s'a supus încercărilor.

Aetes a pus pe Iasone să-i are un câmp, cu un taur care avea picioarele de aramă și suflă pe nări flăcări de foc, după care să samene apoi acolo dinți de balaur.

Încercarea eră în adevăr periculoasă.

În vremea aceasta însă, Medeea, fiica regelui Aetes, se îndrăgostește de falnicul erou grec și văzând că tatăl său vrea să-i piardă alesul, se hotărăște să-l scape ea din primejdie. Medeea pe lângă că era fiică de rege și fată frumoasă, mai știa și fermece și făcea vrăjitorii. Ea intră în înțelegere cu fratele ei mai mic Absyrthé, ca s'o ajute să scape pe Iasone din pericol. Chiar în noaptea aceea au eșit amândoi din palat și s'au dus la erou, căruia Medeea i-a dat un amestec fermecat, cu care să se ungă înainte de luptă, ca să-l ferească de arsurile flăcărilor suflate de taur.

Iasone numai de foc s'ar fi putut teme, — căci în potriva focului nu poate lupta nici ferul, — dar de sălbătăcia taurului, nu se îngrijia cu brațele lui vânjoase.

Fata vrăjitoare îi venise ca o trimisă a zeilor.

A doua zi eroul se scoală înviorat și voinic și după ce se pregătește de luptă cu farmecile Medeei, se duce la grajdul taurului năzdrăvan. Când s'au deschis porțile, bestia grozavă, a năpădit afară ca o sbucnire de vâlvătăi înăbușite, suflând într'una pe nări vârtejuri de foc. Jasone mândru și puternic, învăluit un moment de flăcări ca un brad aprins, se încordează hotărât și apucând taurul de coarne, îl plecă cu nările în pământ. Bestia suflă și găfăia înlănțuită, gemând sub pumnii eroului, ca sub o stâncă prăvălită.

Jasone a silit taurul cel amarnic să are câmpul cerut, în spaima și mirarea regelui Aetes și al Colchilor strânși împrejur. Tot prin farmecile Medeei, — dinții de balaur semănați de Jasone pe câmpul arat, în loc să rodiască balauri amenințatori, a odrăslit frați învrăjmășiți, cari se sfâșiau în de ei, de cum răsăriau din pământ, în loc de a se arunca asupra eroului dușmănit.

Cu toate aceste isbânde, Aetes tot n'a vrut să dea argonanților lâna de aur.

Medeea, fata vrăjitoare, — cea fermecată acum de Jasone, uită de tată, de țara ei și adormind cu descântece balaurul păzitor, lăasă pe Jasone să-l omoare și să-i ia lâna de aur. Eroul stăpân pe

comoara cea căutată, iă cu el pe Medeea și pe fratele ei Absyrthe și fug împreună cu ceilalți tovarăși pe corabia «Argos». Ca să-și piardă urma, de frica regelui o apucă pe un drum nou, traversând marea către miază-noapte, în spre gurile Istrului.

Regele Aetes, când înțelege trădarea Medeei și vede hoția oaspeților, se avântă pe urma fugariilor, împreună c'o ceata de marinari colcheeni.

În străbaterea Pontului, dușmanii dela un timp mai-mai să se ajungă, căci dacă «Argos» sbură printre valuri, mânia lui Aetes eră deajuns ca să facă pe colchii lui, să vâsliască și mai iute.

Medeea văzând pericolul care se ținea răsunător de urma lor și știind că nimic n'ar putea oprî în drum pe tatăl său, se gândește la o crimă stranie, pe care numai iubirea o poate face și ertă. Ea îndeamnă atunci pe Jasone, ca să taie în bucăți pe Absyrthe și să-i împrăștie membrele desprinse, pe țărmul mării de-acolò. Eroul îndeplinind grozava însărcinare, a atârnat capul și mâinile copilului de colțurile unei stânci dela mal.

Priviliștea aceasta negândită, a oprit pe Aetes din goana lui și-a dat răgaz fugariilor să se depărteze. Regele îndurerat, a strâns bucățile împrăștiate ale lui Absyrte și plângându-și amar soarta blestemată și-a îngropat odrasla ucisă acolo pe malul mării.

Colchii cari însoțise în goană, pe regele Aetes, au colonizat pe colțul acela de mal și au fondat

Foto. amat. Bezançon

Stâncile Medei pe care se crede că a fost agățate bucățile din trupul lui Absyrte. Stâncile acestea formează un colan dantelat, în care băteau și se-ngânau valurile, evocând poezia antică. Azi nu se mai vede cingătoarea aceea feerică, căci s'a acoperit cu umplutura noului bulevard.

www.ziuaconstanta.ro

oraşul *Tomis*, al cărui nume e tras din vorba grecească *Τεμνω* — a îmbucătăţi, — adică locul unde s'a *îmbucătăţit* trupul nenorocitului fiu de rege. Slugile acestea credincioase, au înălţat pentru pomenire, deasupra mormântului lui Absyrthe, movila cea mare dela marginea de sus a Constanţei, pe care Turcii au numit-o *Avratük-tépe*, iar romanii *Ponticum*. Ovidiu pomeneşte şi el de această legendă : «*Inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo membra soror fratris consecuisse sui*» (Acest loc a fost numit apoi *Tomis*, fiindcă acolo se zice că, o soră a tăiat membrele fratelui său.)

O monedă cu efigia lui Tomos.

O altă legendă atribue fondarea oraşului *Tomis*, unui erou închipuit care s'ar fi numit *Tomos* şi pentru pomenirea căruia s'au bătut şi monede, cu inscripţiunea :

TOMOS ΚΤΙΗΤΗ

adică *Tomos* ctitorul, fondatorul oraşului.

N'avem şi noi pentru Bucureşti, legenda lui *Bucur*? Totuşi numele de *Tomis*, ascunde în etimologia lui şi origina oraşului :

În vremile primelor dibuiri de navigațiune, corăbierii nu poposiau și nu fondau colonii, decât pe țărmurile smăcinate și rupte de golfuri naturale, ocrotite, -- căci pe atunci nu se puteau face lucrări de apărare, care să învingă natura.

S'o fi întâmplat ca navigatorii primitivi, plecați din Milet și de pe aiurea, să dea peste malul *îmbucătățit* și primitor dela noi și să fondeze o colonie comercială, care a devenit cu timpul inflo-ritorul *Tomis*, adică cel pus pe-un mal îmbucătățit. (τρυγω).

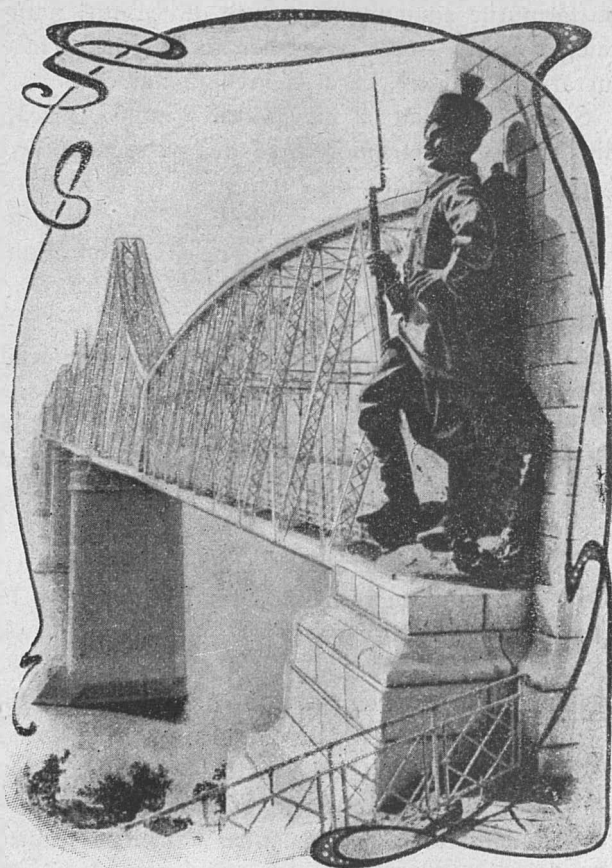
Constanța noastră de azi, cu trecutul îndepărtat al Tomisului, ale cărui legende le-a moștenit, ne leagă de amintirea uriașă a lui Homer, readucând între noi poezia timpurilor primitive, când geniul și gloria se împărția de către zei, între eroi și rapsozi...

Totuși timpul legendelor eroice n'a trecut cu totul, căci intrarea românilor din zilele noastre în vechea lor stăpânire, ia și ea proporțiunile unei legende miraculoase.

Portul și orașul, cu ajutorul podului de peste Dunăre, s'au deschis deodată ca într'o feerie visată și ceea ce s'ar fi părut mai înainte un basm născocit, strălucește azi într'o desăvârșită realitate, ca o podoaă neîntrecută, prinsă pentru veșnicie, în cadrul de piatră al zăgazurilor dela mare.

Amintirea uriașă a lui Homer, cu toată lumea eroilor și legendelor dela început, nu s'ar găsi

străine și strâmtorate, în înconjurul măreț, îndeplinit de Români la Constanța.

Podul de peste Dunăre.

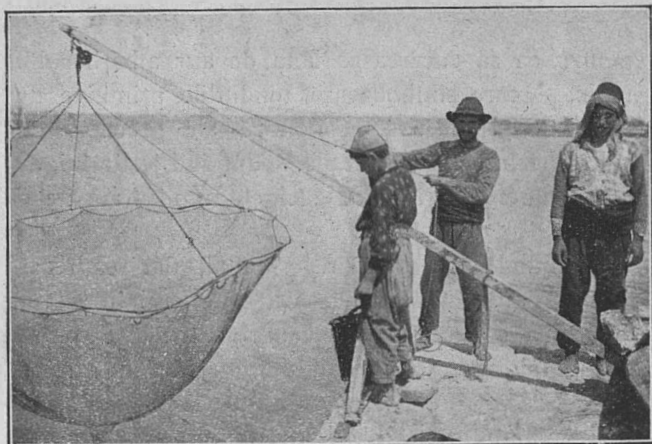
Toată poezia însă își are și adâncul ei. Jasone,

pentru ca să cucerească lâna de aur a berbecului mitic, — care simbolizează tendințele primitive de extindere și cucerire economică ale grecilor, — a călcat peste toate greutățile, scumpind jertfa lui, cu prețul unei iubiri și cu sângele unui frate nevinovat.

Simbolul e îngrozitor, criminal, dar cadrează voința și instinctul de viață a celor cari înving.

Jasone a cucerit lâna de aur pentru el și pentru gloria și mândria neamului helen. În cucerirea noastră nouă, prin care am smuls valurilor mării și împrejurărilor, o comoară tot așa de scumpă, — cu jertfe de sânge frățesc și sforțări de eroi, — nu trebuie să uităm că simbolul e al nostru și pentru noi, ca să nu se zică că Jasone cel nou, după ce-a cucerit ca un erou lâna de aur, a aruncat-o neștiutor pe umerii unui trecător străin.

Pe malul mării.

II.

TIMPUL ISTORIEI

Dacă lăsăm legendele și intrăm în timpul istoriei, — când faptele oamenilor se înseamnă cu urme și amintiri, — vedem că nașterea Tomisului este normală, ca și a tuturor orașelor pontice din vremea aceea. Golfurile cele mai ospitaliere ale Mării Negre, au atras încă din vechime, întâi pe navigatorii Fenicieni și mai târziu pe Greci, momindu-i cu bogățiile eftine, ale ținuturilor barbare și mănoase dinprejur.

Cei dintâi locuitori ai Tomisului, cari s'aleg din negura legendelor, pentru ca să se însemne în

Tiché Poleos. — Zeița norocului (Fortuna). Statue găsită la Constanța, cu ocaziunea săpării unor fundațiuni. E în proprietatea d-lui Bartolomen, inginer la Cerna-Vodă.

cadrul de lumină al istoriei, a fost o colonie grecească din Milet, care a statornicit aici la noi o șchele de comerț, cam prin secolul VII înainte de Cristos.

În adevăr, Grecii primitivi, fie din Helada, fie de pe coastele Asiei, în cutreerarea apelor cu navigațiunea și negoțul lor, întemeiau porturi pe la subsuorile mărilor, acolo unde vedeau că le-ar aduce câștig.

Tomisul a fost cel mai norocos așezat, căci curând a putut ajunge la o înflorire de pizmuit.

Cu barbarii din prejurul uscatului, coloniile acestea grecești, intrau lesne în legături de interese și plătind și o dare oarecare șefilor mai puternici, își asigurau liniștea și prosperitatea.

În privința acestei supunerii nominale, toate porturile pontice, urmau soarta provinciei în care cădeau. Cu venirea unei stăpâniri nouă, orașele acestea se supuniau și ele la o nouă ascultare. Tomisul a trecut și el pe sub aceleași dominațiuni ca și *Scytia minor*, — cum se numia pe-atunci Dobrogea noastră de azi.

Cu chipul acesta, Tomisul a fost pe rând sub atârnarea Scytilor, Geșilor, Macedonenilor și Romanilor.

Despre toate aceste întâmplări nu ne-a rămas mai nimica scris, așa încât multe din știri sunt deducțiuni istorice și îndrumări descoperite cu ajutorul arhiologiei și mai ales al numismaticei. În privința aceasta am putea spune că Tomisul și-a

salvat amintirea și istoria, în ruinile sale și monedele vechi găsite pe urmă.

De pe urma succesiunii Macedonenilor asupra Tomisului, după înfrângerea Geților, avem moneda de aur cu efigia lui Lisimach și cu inscripția *TO*, (Tomis) care ne cheazășuește împrejurările de atunci.

Stăpânirea romană asupra orașelor pontice, trebuie să se fi simțit cam de pe la anul 71 înainte de Cr., când generalul Luculus a supus Moesia. De atunci a și început adevărata viață de înflorire a cetăților pontice, căci fiind ocrotite de o putere mare și statornică, au avut tot răgazul și liniștea, de-a se desvolta în voe.

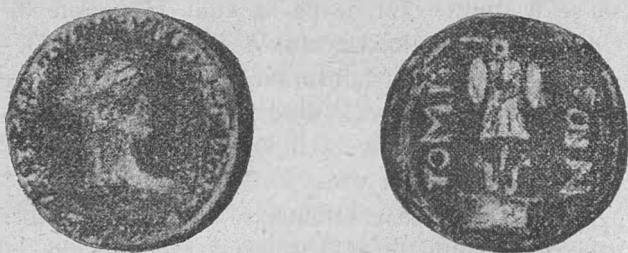
Propășirea aceasta trebuie să fi mers simțitor, căci pe la anul 9 d. Cr. când vine Ovidiu la Tomis, în surghiun, orașul eră temeinic, cu mișcare și lume pregătită, care își dădea seama de nenorocirea și valoarea marelui oaspe pe care-l primiau la ei. În adevăr, Tomitanii și-au dat toate silințele ca să îndulcească exilul lui Ovidiu, înconjurând pe poet cu onoruri și grijă. Se zice că ei au fost foarte atinși, auzind că Ovidiu ponegrește prin scrisorile lui trimise la Roma, viața și moravurile din surghin. Niște poetași greci din Tomis, s'au apucat chiar să satirizeze pe marele înfrânt al soartei, nedumeriți de plânsetele lui.

Ce știau ei înse, despre tot ce lăsase Ovidiu la Roma!

Totuși, Tomitanii au ertat îngratitudinea neîn-

bunatului surghiunit, căci la moartea lui, în anul 17 d. Chr. i-au făcut o înmormântare domniască, ridicându-i în urmă și o statuie. Ce s'or fi făcut oare toate aceste urme? Când se vor găsi?

Cu zdrobirea desăvârșită a Geților și Dacilor de către Traian, între anii 101—103 și 104—107, Scythia minor intră împăcată în plină epocă de așezare și progres.

Moneda cu bustul lui Traian și relieful trofeului, bătută de orașul Tomis

În deosebi Traian eră divinizat de toate aceste cetăți, căci în el vedeau răzbunătorul nestatorniciei de până atunci și cumpăna dreptății și liniștei din viitor. De atunci avem moneda aceea atât de prețioasă, care pe-o față are bustul lui Traian, iar pe cealaltă relieful trofeului ridicat de marele împărat în sudul Scythiei, pe locul numit azi Adam-Klissi. Din inscripțiune se pot citi și literile *Twi*, care sunt o prescurtare a cuvântului *Tomeon*. Simbolul acesta neprețuit, care alături *Tomisul* de *Tropaeum*, deschide înaintea ochilor noștri de azi, tot misterul vremilor de atunci, ascuns sub ruine.

Nicăeri n'avem aceste două momente din viața trecută, strânse într'o idee, care s'arate mai bine comunitatea lor de interese, în acele vremuri de restriște.

Cât timp a ținut liniștea și puterea romanilor, orașele pontice au progresat și s'au mărit. Sub împărații Antonini mai ales și-au trăit tot apogeul lor.

În fruntea tuturor acestor cetăți de mare, a stat în totdeauna orașul Tomis și când s'au confederat indeele, — (*Tomis*—Constanța, *Odessus*—Varna, *Calatis*—Mangalia, *Istropolis*—dispărut cu totul și *Marcianopolis*)— cu scopul de a-și apăra interesele comune, cu toate au recunoscut pe *Tomis* ca *Metropola Pontului*.

Tomis metropola Pontului.

Titulatura aceasta se vede pe monedele orașului de atunci, care aveau următoarea inscripțiune :

MITPO. ΠΟΝ. ΤΟΜΕΩΞ

(*Tomis metropola Pontului*).

La Tomis, ca metropolă, se strângeau delegații celorlalte orașe, ca să hotărască în chestiunile privitoare la interesele confederațiunii.

Tomisul îmbogățindu-se prin comerț, s'a umplut de monumente și edificii mărețe. E destul să privim azi sfărământurile de marmură, cu coloanele frânte și frizile știrbite, care se găsesc în pământ la tot pasul, ca din măreția acestor ruine de artă și mândrie, să ne închipuim ce viață superioară trebuie să se fi trăit odată pe locurile acestea. Mulțimea statuelor și a templelor, puneau Tomisul în cadru unei civilizațiuni impunătoare, care trebuie să fi uimit orientul, înaintea Bizanțului.

Negustorii de-atunci erau și oameni de gust și gândire, căci își premăriau norocul orașului, pe Tiché Poleos, Fortuna lor, în statui scumpe de marmoră, aducându-și aminte în aceeași vreme și de rapsozii și filosofii de atunci, pe care-i slăviau alătura tot în statui mărețe. Și numai așa gloria și nemurirea, au salvat faima unei lumi care nu mai este, căci numai de unde s'a gonit arta și gândirea, n'a mai rămas pe urma oamenilor nimica.

În Tomis eră Templul lui August și al Romei, unde se oficia cultul împăraților romani. Limba și influența latină a dat aripi și zbor tot mai mare începutului de cultură grecească, pătrunzând tot mai mult viața orașului milesian. Mai târziu metropola începe a se intitula cu mândrie în latinește :

Respublica Tomitanorum.

S'au bătut și monede cu inscripțiuni latine, din care una veche de tot purta intitularea :

Senatus populusque Tomitanorum.

Cu vremea s'a stins însă generațiunea împăraților vrednici dela Roma și barbarii au ajuns tot mai amenințatori.

Tomisul cel înfloritor a început a se îngriji în fața acestui pericol, căutând să se întărească cu ziduri și lucrări de apărare, ca să nu se treziască surprins de năvălitori.

În anul 268, pe timpul domniei lui Claudiu, au năvălit Goții ca o groază prin Scythia. În drumul lor spre Moesia, barbarii s'au oprit să devasteze și porturile pontice. Tomisul însă întărit și apărat, a respins singur pe Goți, îndepărtând pentru un timp pericolul.

De aici încolo însă, liniștea era pierdută pentru orașele pontice, încât propășirea lor a dat repede înapoi, până s'a stins cu totul.

Năvălirea Goților, Carpilor, Hunilor, Pecinegilor, venise ca un păcat, distrugând și Tomisul, odată cu celelalte centre de viață și bogăție din drumul lor.

În răstimpul acesta sau încercat unii din împărații romani mai vrednici, ca să reînvieze prosperitatea de altă dată a orașelor din Scythia. Așa, Constantin cel mare (325—337) a rezidit din temelie Tomisul cel devastat, schimbându-i însă numele în *Constantiana*, în onoarea surorii lui Constanța. Tot atunci a refăcut el și cetatea de lângă trofeul lui Traian, numind-o *Civitas Tropaeensium*, în locul vechiului ei nume de: Tropaeum Traiani.

Împăratul Justinian (527—565), s'a încercat de

asemenea să întărească orașele dela granițele imperiului, dar această nouă statornicire n'a fost de lungă viață.

Constanța noastră cea ridicată pe ruinele metro-

Un sarcofag.

polei Tomis, a urmat și ea fatalitatea împărăției romane, — înflorind cât era liniște în imperiu și suferind și dând înapoi, când barbarii găseau drumul deschis.

Ultima devastare a Constanței, au făcut'o Bul-

garii prin secolul al X-lea, când s'a întunecat pentru multă vreme steaua ei.

De bătrânul Tomis nici nu se mai pomenea, acum, când însăși Constanța nu mai era decât o ruină.

Popoarele și-au făcut loc pe rând la stăpânire și înflorire în viața lumii.

În locul vechilor Fenicieni, am văzut că au venit pe vremuri Grecii ca să stăpâniască mările. În evul mediu, Grecii dispar aproape din istorie și-n locul lor apar prin porturile lumii Genovezii și Venețienii.

Incepând de prin secolul IX și cu oarecare șovăiri până prin secolul XVII, Genovezii aveau în mâinile lor tot comerțul Orientului. Ei rechemase la viață toate fostele comptuare grecești de pe malul Pontului, între care și pe Constanța noastră. Aici Genovezii au lăsat amintiri mărețe, care ne dovedesc tăria lor de atunci. Sunt încă și azi rămășițe din vechile depozite înșirate pe malul mării și urme din portul lor.

În vremea aceasta însă istoria Scytiei vechi, a rămas foarte întunecată, din lipsă de informațiuni.

Tocmai prin anul 1374, apare în Cronicele genoveze, prințul bulgar răsvrătit Dobrotici, care stăpânea locurile din prejurul Varnei, până pe sub Constanța de azi. Dobrotici eră o fire războinică și s'a hărțuit mult timp cu Genovezii. Numile lui

s'a impus pesemne în timpul acela, căci a trecut mai pe urmă la întreaga provincie stăpânită de el.

Dela numile lui *Dobrotici*, pare a se trage numele *Dobrogei* de azi, care s'a generalizat cu timpul asupra întregii provincii, până la gurile Dunărei.

După anul 1386, Dobrogea intră sub stăpânirea lui Mircea cel bătrân, domnul Munteniei, care se intitula în hrisoave: — «*Domnul Țării Românești și... stăpân peste ambele maluri ale Dunărei, până la Marea cea mare și a Cetății Silistra*».

Intr'un act scris în limba latină, în anul 1390 și încheiat cu polonii, Mircea se intitulează și: «*Despot al țărilor lui Dobrotici și domn al Silistrei*».

Odată cu întinderea puterii turcești asupra Peninsulei Balcanice, după anul 1390, Dobrogea a intrat și ea sub stăpânirea acestora.

Cu venirea Turcilor a început să slăbiască și influența comerțului genovez, până când dispare cu totul prin secolul al XVII.

După căderea comerțului italian, *Constanța* s'a strâmtorat sub Turci, de-a ajuns la urmă un sătuc sărac și necunoscut, pervertindu-și numile în *Kiustenge*.

Toată amintirea și gloria Tomisului vechiu, se asămuise cu pământul și în timpurile din urmă, nici nu se mai știă de locul unde fusese cetatea legendară a Colchilor lui Aetes.

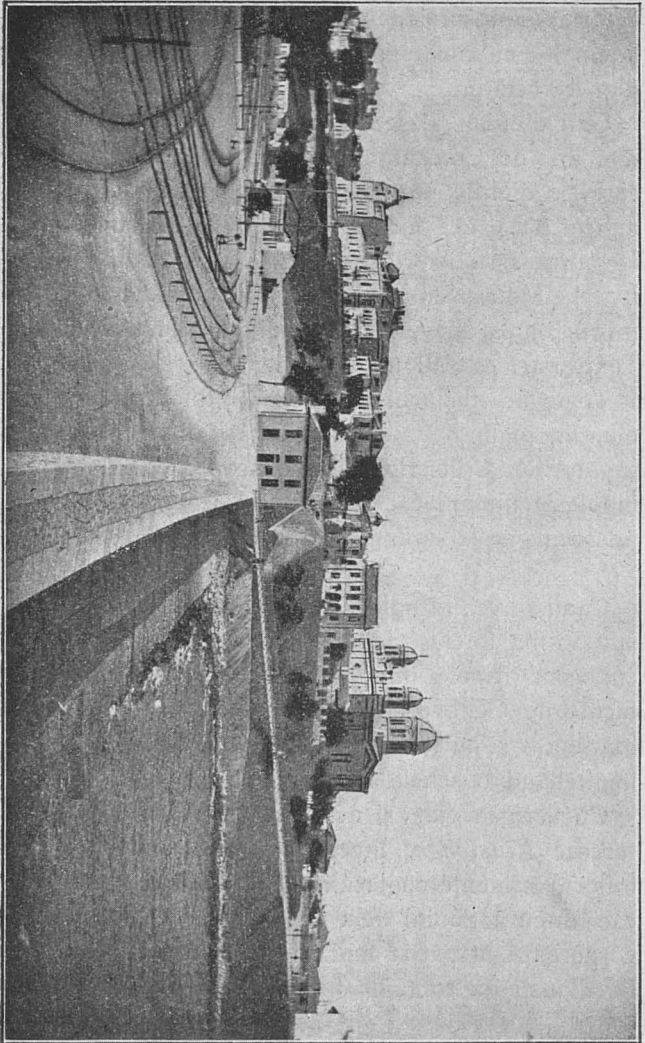
Schimbarea de mai târziu a numelui de Tomis în Constanțiana, cu denaturarea în Kiustenge,— toate la un loc au încurcat și mai mult părerile învățaților cercetători.

Unii dibuiau s'așeze Tomisul, ba mai sus, ba mai jos de Constanța de azi, sprijinindu-se fiecare pe diferite argumente. Un grec modern s'a apucat s'așeze Tomisul, în satul Anadalchioi și-*n* aventura asta istorică a târât un moment și pe marele Mommsen. Alții s'au întrecut a duce Tomisul, ba la Kiev, ba la Ovidiopolis și până și la Temeșvar, ca să-l unguriască.

Toate aceste încurcături s'au putut face mai de demult, în lipsă de documente, azi însă, în urma săpăturilor și inscripțiunilor descoperite, nu se mai îndoiește nimeni că Tomisul cel legendar, a fost pe locul unde înflorește azi Constanța noastră.

Când au venit Englezii la Constanța în anul 1869, sub forma unei societăți de întreprindere, au recunoscut urmele impunătoare ale vechilor lucrări făcute de Genovezi, — înaintașii lor la stăpânirea mărilor, — și-au folosit o parte din portul vechiu, înjghebând o schele nouă.

Cu această viață și activitate proaspătă, sătucul turcesc *Kiustenge*, începe a prinde la față și a înflori. Influența engleză însă, s'a întrerupt curând, căci după războiul dela 1877, Dobrogea se reîncorporează la patria mamă și Kiustenge redevine iar Constanța romană, intrând astfel pe mâni iu-

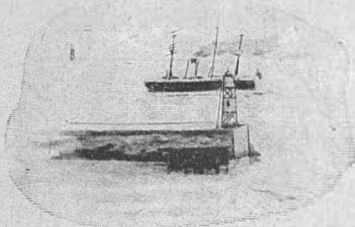
Constanța văzută din Port.

bitoare de mamă, care-și regăsește copilul cel pierdut.

Lucrările începute de Engleji în port și pe drumul Cerna-Voda-Constanța, au fost răscumpărate cu dărnicie de Statul român și de-atunci încoace, Constanța s'a prefăcut și înflorit ca prin farmec, răscumpărând astfel vremea de adormire și umilință.

A fost pesemne dat ca opera de ocrotire și progres, întemeiată de romani în Scytia, s'o reia cu vrednicie și avânt urmașii acestora, ca un patrimoniu cuvenit, pentru jertfele făcute aici.

Din interesul pe care l-a stârnit în toate timpurile colțul acesta de pământ, se vede că Constanța e menită să îndeplinească un rol mare în viața tânărului nostru Stat. Orașul a progresat în ultimul timp surprinzător, și lucrările care s'au realizat de Români la mare, pare că se ridică din întunericul vremii, ca dintr'un basm fantastic.

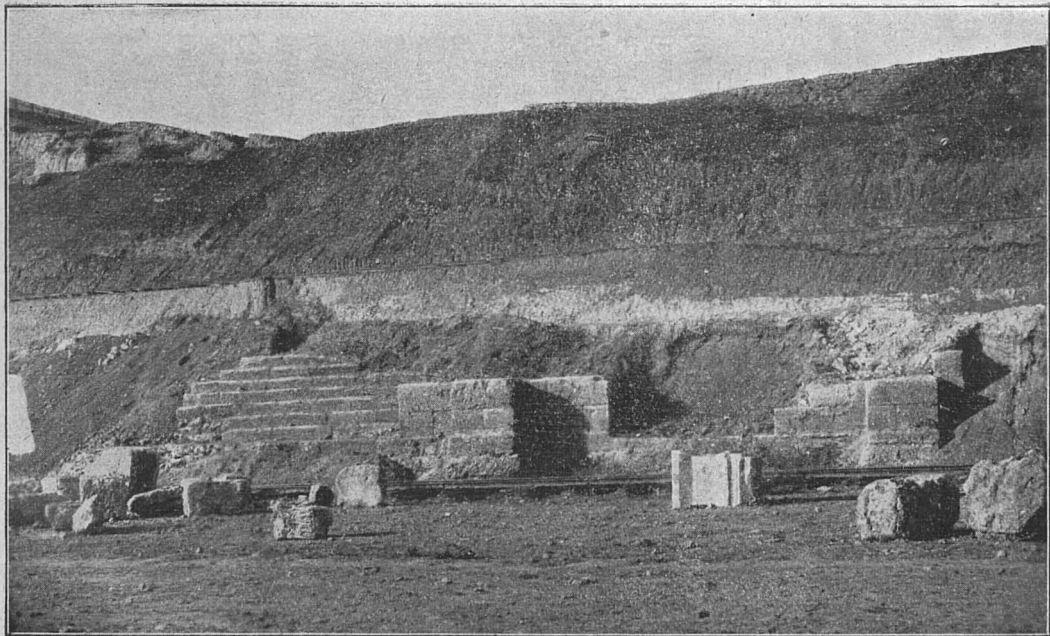
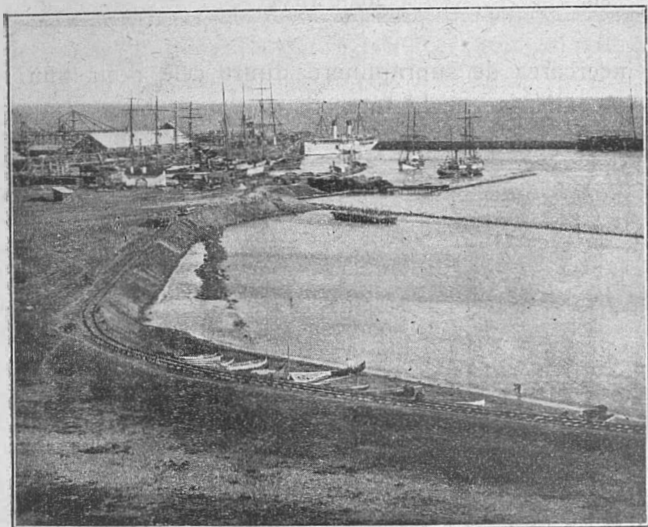

Foto - Magrin.

Alte ruine din vechiul Tomis.

www.ziuaconstanta.ro

CONSTANȚA DIN ZILELE NOASTRE

Prelungirea Portului.

ORAȘUL ¹⁾

La Constanța vine lumea de hatârul mării, — totuși, nici orașul în sine, nu-i lipsit cu totul de originalitate.

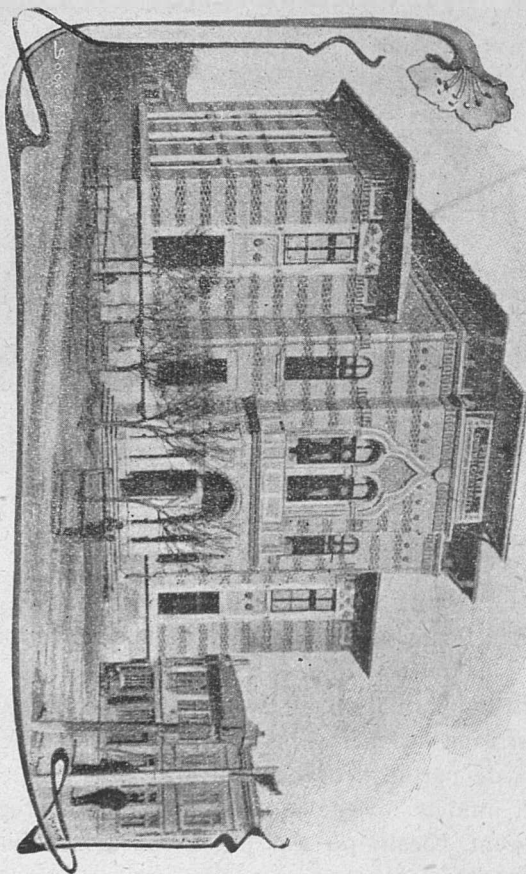
E destul numai să te încurci așa la întâmplare, prin străzile strâmte și întortochiate și dai cu ochii îndată de părțile deosebite ale locului.

Mai întâi te lovește lupta în toate, dintre trecut și prezent. Nicăiri nu s'ar putea vedea mai bine,

¹⁾ Constanța are o populație aproximativă de 16.000 locuitori, care însă crește anual surprinzător. Suprafața ocupată de oraș e de 216 hectare, cu o altitudine mijlocie de 20 m. deasupra mării.

încercarea de suprapunere dintre cele două lumi.
Ici vezi case vechi turcești, mai mult improvizate

Oficiul poștal.

în paiață, cu balcoane zidite sus și văpsite bizar
cu galben, sau cu alte culori închise — colo dai

de magazii vechi de piatră, cu ferestrele zăbrelete și orbite aproape de păianjiniș. De după împrejurări de zid ruinate pe alocuri, se văd curți virane cu grămezi de piatră trântită și cu resturi de coloane și blocuri antice.

Printre toate aceste ruini și case orientale, se ridică trufaș și tânăr, orașul cel renăscut, cu clădiri mari și sprintene, cu lumină multă și năzuință nouă.

Mulțimea cânilor slobozi, cari trec în haite nesfârșite, îți aduc aminte de Constantinopol.

Dela bucătăriile populare, vine miros de seu prăjit. Prin obloanele largi, ridicate în sus, se văd cratețile de pe plite, cum aburesc de mâncări grase și sățioase, printre care domină pilaful cu căpățână de oaie.

În vremea aceasta dudue lungul drumului, de goana căruților tătărești ferecate, cari se încrucișează în căratul mărfurilor din port.

Dacă scapi de întortochiarea aceasta strâmtă și amestecată, dai în străzi mai regulate, cu prăvălii moderne și lume nouă.

E o luptă vădită între ce a fost odinioară și ceia ce trebuie să fie.

În mijlocul acestei prefaceri însă, din înghesu lunei și împletirea străzilor, ochiul strâmtorat, nu poate prinde decât fragmente și amănunțimi din viață. Vederea orașului ca tot, cu trăsăturile caracterizate și impresiunea generală a perspectivei, nu

se arată întregă, decât de pe movila Avratük-tepe, dela bariera Anadalchioului.

Mă urc într'o trăsură și spui să mă ducă pe strada Carol, la deal. De pe dreapta se-nalță fosta Primărie, în care s'a instalat în urmă Oficiul poștal,

Musulmani la sfat.

o clădire frumoasă și de gust, alcătuită dintr'un amestec curios de stiluri și care-ți dă impresiunea unui fronton de templu maur. În vremea noastră de construcțiuni uniforme și îngrămădite, ca niște cozonaci crescuți scoși din calupuri, e o adevărată odihnă pentru suflet și ochi, ca să mai dai

și de câte o arătare stingheră de clădire, în care îndrăzniala și concepția arhitectului, să te mai scoată un moment din obsesiunea comună.

Nici într'un timp n'a fost mai puțină inspirație în arta clădirilor. Casele din ziua de azi sunt de o banalitate care te întristează. Bogații noștri își fac casele tot după planurile zidarilor pripășiți și nu văd că avem un început de arhitectură care se impune.

Trăsura însă merge înainte.

Tot pe dreapta se ridică școala No. 1 de băieți și de fete. Clădirea pare așezată și comodă. Plantațiunile din față și grădinițele directorilor, dovedesc gust bun și hărnicie din partea dascalilor. Peste drum se înalță într'un impozant colțar hotelul Continental.

Lumea de pe drum se împestrițează de diferite costume încărcate, peste care plutesc cialmalele roșcate ale tătarilor veniți la târg.

Accentele smuncite turcești, s'amestecă cu șușuitul fluerat al vorbelor grecești.

Înainte noastră, la dreapta, împânzește verdele grădinei Mircea Vodă. Respir în larg, ca scăpat dintr'o cameră cu aerul închis. Mirodenia florilor și-a verdeței, umple tot cuprinsul. Dela cazărmi s'aud trompote și zăngănituri de arme.

Trecem în fuga cailor pe dinaintea spitalul comunal și pe lângă casele noi și vesele din cartierul românesc, înaintând tot mai mult prin aer proaspăt și prin lumină.

Colțul de vie nelucrată și moara de vânt pă-

răsită dela capătul oraşului, par ultimile buclucuri ale altor vremuri, scoase afară şi gata să le ia timpul în spinare şi să plece cu totul în altă parte.

Movila Avratük-tepe se înalţă plină şi rotundă, crescută par'că din pământ.

Avratük-tepe s'ar numi mai cu drept *Ponticum*, cum îi ziceau romanii.

Sus în vârf un turnuleţ geodezic, cu cupola bombată, străluceşte în soare, ca o coroană scumpă pe capul unui monarch bătrân.

Albastrul orizontului, înseilat de raze şi bucurie, pune pe creştetul verde, o aureolă străvezie de premărire şi sacrare.

Pe coastele movilei, şerpuesc potecute încrucisate cari duc sus.

M'am suit în goană şi în câteva minute am fost pe creştet.

Ponticum domină toate împrejurimile.

Marea nesfârşită, încinge orizontul dela răsărit.

Oraşul se întinde îngust pe promontorul care intră mult în mare.

Sus suflă o boare proaspătă, care te învăluie în răcoare şi 'ţi limpezeşte ochii ca după un spălat.

Necuprinsul cerului pare că te fură înspre el, în răcoarea şi clarul care pluteşte în senin, ca într'o ädulmecare de mântuire.

Ochii se poartă deocamdată nehotărâţi peste toate. Se vede apa imensă, îngrămădirea acoperişurilor roşcate, de unde apoi dacă te întorci de

Catedrala.

www.ziuaconstant.ro

partea pământului, vezi până departe în raza câmpului, cum se înșiră mulțimea movilelor scytime, care ascund poate sub ele morminte vechi, cu povești de stăpâni uitați.

După această goană nestăpânită, în care privirea și-a extompat numai fondul tabloului, — ochiul sătul și cumișit, caută să se opriască asupra grupelor mai hotărâte, ca să fixeze îndrumarea minții care cercetează.

Constanța prelinsă și ajustată, intră în mare ca un deget care indică un drum.

Priveliștea se cuprinde toată sub ochi.

Ponticum stăpânește zarea din tuspătru părțile.

Ovidiu trebuie să fi suit des Ponticum, ca să vadă de sus galerile romane, care veniau de departe.

Și Ovidiu aveà multe de așteptat cu venirea galerilor.

Azi Ponticul se pare că tot așteaptă ceva din largul mării, așa stă el de înălțat și atent, deasupra apelor.

Mă încerc să rătăcesc cu privirea prin oraș.

O iau rar cu ochii pe malul mării din stânga.

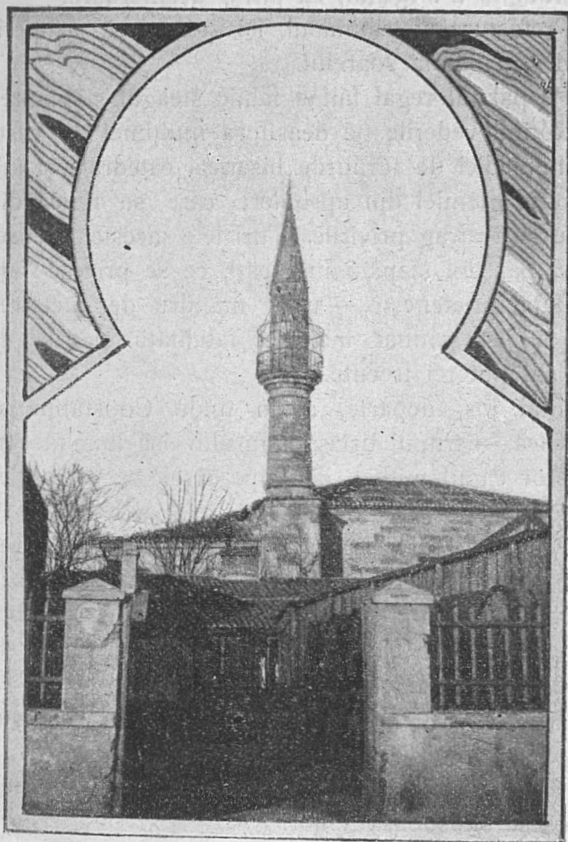
Cazărmile se luptă să iasă din copleșirea salcânilor stufoși. Prin curțile lor bătucite, se încrucișează rânduri de soldați cari fac instrucție.

Până sus nu ajunge decât sunetul goarnei.

Vin apoi clădirile vămei cu Hanul călugărilor.

De acolo ochiul nu se oprește decât la vila Șuțu, care albește în bătaia soarelui, de pare cioplită în

marmoră. Marea necuprinsă se întinde în sub-

Geamie.

suorile Constanței, de mai s'o desfacă dela țarm,
ca să-i rămâie ei, în placul valurilor.

Ochii lasă malul și asămue cu privirea, aria prelungită a orașului, ca într'o dezmerdare.

Prefectura și tribunalul, își scânteiază acoperișurile în bătaia soarelui.

Pe palatul regal fâlfâie falnic steagul stăpânirii.

Rotind vederile pe deasupra mulțimei de case, te împiedici de turnurile bisericei catedrale și minaretul giamiei din apropiere, care se ridică din vale și-ți atrag privirile. Turlelele acestea deosebite, par doi stăpâni împăcați, ce se privesc față în față, prietenește, — unul mândru de cucerirea lui, altul resemnat înaintea fatalității și trist de apusul puterii trecute.

Mai jos, departe, acolo unde Constanța se apleacă, — trupul uriaș al farului își înnalță cercetător capul mititel, de după casele ce vor par'că să-i închidă zarea spre uscat.

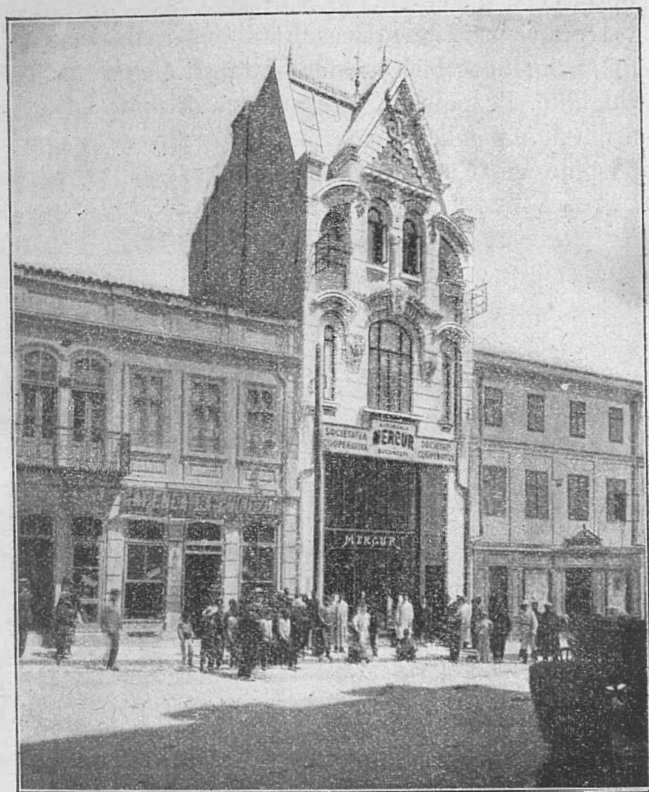
Portul cu furnicarea hamalilor, cu încrucișarea trenurilor și cu catargele vapoarelor, se schițează șters de tot, mai mult o învălmășeală de umbre nehotărâte, din care se disting numai liniile grele și drepte ale digurilor.

Privirea care dibue nesigur în partea aceia, găsește în sfârșit un razim de odihnă.

Rezervoarele enorme de petrol de lângă tunel, înroșesc subsuoara Viilor.

Grădinile de pe deal, împodobesc toată mișcarea și munca din port, ca o coroană verde, gătită să încunune aspirațiunile și strădania neamului românesc.

Ochii încântați se trag înapoi, poposind un mo-

«Dacă seapi de întortochiarea strămtă... dai în străzi regulate,
cu prăvălii moderne și lume nouă». (pag. 36)

ment pe turnul elegant al clubului militar. Cură-
țenia și distincțiunea cu care se încrucșază dife-

ritele alee din parcul clubului, îți dă impresiunea de grijă și gust bun.

De aici privirile rătăcesc, fără să mai dea de un razim deosebit, oprindu-se ici și colea ca într'o ciugulire. Pe tapșanul din stânga, de unde începe drumul Mangaliei, magaziile de cereale se întind posomorâte. Cimitirul ascuns în verdeață, se ghi-

Prefectura

cește după drumul de salcâmi, care-l leagă de oraș, ca un vad de ușurare, pe unde se scurge prisosul vieții. — Pe câmp, afară, se ivesc ici-colo, împrăștiate, acoperișuri curate și îngrijite de case, ca niște cercetași ai orașului, cari înaintează și spionează împrejuriile.

Depozitele de petrol ale societăților străine, cresc

în lumina soarelui și coprind podișul de deasupra tunelului, ca niște gălci care au năpădit ceafa cuiva.

Locuințele mahomedanilor pipernicite și murdare, își roșesc țigla de pe acoperișuri, ca niște spete solzoase de pești uscați.

Biserica evanghelică modestă și demnă, s'arată îmbujorată din stușișurile verzi ale copacilor dinprejur.

Ochii scapă un moment la drum bătut, în lungul străzei Carol și-o iau razna la vale ca printr'un făgaș, care taie promotoriul Constanței de la un capăt la altul.

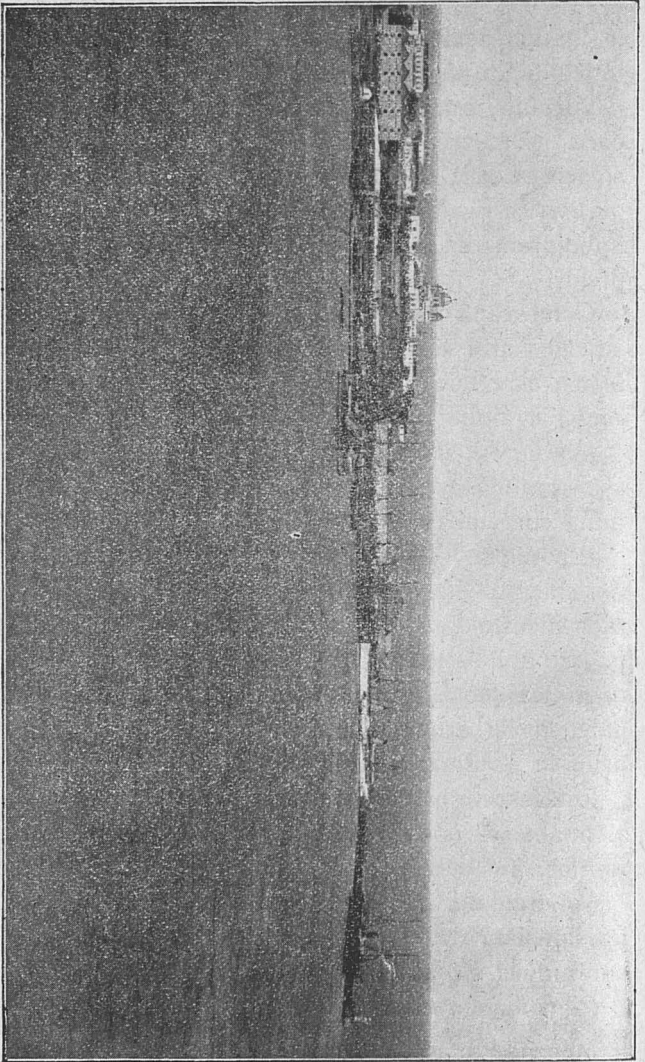
Mă opresc la Poștă s'o mai văd încă odată, așa sprintenă și frumoasă, cum se îmbracă în lumina soarelui ca un templu maur.

Privirile însă s'afundă în depărtarea străzei, până nu mai pot alege nimic, din îngrămădirea clădirilor înecate de lumină și atunci se întorc înapoi pe drumul bătut. În goana revenirei, trec iute pe dinaintea școalei cu grădinile și plantațiuni bogate, las în urmă hotelu! Continental și intru cu ochii în grădina publică.

Rătăcesc prin alee, mă opresc pe la chioșcuri și întâlnesc copii și slugi. Verdeța și mirodenia florilor, îmi dau aripi de sănătate.

Mă trag din grădină peste coama copacilor și ies iarăși în drumul care înaintează prăfuit până sub movilă, ca să treacă apoi înainte la Anadolchioi.

Constanța aprinsă de soare, ca într'o vaporare de flacări mistice, își amestecă viața și clădirile

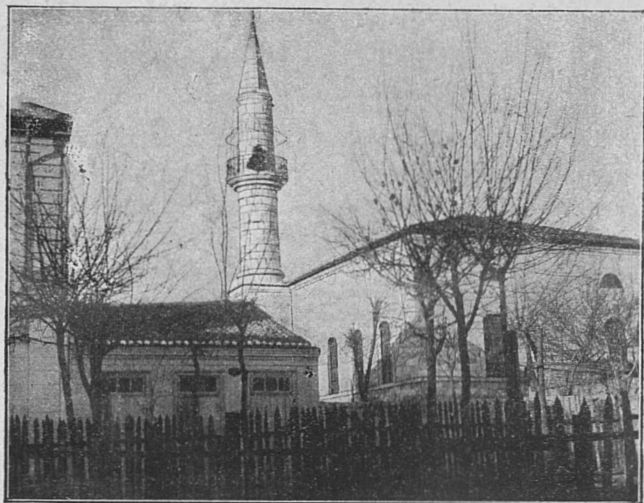

O vedere de sus a Constantei.

în aceeași fierbere și prefacere taincă, din care s'alege triumfătoare lumea nouă, ca o biruință a prezentului, asupra trecutului care moare.

Mulțumit de priveliștea înconjurătoare, de viața care tresaltă de pretutindeni, m'am întors cu ochii în răcoarea apelor cari incing orizontul. Marea liniștită, își desfășură măreț oglinda până în depărtări, unde culoarea se închide și ajunge albastră verzue, ca o fâșie de întunec, care leagă zarea apei, de lumina cerului.

GEAMIILE

Lumina aprinsă a soarelui, care plutește încropită peste Constanța, se vede de departe străpunsă, ca de niște suliți gigantice, de turlile geamiilor răslețe. Insemnările acestea mistice, care punctează orizontul ca niște ghimpi enormi, te duc cu mintea departe în trecut, când credința aceasta străină, amenința lumina creștinismului, ca o împunsătură de suliță. Minaretele de piatră, sprintene și rotunde, se înalță subțiri și albe, de deasupra geamiilor greoaie și joase. Sus se încing cu ceardacuri înguste și se acopăr cu turlă țuguiate

și verzi, ca niște chivere. În vârfurile lor, deasupra de tot, se încearcă par'că să scânteie semiluna în dogoarea arșiței.

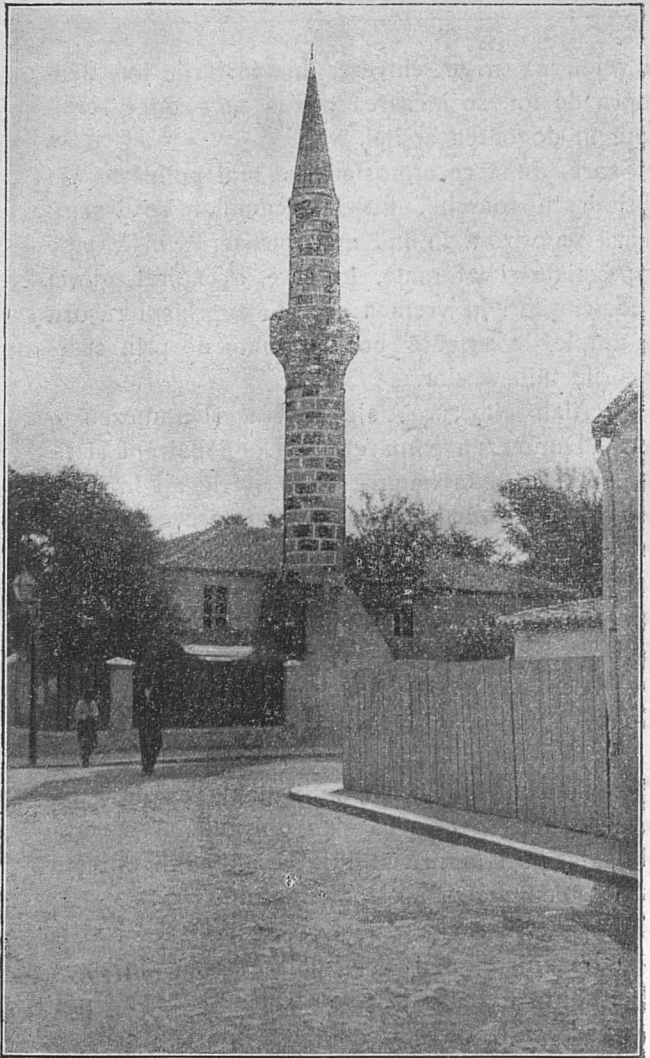
Seara, după ce atmosfera se mai potolește din aprinderea soarelui, turllele geamiilor se desemnează pe orizont în linii mai închise, ca niște țape împrăștiate și afumate, în care a expirat gloria credincioșilor. În vremea aceasta cuprinsul răcorit se umple de strigăte bocite, venite de prin ceardacurile minaretelor.

— Alah ekber... Alah ekber... (Dumnezeu e mare, Dumnezeu e mare). Și Hogii bătrâni și tineri, îmbrăcați în anteree negre și legați în jurul fesurilor cu sarâcuri albe, se învârtesc cu mersul lor oriental în jurul minaretelor. Ținându-și palmele deschise la urechi, umplu cuprinsul cu rugăciunile lor plânse trăgănat, strigând în cele patru părți ale lumii:

— Alem fenâ... Hayé alel felah... (Lume rea, ticăloasă... Numai în deșteptare e mântuirea ta!...)

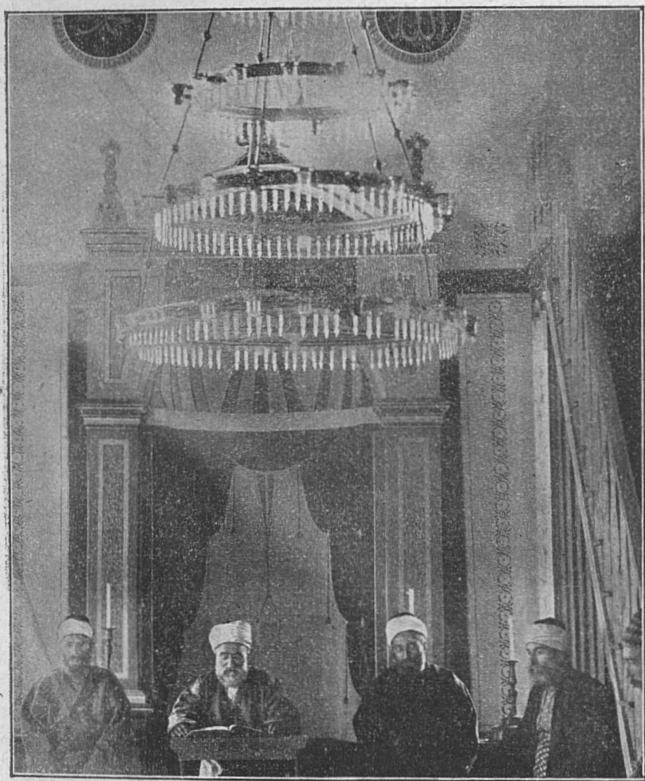
Pe Constanțenii vechi, nu-i mai impresionează toate acestea, pentru că s'au obișnuit cu spectacolul, dar pe străinii veniți de pe aiurea, îi oprește în loc solemnitatea acestor rugăciuni.

Între alte curiozități de la Constanța e și vizitarea geamiilor mai principale. Aceste locașuri sfințe sunt deschise în toate zilele și străinii pot să le vadă cu învoirea hogilor. Trebuie să priviască însă totul numai din prag, căci înlăuntru nu se

O giamie.

poate intra de cât descălțat și creștinii sunt cam greoi și stingheriți la această operațiune. Când se

Interior de geamii.

intâmplă ca geamia să fie goală de credincioși, te impresionează mult mușenia mohorită și rece a interiorului, dându-ți fiorul că privești la niște

cosciuge, din pragul unui cavou deschis. Vinerea însă când e ziua lor de sărbătoare, vezi cărdurile de musulmani cuvioși și curați, cum se îndreaptă în spre geamii. La ușă își lasă cu toții papucii tăiați anume ca să se descalțe ușor și rămân numai în ciorapi, după care intră apoi

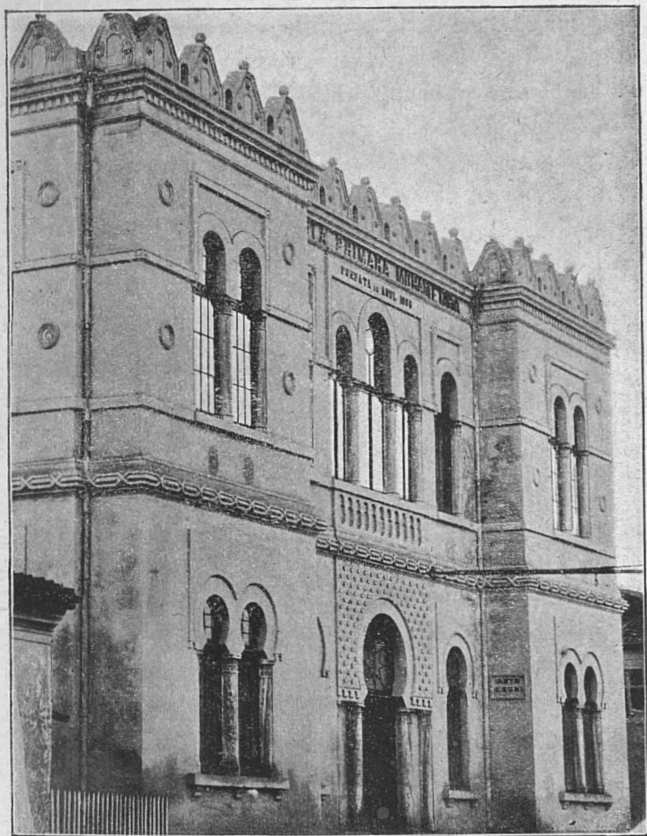
Femei musulmane.

în geamie. Înăuntru, aștern jos batiste scumpe și s'așează turcește cu evlavie.

Hogii dela altar, par niște magi inspirați, care caută să ghicească viitorul în cărțile lor deschise.

Femeile nu pot intra în geamii, ca și când ar fi considerate nevrednice de mila lui Alah, așa că numai bărbații se roagă.

Din semeția și înfruntarea acestor credincioși,

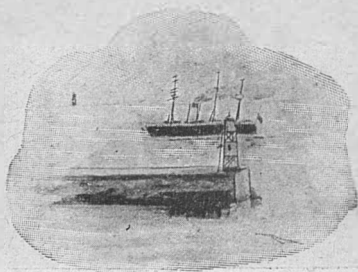
Școala primară musulmană.

n'a mai rămas de cât umile tradițiuni de formă,
căci aprinderea de altă dată, s'a stins ca o amin-

tire îndepărtată. Femeile lor se strecoară acum pe străzile oraşului, ca nişte arătări triste, cu hainele lor închise, pe care le umflă vântul din mers. Bărbaţii, aduşi de spete şi greoi, cu capetele legate în cealmale enorme, umblă posomorîţi şi învinşi, de parcă ar trăi în captivitate.

Şi când hogii inspiraţi, strigă prelung din minaretele geamiilor : Alah ekber... Alah ekber... musulmanii trec agale, abătuţi şi sceptici, ca nişte prizonieri care au pierdut credinţa în vre-o putere de salvare...

În mijlocul vieţii nouă, care năvăleşte din toate părţile şi schimbă oraşul vechiu, minaretele subţiri şi' albe îşi fac loc sfioase, prin îngrămădirea de clădiri, ca nişte vrejuri plăpânde care cresc din umbră.

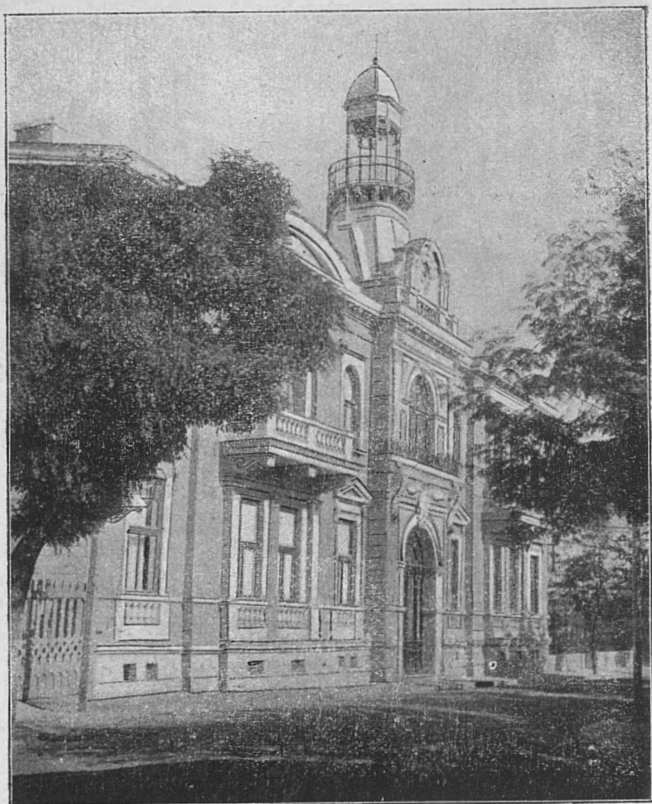
Bulevardul.

PE BULEVARD

Prilejul de întâlnire și apropiere pentru vizitatorii strănși vara la Constanța din toată lumea, e primblarea pe bulevard. Nu s'ar înțelege de altfel sezonul fără această mare expoziție de tualete și fără încrucișarea tinerilor eleganți și curtezani, care cuceresc și se lasă... cuceriți. Pe bulevard debutează și fragetele vlăstare ale pensioanelor, cu conversațiunea franceză și fasoanele de domnișoare, în admirațiunea mamelor victorioase și a părinților stingheriți.

De cum se răcorește cuprinsul, în revărsarea

sărei proaspete, vezi cum toate străzile oraşului încep să roiască de grupuri foşnitoare de femei

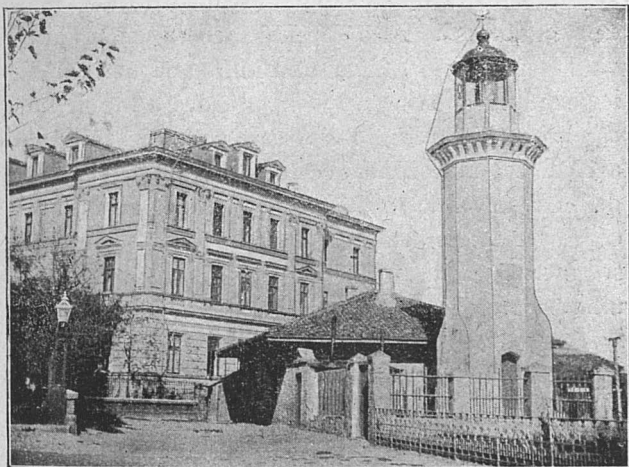

Vila Gr. Sturza.

şi copii, care se lasă la vale, duse din urmă de bărbaţii mai greoi şi prinşi în discuţii. Şirurile a-

cestea apucă ca niște râuri sorbite în spre bulevard, care atrage și înghite toată această viață și bucurie.

După ce treci pe lângă frumosul palat al răposatului prinț Gr. Sturza, și se deschide deodată înaintea ta, toată perspectiva mării imense, în care

Hotelul Carol și farul.

se prinde ca pe un fond de feerie, farul și clădirea trainică a hotelului Carol. Dar hotelul rămâne tot mai la stânga și treci la urmă și de far, până când privirea desrobotită cu totul, s'afundă lacomă și setoasă în orizontul deschis, amestecat departe cu marea. Din larg te 'nvăluie o boare înviorătoare, care te ia par'că de subsuori ca într'o legănare, gata să-ți facă vânt în valuri. Bulevardul lărgit se

îndoaie în tot lungul mării, ca un ceardac deschis, unde se primenesc șiruri de lume liberă și fericită, care vorbește de toate și se lasă covârșită de măreția mării. Lumea care obosește, se oprește la răstimpuri pe băncile înșirate pe delături, sau pe malul mării. Unii rămân duși, pe marginea aleii și caută în zare la apa mișcată în unde mari. Boarea din larg vine tot mai răcoare, până ajunge vânt pătrunzător. Dela pavilionul de sus al bulevardului, sboară aripe rupte de armonie, din cântecele fanfarei militare, care concertează în plin aer. În tot amestecul acesta de muzică și adieri de mare, domnește chicotitul și vorba împetrițată, ce se ridică din valurile de plimbători. Mulțimea se încrucișează și se îndepărtează, în unde de uitare și fericire.

Dar nu în forfotul acesta de lume gălăgioasă și înghesuită, se poate gustă toată voluptatea mării deschise și adulmecarea zărei cufundate în valuri. Lumea aceasta, care se îngrămădește aici cu atâta îndărătnicie, la anumite ore, pentru ca să se poată strânge la un loc, s'ar părea că vine mai mult la un masaj de contact, decât să admire frumusețea mării. Cine vrea să înțeleagă minunile și să vadă puterea de covârșire a elementelor, vine pe bulevard dimineața, când nu sunt decât curioși răsleți și trecători mânați de treburi. Atunci prispa uriașă a bulevardului e goală de lume și visătorul neturburat se plimbă prin bătaia soarelui și caută

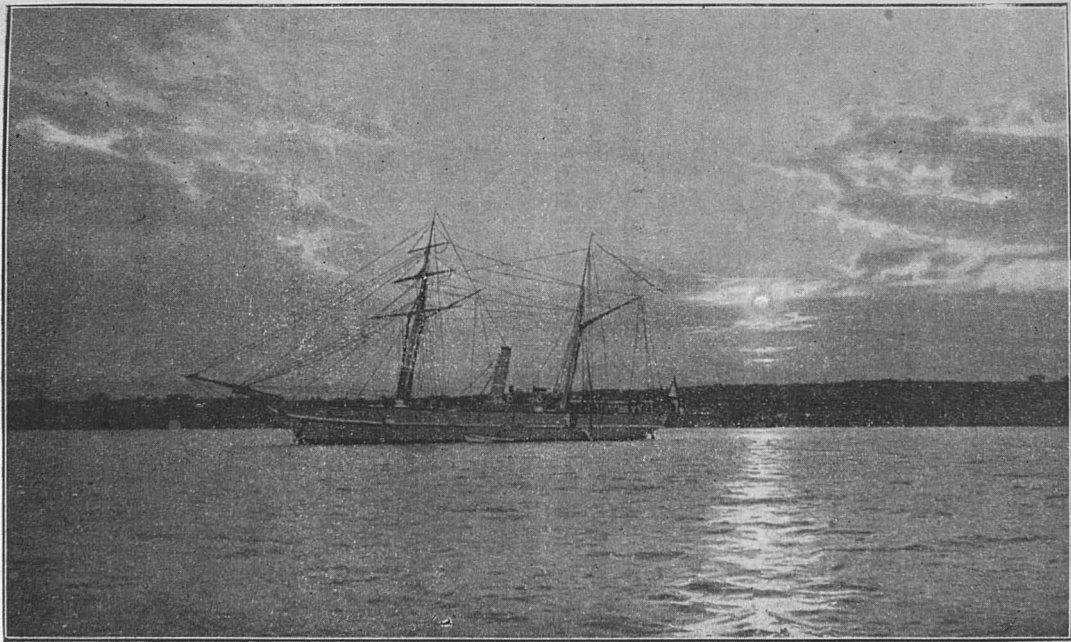

Foto. amat. Bezançon.

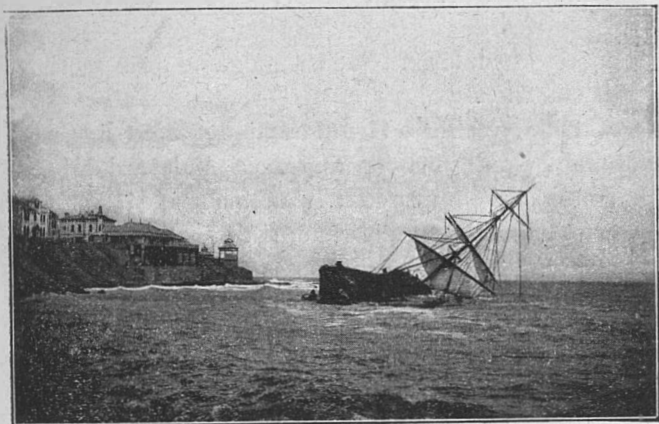
Efecte de mare.

www.ziuaconstantina.ro

la nemărginirea de ape. Valurile domoale se trag la mal întinse și plescăesc de stânci, ca niște unde de albușuri bătute. Clătinarea ușoară a apei se taie de vintrelele albe ale bărcilor, cari plimbă prin îndepărtări pe oaspeții veniți de aiurea. Stăvilarele înalte ale portului, opresc vederea mișcării de după ele, ca zidurile uriașe ale unei cetăți apărate. Peste coama de granit nu se arată decât vârfulurile catargelor și rotogoalele de fum, ridicate de prin coșurile vapoarelor ascunse.

Soarele de sus aprinde oglinda mării, care se mișcă ca într'o respirație de odihnă și împăcare. Pe aria albastră din larg, ș'așterne în spre mal o pârtie de scânteiere și lumină, din sfărâmăturile razelor săgetate de soare.

O corabie naufragiată dinaintea cazinului.

LA CAZIN

Una din atracțiunile care strânge cea mai multă lume la un loc, e cazinul. Primăria are grije din timp, să nămiească pentru sezon una din cele mai renumite orchestre din țară, care să cânte în lunile Iulie și August, pe terasa cazinului, între orele 5—7 și 8—12, seara. Pentru a lua parte la aceste concerte zilnice, vizitatorii plătesc o anumită taxă, pe care o fixează mai înainte consiliul comunal. În serile liniștite, cele două terase ale vechiului cazin, se umplu de lume aleasă, care-și ia gustările afară, în fața mării ascunse în noapte și ascultă armoniile amăgitoare ale orhestrei. În vremea aceasta valurile ușoare

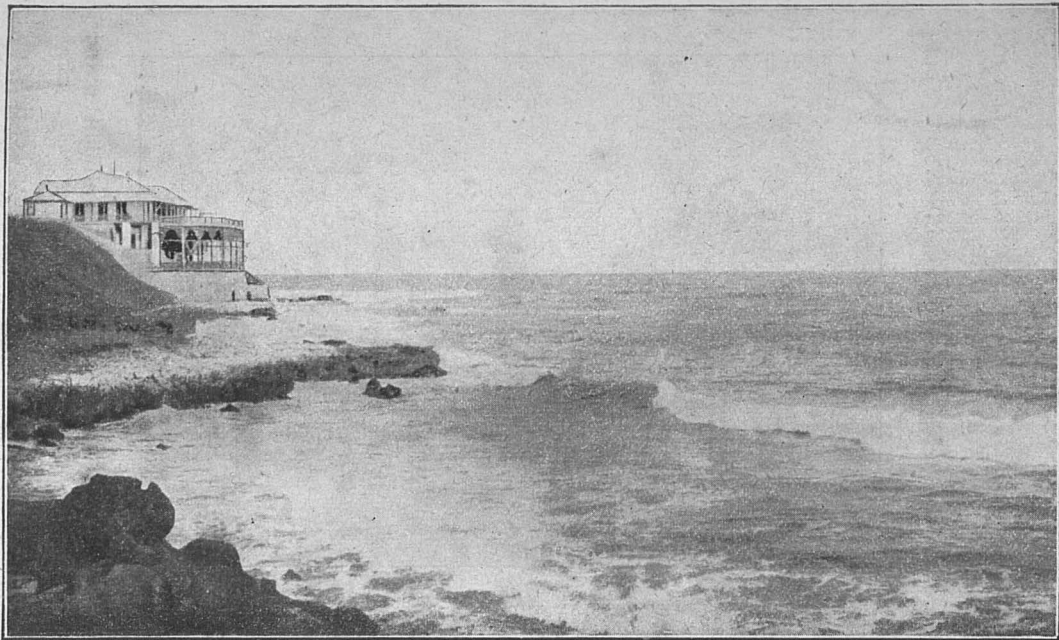
bat jos la mal și se îneacă gâlgâind prin scorburile stâncilor.

Cazinul vechiu e făcut numai din lemn și așezat pe terași puternici, pe marginea bulevardului. În salonul acela improvizat, s'au bucurat și au petrecut la baluri, multe rânduri de sezoniști, strănși acolo din toate colțurile țării și din toate părțile lumii. Azi însă, se pare că cerințele au ajuns mai pretențioase și lumea privește cu milă la bătrâna baracă, care a ocrotit atâtea întâlniri și extazuri. Primăria s'a gândit atunci la o schimbare îndrăzneată, potrivit și sborului pe care l-a luat orașul și a hotărât să facă un cazin cu toate înlesnirile moderne de petrecere. Noua clădire trecută prin o mulțime de prefaceri, din cauza capriciilor politice, va ajunge în sfârșit să se înalțe sprintenă și trufașă, pe prisma măreață a umpluturii de pe bulevard.

În noul cazin va fi o splendidă terasă dinaintea mării, înconjurată de toate podoabele sculptate în lemn, cu o admirabilă extradă pentru orchestrele viitoare. Cazinul va avea și o frumoasă sală de teatru pentru artiștii de vară și pentru concerte.

La Constanța, pe lângă toate celelalte mijloace de distracție și petrecere, se mai organizează și baluri atât pentru cei mari, cât și pentru copii, — cari au loc în salonul parchetat al cazinului.

Mulțimea celor cari obolesc plimbându-se pe bulevard și pe malul nou al mării, se abate pe

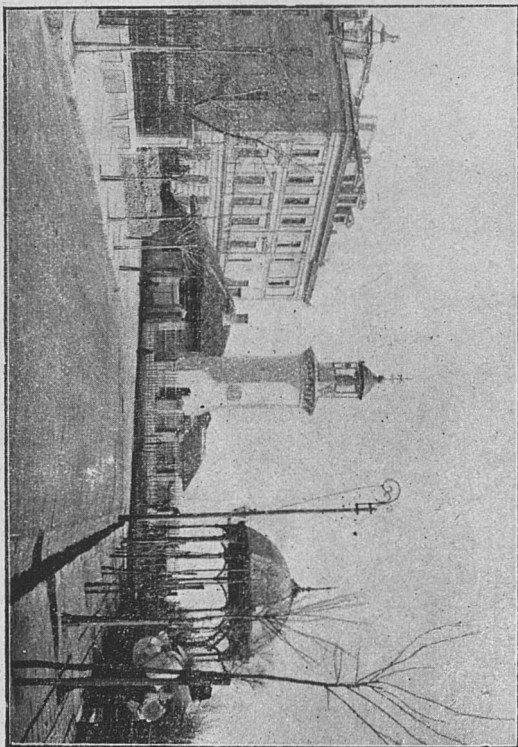

Cazinul cu perspectiva vechiului mal, în timpul crnei.

www.ziuaconstanta.ro

urmă și pe terasa cazinului, unde își iau răcoritorul și se odihnesc ascultând muzica.

Ochii celor de pe la mese se împart între oas-

Pe bulevard.

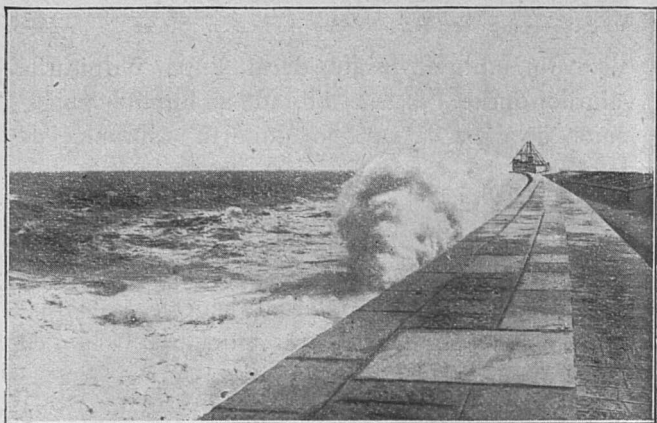
peții cari se priminesc continuu și întinsul mării nestrăbătute.

Noaptea cade tot mai grea și mai rece, înecând cuprinsul umed. Zăgazul portului nu se mai ghi-

cește din umbrele lăsate, decât după bufniturile valurilor oprite. Farurile din radă au luminile paianjenite, de crezi că sunt învăluite în zăbrănice de doliu.

Orizontul plin de întuneric, înfruntă privirile ca un codru nestrăbătut. În apăsarea aceasta oarbă, care încinge și sugrumă tot înconjurul, numai farul dela Tuzla, mai puternic, săgetează la răstimpuri noaptea, de par'că ar amenința bezna, cu împunsătura unui pumnal de foc.

Baterea valurilor în dig.

EFECTE DE MARE

Trecuse de miezul nopții și tot nu mă înduram să nu-l mai ascult. Prietenul meu, Marinarul, adusese cu el, mirodenia mistică cu toată feeria țărilor îndepărtate. Povestirile lui nu erau numai simple întâmplări, căci cuvintele i se desfăceau din gură, cum se deschid florile în dimineață și ascultându-l, mă îmbătam de farmec, ca dinaintea unui trandafir încărcat de parfum. Eram numai amândoi în balconul casei din spre mare. El venise dintr'o călătorie îndepărtată și nu-l văzusem de câțiva ani. Întâlnirea noastră a fost o adevărată contopire de suflete care s'au dorit. După ce i-am spus ce s'a întâmplat în lipsa lui: — un prieten mort, alții în-

surați, cunoscuți plecați pe-aiurea și câte alte nimicuri de interes, — m'a luat el, pe nesimțite, în unda impresiunilor, învăluindu-mă în evocarea cuprinsurilor acelea străine, ca într'o copleșire de petale care se scutură.

Sub balcon, jos mai departe, în subsuoara malului surpat, se bătea marea strivită de apăsarea nopții.

Frământarea aceasta surdă de valuri, desfășurată într'un huruit nesfârșit venit din larg, dădea și mai mult sbor povestirilor prietenului meu, ca o încadrare nimerită de peisaj.

Am umblat cu mintea, dus ca într'o amăgire ispititoare, prin toate porturile și mărilor lumii, strecurându-mă odată cu povestitorul, prin strâmtoni periculoase, luat de șuvoaele curenților și învărtit până la amețire de vârtejurile sfredelite în mare.

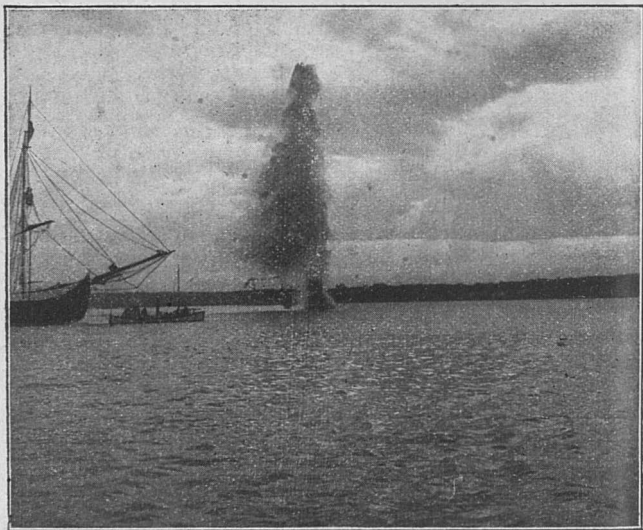
Noaptea cădea umedă și rece peste noi, înegrind coprinsul. Ochii se opriau înfrunțați în înecul acela de întuneric. Jos departe, la subsuoara malului surpat, marea se chinuia și gema, cercând să aprindă bezna cu fosforescența valurilor sale înspumate.

— Ehei... e frumoasă marea, numai să știi s'o vezi!.. Eu am văzut marea...

Marinarul meu rumenit la față și obosit ca după o sfortare, rămăsese frânt, căzut în sprijinul scaunului, jucându-și luminile ochilor în lacrimi. După

un moment de amuțire și emoțiune, el reia vorba dămol și cu melancolie dusă.

— Marea e bine s'o vezi nu numai de pe mal. Marea e mare și frumoasă în albia ei, la ea acasă. Și trebuie să rămâi numai cu ea și cu cerul, pentru

Explozia unei torpile.

ca s'o cunoști în toată varietatea și măreția apucăturilor. Marea are și ea duioșia ei, momentele ei de visare. Bestia care se frământă și se răsbună azi colo jos, — mâine e amanta învinsă și dulce, care te leagănă pe sin și te mântue numai în mișcarea respirărei ei.

Eu sunt copilul pădurilor din Moldova și le-am

apucat pe-atunci, pe când erau încă codri. Am venit aici la mare, cu sufletul plin de taina și șoapta lor. Apa aceasta nesfârșită și aceeași, m'a respins și am urât-o din primele zile. Nostalgia codrilor noștri, cu răcoarea și priveliștele lor neașteptate, mă țineau departe de altă dragoste. Mă miram pe-atunci ce găsesc oamenii pe mare, de se-ndrăgostesc unii atâta de ea. Și m'am aruncat atunci în călătorii. Ce s'a întâmplat pe urmă? — Am cunoscut marea, m'a fermecat, m'a mințit și-acum o iubesc, — o iubesc, cum iubești pe femeia, de care nu știi dacă te-nșală, sau te iubește.

După un moment de tăcere, Marinarul se-ntoarce cu vorba în spre mine :

— Știi ce? — hai să-ți arăt și ție marea...

— Pe vremea asta cu valuri?

— Să nu-ți fie frică, că ești cu mine. Și-apoi, ce-are de-aface, trebuie să cunoști frumosul pe toate fețele, Codrul nu-i frumos pe furtună? Și frumuseța aceasta n'o poți gustă numai privind de departe, ci se gustă și se simte numai în mijlocul copacilor care se sbat și se-ndoaie. Tot așa și cu marea. Numai acolo, în frământarea valurilor și-n sbuciumul furtunei, poți vedea tot farmecul și amenințarea frumosului de pe mare. Hai-hai... să vezi marea cu mine, marea cu răsăritul soarelui din apă... căci s'apropie ziua...

— Eu n'am văzut încă, cum răsare soarele din mare.

— Atunci trebuie să mergi, să-l vedem acum.

— Apoi se zice că soarele nu răsare frumos, decât pe vreme senină?

— Soarele răsare frumos oricând, numai să nu-l acopere cu totul nouri. Cu înfumurarea cerului din spre ziuă — și uite că zarea începe chiar a se mai limpezi, — vom vedea un răsărit bizar,

O corabie de pescari.

pe care nu-l poți prinde când vrei.—Să știi un lucru, soarele nu răsare din mare la fel, eu am văzut multe răsărituri și prin locuri și anotimpuri diferite. Ei bine, niciodată nu s'a nimerit să văd răsăritul la fel. O pală de nour, un joc de valuri, o bătae de vânt, toate pot hotărî o schimbare în arătarea soarelui.

Ne-am coborât pe povârnișul rupt al mării, pe-o cărare întortochiată, săpată în zigzag, printre mâncături de ploae și-afundături de pământ. Colibele și șandramalele pescarilor s'alegeau șterse din noapte. Marea își huruia înainte, în spre mal, rostogolirea înspumată a valurilor, într'o deșirare nesfârșită de apă întinsă, agățându-se de maluri ca într'o implorare.

Prietenul meu Marinarul, era cunoscut de pescari, căci fusese într'un rând căpitanul portului. A fost destul să-i audă vocea, când a bătut și chemat la ușa unei colibe, pentru ca să și ieasă de-acolo patru sdrahoni de pescari, îmbrăcați gata și treji ca decând lumea.

— Ce poruncește d-l căpitan?

— Să mergem pe mare, înaintea soarelui.

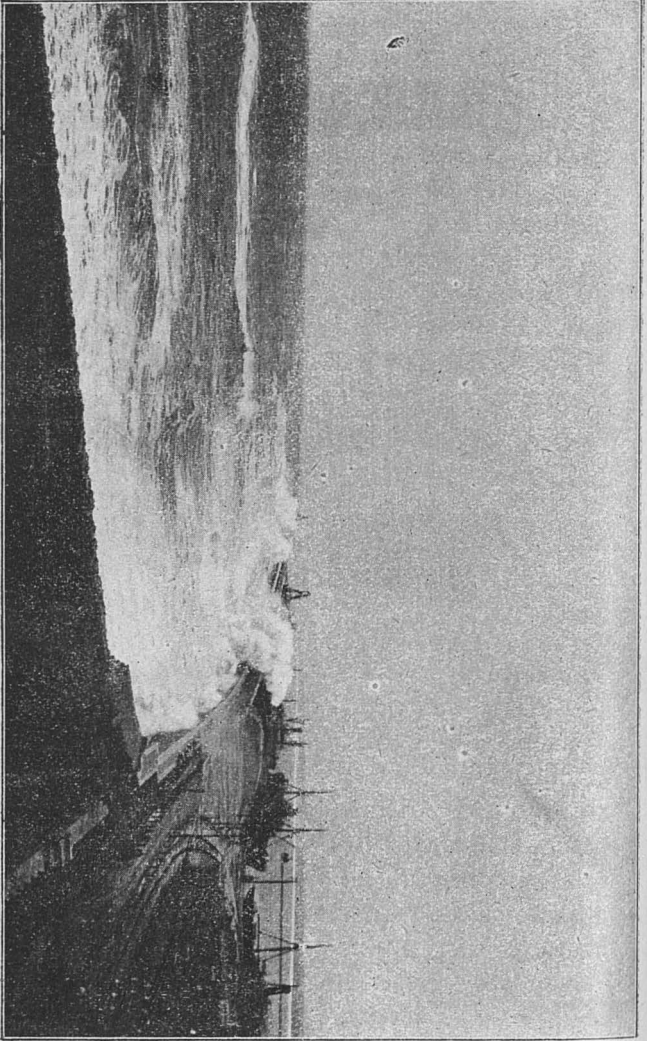
— Să mergem, — de ce nu?

Un timp nu s'a auzit decât trosnitura unei bărci desprinse, pocnituri de lopeți potrivite, icniri și strănutări de plecare.

— Gata, suntem...

Ne-am așezat alături în fundul bărcei. Pescarii, cu mâinile încordate pe lopeți, câte doi de ambele părți, apasă de-odată în nisipul dela mal, până pătrundem în larg, prin spintecătura valurile. Zorile care se apropiau, începuse a desbrobodi marea din zăbranic, căutând s'o domolească din răscoala plânsului ei.

Înaintam prin coamele asudate ale valurilor, ca printr'o amenințare venită de sub orizont.

Marea pe furtună.

lopețile scârțiau în legăturile lor strânse, iar barca hărțuită trosniă și săriă sub încordarea apei, ca o mânzoacă neinvățată încă la călărie. Pescarii însă stăpâneau marea și legănarea bărcei, cu toată îndămânarea și încrederea meștegului lor.

Primele emoțiuni ale necunoscutului și desfășurarea covârșitoare a priveliștei dimprejur, îmi legase gura și-mi copleșise sufletul. Mă uitasem în jocul plutirei, urmărind numai căderile de pe valuri și ridicările pe coame, ca într'o hurducare moale de hopuri nesimțite.

Prietenul meu văzând că nu știu de ce să mă apuc ca să mă sprijin, îmi zice cu nepăsare.

— Nu te'ngriji de mare. Nicăiri nu ești mai păzit, decât într'o barcă. Se joacă apa cu tine, te'nalță și te coboară, te pleacă și te ametește, dar nu te răstoarnă. Mie mi-i mai frică de pământ, decât de apă...

Cu tot curajul pe care mi-l da Marinarul, eu nu puteam să mă liniștesc din îndoiala care mă cuprinsese. Când m'am trezit în lumina revărsatului, înconjurat de toate părțile numai de forfot și spumă spulberată, fără nici un razim de care să-mi agăț privirea, săltat și smuncit de mișcările largi ale apei, mi s'a părut că plutesc de-asupra cazanelor de pe gurile infernului.

— Privește răsăritul.

Prin zarea grea de ceață, se vedeau pâlpâind suluri topite de roșăță, care izvorau de după prispa

mărei, într'o fumegare sbucnită de pară scărmată. Cerul eră și el brumat cu fășii destrămate de nour, de parcă ar fi fost șters cu'n burete nespălat bine. Lumina se împânziă tot mai mult prin coprinsul greu, revărsându-se dinspre răsărit într'o inundație neoprită. Pe urma luminei, se ridicau tot mai înfiorate sulurile aprinse de văpaie, ca o resfrângere îndepărtată de incendiu. Nourii străvezii s'aprindeau și ei de focul acesta nebănuț, care se ridică din genună. Flacările se rupeau și se întindeau, împerechindu-se în vâlvătai tremurate, care aprinse toată zarea. Printre destrămăturile fășiilor de nouri, sbucniau vârtejuri mai vii, răsufând scăpate în aer, ca din dosul unor uși sparte. De după stâlpii de nouri mai închiși, se ghicea numai focul ascuns. Orizontul ardea ca un castel devastat, în care nu se mai ținea în picioare decât colonadele și unele părți din ziduri. Flacările biruitoare țîșneau în sfredelituri din toate părțile, prin ferestile golite și porțile căzute jos, fâlfâind în subsuoara cerului. Stăteam cu toții uimiți, sălțați și coborâți ca într'un scrânciob, de înghesuiala valurilor care treceau pe sub noi.

Cu cât trecea timpul, cu atât brâul dintre apă și cer se'negriă ca un cărbune stins, pe când mânia focului se năpustise în spre acoperișul de nouri, care însprâncenă zarea.

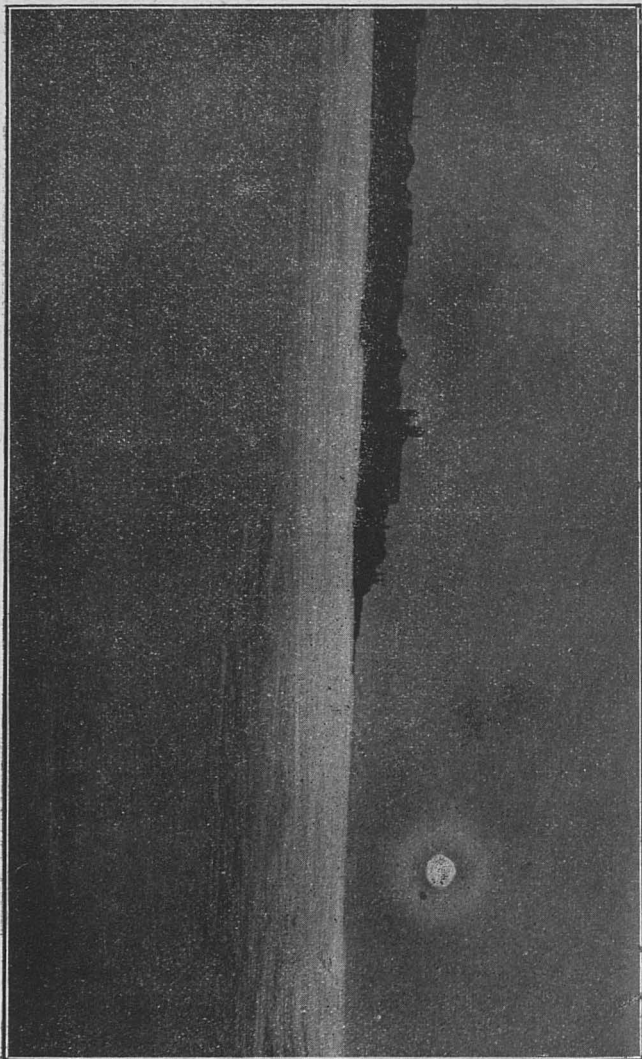
Deodată para se potolește, iar pe muchea noului sfășiat, apare sus de tot, în limpezeala ce-

rului despotmolit, fruntea încoronată a soarelui care râde.

— Ai văzut tocmai unde s'a arătat soarele ? Face și el glume. Câte` de-al de astea am pățit eu cu el. Niciodată nu se lasă ghicit. Numai când e sătul de încurcături, răsare și el întreg din mare, liniștit și măreț, ca un Făt-frumos care se ridică din basme. N'ași ști să-ți spun când e mai frumos, căci totdeauna s'arată sub un farmec deosebit. Eu am văzut într'o iarnă un răsărit straniu. Plutiam prin apele Mărei nordului. Intr'o dimineță eră un ger de celea seci, cafe-ți îneacă suflarea. Eram de post pe punte. Marea amorțită de frig, abea răsuflă de sgribulită ce eră. In vremea aceasta se arată la orizont din apă soarele care răsăria. In cerul de plumb, se încrustase numai un nas-ture roș, fără nici o licărire, fără viață, un cap însângerat și strivit desprins dela un condamnat. Când m'am trezit în singurătatea înfrigurată a dimineței, numai eu pe punte și cu spectrul răsăritului aceluia mort în față, am avut un moment fiorul fricei. Vaporul îmergea domol, pe când pata aceea de sânge închegat, se ținea pe cer ca urma unei crime, care apasă asupra pământului.

Pe când barca noastră cârmise drumul în spre port, unde voiam să debarcăm, vedem la gura radei un vapor străin care se cercă să intre. La capul digului dela farul cel mare, marea se frânge însă într'o împletitură infernală de curenți, care

Un răsărit de soare.

opresc mersul bastimentelor și amenință trecerea bărcilor. De departe vedeam bine cum se joacă talazurile cu vaporul cel sosit. Când să treacă prin șuvoiul dela far, l-au luat curenții într'o învârtire smuncită, întorcându-l vertiginos în loc, ca pe-o svârlează sucită între degete.

La emoțiunea și tresăririle mele, Marinarul ridică din umere râzând :

— Astea sunt valuri ? Să-ți spun eu o întâmplare din viața mea de apă, ca să înțelegi ce e pericolul :

Marinarul își strânge ochi, ca într'o evocațiune din trecut :

— Veniam dela Smirna, pe unul din frumoasele vase ale Serviciului nostru maritim. Marea eră calmă, soarele blând și cerul învăscut cu ușoare înfumurări de nouri.

Dela fanarele Cavac și Sft. Gheorghe, zarea se lărgia nesfârșită. Vasul mândru brăzdă fața lucie, făcându-și loc repede prin boarea răcoroasă. Priveliștea apei, în care cădeă soarele aprins, fumegă străveziu, ca după stingerea unui fer înferbântat. Imensitatea și pustiul mării, ne trăgeă ca în spre necunoscut, furându-ne din urmă vederea țărmlui.

Treceam despiciând marea, ca într'o pornire de cucerire. În muțenia nesfârșitului în care pătrundeam, nu s'auziă de cât desfăcerea forfotită a apei, cu vânzoleala talazului înspumat, care curgea în urma vaporului.

Pe nesimțite se bagă de seamă că spațiul cel neclintit, pare că se mișcă ca de-o clătinare venită de departe. Cerul care se posomoră treptat, răsfrângea în mare o paliditate stranie. Un moment aerul îngreuiat atârna în gol ca mort, când s'auzi deodată din depărtările adânci, deslănțuirea unei detunături groaznice.

Vântul se ridicase ca o urgie, trecând printre funiile vaporului cu șuerături ascuțite. Marea se întărătă și se curmă pe toată întinderea de vălătucirea valurilor.

Incheeturile vasului trosniau sguđuite.

Călătorii de pe punte erau coprinși de freamătul fricei, privind la răscoala dimprejur.

În lupta cu marea se lasă și sara cu întunerecul. — Trei zile și trei nopți am rătăcit pe apă. Hărțuiala dintre vapor și furia mării se înțețiă, cu o împotrivire crâncenă. Furtuna nebună suia valurile în coame spumoase, ca să le prăbușiască pe urmă în prăpăstii negre. Vaporul eră purtat ca o jucărie, răsturnat, de când—de când să-l prăvălă, înălțat și coborât, de parcă se juca soarta cu norocul oamenilor.

În biciuirea aceasta de vânt, amestecat cu stropi de spumă sburată, numai comandantul de la cârmă se mai ținea neclintit și hotărît, susținând lupta fățiș. Talazurile ce se sdrobiau de coasta vaporului, se înălțau răsfrânge într'o pulbere albă de apă bătută, care se frângea peste punte, într'un giulgiu de îngropare.

Noaptele veniau repezi, ca să ascundă ochilor înspăimântați, prăpastiile adânci și prăbușirea apelor în ele. Când s'arătă luna prin vr'o ruptură de nou, se vedeă în bezna oarbă, hărțuiala aceea desperată dintre vapor și mare.

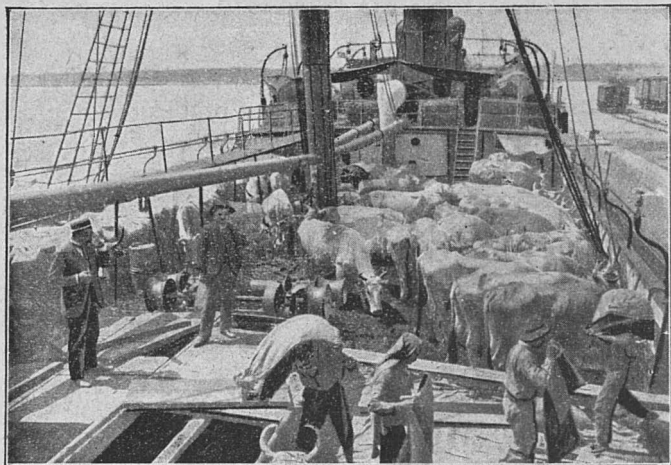
Singura speranță și încredere, o dădea același comandant, care stă neurnit la cârmă și care se lumina și el, de aparițiunile răslețe ale lunei, ca un îndemn de îmbărbătare.

Nu mai știam încotro mergem, cât drum am făcut și unde avem să ajungem.

Incepusem a ne gândi la un sfârșit, când ca printr'o minune, în a treia noapte, a tresărit în greul întunericului, scăpărarea săgetată a farului de la Tuzla. Lumina aceasta mântuitoare, străbătea până la noi, ca o mână divină întinsă pe neașteptate pentru ajutor.

Când am tras la țarm, nu știu ce femeie, c'un prunc în brațe, agățându-se de tot ce-i eșia în cale, s'a suit până pe punte și-a îmbrățișat picioarele comandantului, plângând...

Cu sfârșitul povestirii, terminasem și plutul nostru, căci ne-am trezit pe negândite la debarcaderul din port. M'am ridicat pe țarm, greu de-atâta încordare și neliniște, dar cu sufletul plin de impresiuni și avânturi. Marea din port rămânea liniștită în cadrul cheiurilor, pe când de-afară, de după zăgazuri, veniau bufnituri grozave de valuri, cu explozii înălțate de stropi, care se resfrângeau peste ziduri, ca niște aripi de spumă suflată.

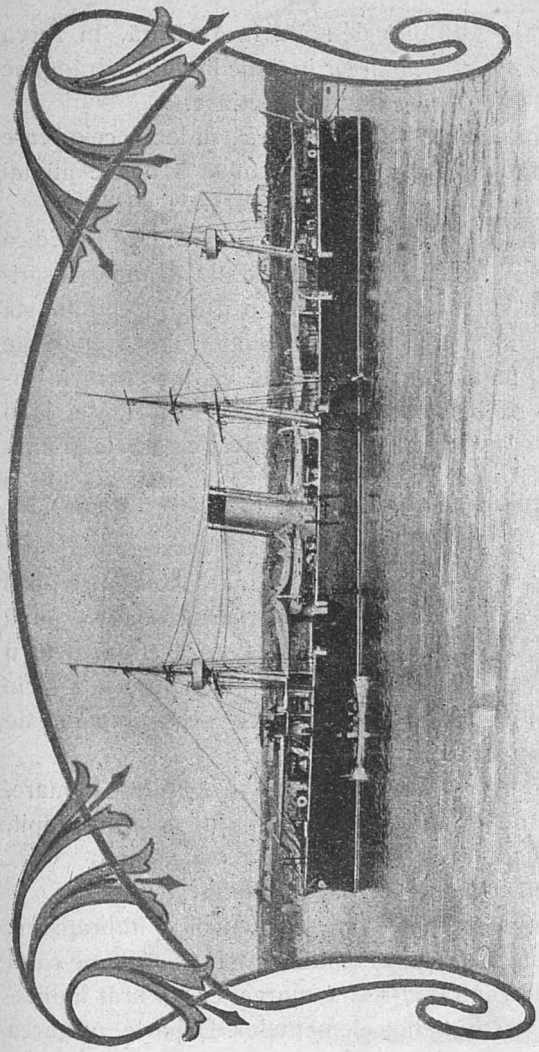
Pe puntea unui vapor încărcat.

PORTUL

Cheurile mișună de încrucișarea hamalilor, cari se priminesc ca într'o întrecere, unii ducându-se cu poveri de pe mal, iar alții întorcându-se cu sacii goi pe mână. Punțile înșirate între țărm și vapoare, duduie și se îndoiaie, scârțiind sub șirurile acestor flămânzi, cari vin și se duc în aceeași încrucișare de muncă și sîrguință.

Vezi spinări încovoiate, grumaji aprinși de sudoare, frunți încrețite de năduf, trupuri încordate în felurite înfățișări și reflexe, după cum prinzi din mers pe acești furnicari ai portului.

Vapoarele negre și grele, stau trândave de-alungul

Ineruciatorul Elisabeta.

cheiurilor, ghiftuite de-atâta încărcătură. În zarva chemărilor și strigătelor în toate limbile, zdrăngăne ancorele căzute și lanțurile întinse.

Trenurile încărcate vin ca să ia locul celor care scot vagoanele deșarte, ferindu-se în de ele numai prin semne de fanioane și șuerături stridente.

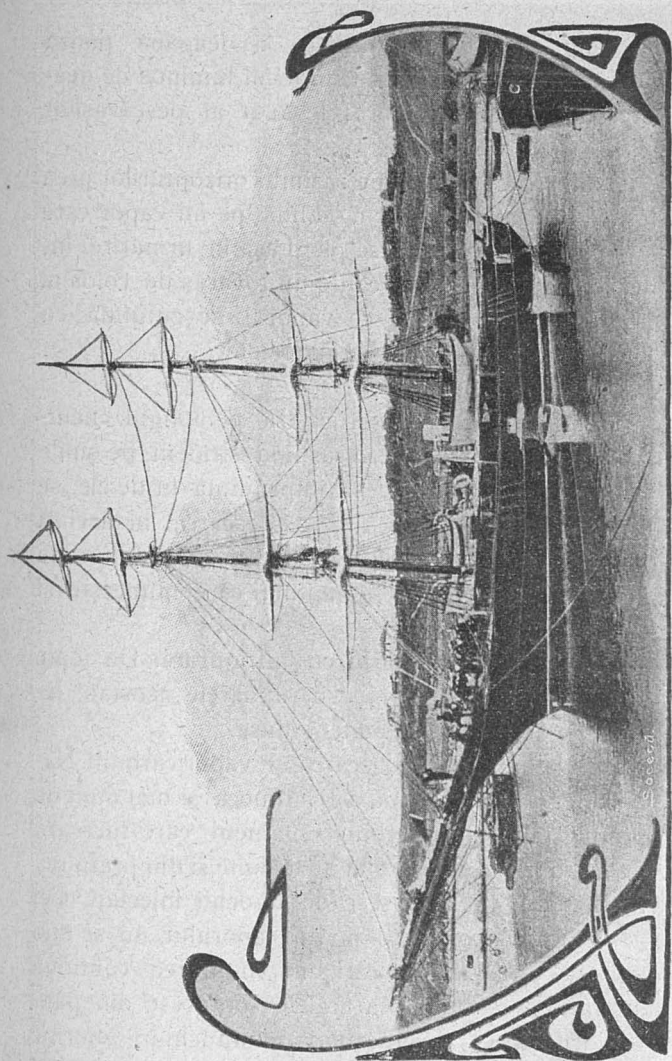
Peste toată această trudă și biruință, se ridică soarele de dimineață, potolit din vâlvătaile răsăritului. În mijlocul portului, ca o strajă neclintită, stă turnat «Încrucișătorul Elisabeta», care stăpânește solemn toată raza, privighind cu încredere la înconjur, ca la tezaurul neamului nostru. Mai la o parte, își însăilează pe perspectivă, catargele și mulțimea fringhiilor, «Bricul Mircea», mai visător și mai încercat, în aprinderea de raze.

În pâlpâitul de lumină și de liniște, toată cuprinderea, până unde pot învinge ochii, între farul Tuzla care albește în depărtările nisipoase și până ici la cingătoarea de piatră, care a robit pentru vecie apele portului, — nimic nu tulbură fața lucie a mării, așternută într'o pace și seninătate de somn împăcat.

Resfrângerile soarelui de sus se oglesc în mare, tremurând pe unda sclipită o punte de argint topit, care se trage de sub orizont până la mal.

Marea rămâne înainte domolită și imensă.

Golful deschis în larg ca pentru o îmbrățișare, proiectează orașul în oglinda apei străvezii, pe când digul de piatră înfruntă marea ca un braț îndrăzneț, proptit în bătaia elementelor. Departe, pe zarea

Bricul Mircea.

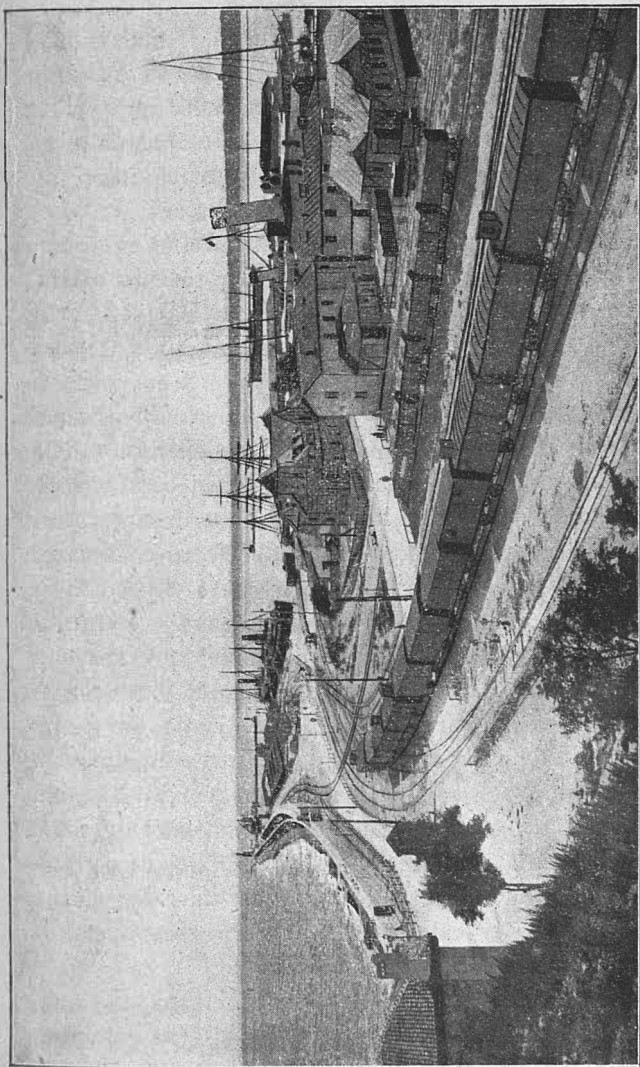
din față, o barcă singuratecă își leagă pânza moartă pe fața de opal. Prin jocul luminos de deasupra, se'nseamnă zborul legănat al pescărușilor albi.

Ochiul desprins de pe razimul orizonturilor prea ferite, se lasă ca pentru odihnă, pe un vapor care iesă din port. Privirile se pierd așa în urmărire îndelungată, ținându-se ca de-un tovarăș de coloana frântă de fum, până ce vaporul se cufundă cu totul în orizont ca un gând ostenit.

Trenurile care se încrucișază pe lungul cheiurilor, pufnesc și chiue, crâșnind strident pe șinile întortochiate. Bogățiile se împrumută în de ele, se ia și se dă, se-ncarcă și se descarcă, în aceiași pripă și zarvă, cu aceleași strigăte și dudituri de punți, în primenirea viermătului care muncește și asudă.

Activitatea se împarte cu înfrigurare. De toate laturile cheiurilor, străjuiesc vapoarele acostate, legate de țerm cu odgoane întinse.

La cheiul vechiu descărca un vapor cărbuni. Namila neagră, înlănțuită, se întuneca și mai mult de praful ridicat din cărbuni. Oameni care lucrează pe bord sunt toți numai un tăciune și din prăfuirea lor neagră, nu le roșesc decât ochii injectați. Cei care încarcă coșuri în podul vaporului, nu se mai cunosc decât în mișcări, în înourarea continuă a prafului răscolit. Macaralele smuncesc din pânzecile desfăcut al vaporului, mănunchiuri enorme

Vederea portului.

de coșuri pline, pe care le aruncă la mal, zăngănindu-și lanțurile. S'ar părea că scot cu cârligile lor, focul și răutatea din măruntaele aprinse ale monstrului, ca să-l ușureze din năduful încărcăturii.

Pe cheiul din față se înalță piramidele negre, cu sclipiri unsuroase de cărbuni descărcați.

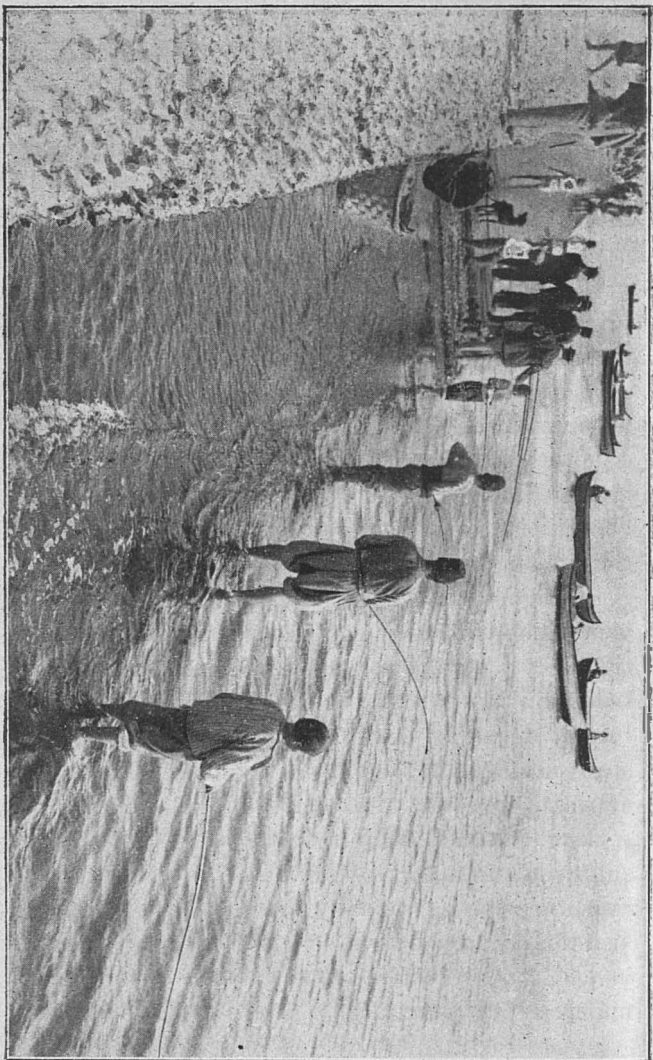
La capul portului masiv, un vapor german, aruncă pe mal ca în batjocură baloturi de marfă, care se rostogolesc greoaie în toate părțile. O corabie turcească încarcă scânduri de brad. Pe bordul unui vapor italian, gata de plecare, s'au încărcat boi, care se-ncurcă în coarne, mișcându-și capetele în bătaea soarelui. Dealungul cheiurilor dela portul nou, stau înșirate vapoarele care încarcă bucate. Unile sunt afundate de tot în apă, ghiftuite de atâta povară, pe când cele care sunt mai goale, se-nalță negre și nesfârșite, de par'că-ar ieși din unde. Porumbul vărsat pe pâlniile podurilor de încărcare, țurue în valuri inervante, aprinzându-și în curgere coama de aur. Un hamal care n'apucase bine de gura sacului, când venia pe punte scapă cu mâna de-un colț și în treacăt curge în mare un val galben de porumb resfirat. Paguba aceasta nu emoționează pe nimeni, căci de toate părțile s'aud șuruituri de risipă, în goana și graba încărcatului. Cheiul tot e o împrăștiare de grăunțe amestecate și călcate, de pe care zboară stoluri întunecate de ciori și vrăbii sătule.

Când vezi părăduirea aceasta neluată în seamă, te gândești fără să vrei la truda și grija dela țară,

unde babele și copiii spicuesc cu firul și curățe grâul în palme, culegând și firile reslețite de pe jos. În îngrămădirea magaziiilor pline și a vagoanelor încărcate, unde rizicul și jocul piețelor, îmbogățesc sau sărăcesc pe armatori dintr'o întorsătură, nu se mai uită nimeni la câțiva saci risipiți.

Rătăcesc în lungul cheiurilor, strecurându-mă printre vagoane și mobile de bucate și mărfuri, trecând înainte pe ultima margine a portului din spre zăgazuri. Marea tace toropită, întinzându-se la soare leneșă și împăcată. În afară de încru-cișarea și frământarea acestei vieți, nu s'aude nimica din încadrarea aspră și uscată a portului. Dinafara mării, din larg, vine ca o amuțire de cimitir, singurătatea și pustiul de pe ape.

Pe digul dela poarta radei, pescuesc cu undița băeți nebunatici de tătari și bătrâni nevolnici, care clipocesc a somn. Se văd la răstâmpuri, cum sfo-rile undiților, întorc prin aer, în bătea soarelui, cercuri de argint sclipit cu vr'o scrumbie prinsă și aruncată pe mal. Guvizii lacomi și moi, se văd atârând și ei de capătul undiților, ca niște mor-moloci crescuți. Marea se ciupește continuu de smuncitul undiților, înfiorându-se în cercuri tremu-rate. Sclipesc pe rând în baterea soarelui, calcani și limbi lătărețe, care se sbat ca niște palmuri în aer. Un grec vioiu scoate cu plasa aterine. Când nimereste să țină calea vr'unui stol mai des, ridică

La pescuit pe marginea digului.

în sus plasa încărcată, care se rotunjește de pescuți, ca o pungă enormă plină cu băncuți de argint.

Cu întărirea soarelui, încep a foi prin bazinul portului delfinii flamânzi. Nu li se vede din apă, decât îndoitura grasă a cefeii, în opintirea lor la fund după hrană. Vânătorii aceștia nesătui, strică cheful pescarilor cu undița, căci pe unde trec ei svântează scrumbiile. — Un bătrân cu undița amenință invaziunea aceasta neașteptată :

— Ho, berbecilor...

Delfinii dau busna de pretutindeni, s'afundă și-și îndoae trupul, se-ncrucșază și se-ngrămădesc ca într'o burdușire de șagă.

Pescărușii albi și delicați se strigă din toate părțile, cârâe ascuțit a bătae, strângându-se în pâlcuri pe deasupra delfinilor care s'afundă.

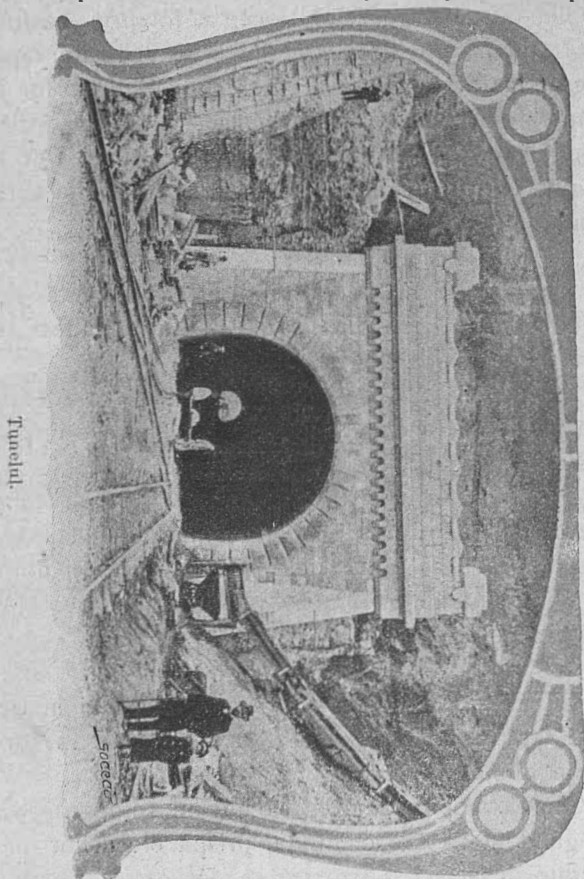
Răsboiul se deschide desperat, dar pe când pescărușii fac numai gălăgie și jinduesc la prada bogată ce li se arată, delfinii nepăsători și dolo-fani se dau de-a tumba, oglindindu-și ceafa în bătaea soarelui.

M'am ridicat pe culmea zăgazului celui mare, din fața mării și-am luat'o așa în lung, în spre farul din cap.

Marea respiră dămol, ca într'un somn toropit, lingând în neștire cu unda, prispa blocurilor năpădite de scoici. Orizontul se desfășură ca sub o cupolă largă de lumină și albastru.

Dela far dacă te întorci cu ochii în spre țărîn,

îți înverzește în priviri, sprinceana viilor adumbrite.
Dedesuptul malului se desvelește stațiunea de pe-

trol, cu rezervoarele enorme și turtite, care zac
sub soare, ca niște țeste pline de minte.

La cheiul portului de-acolo, încarcă un vapor petrol. Tuburile conductelor se lasă în spre debarcader, ca niște artere înțesate, prin care se scurge vлага pământului nostru.

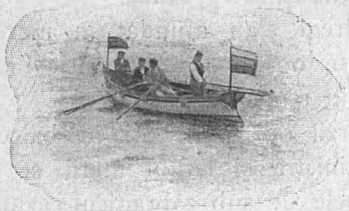
Ochii urmărind țărmlul tot la dreapta, dai de scheletul uriaș al silozurilor care se construiesc, împedecându-te pe urme în șcheli și macarale, cu îngrămădire de pontoane și vapoare de lucru.

Tunelul înegrește în coapsa malului ca o gură de întuneric.

Orașul se schițiază pe promontoriul lui, într'un miraj de lumină și scăpărare.

În port aceeași mișcare și goană, cu scrâșnitul strident al vagoanelor trase, cu flueratul mașinilor și semnele mistice ale fanioanelor care îndrumează.

În truda și sfortarea aceasta extraordinară, se făurește începutul unei avuții, care trebuie să încoroneze speranțele de bine, ale unui popor tânăr.

Țigance musulmana.

RĂSĂRITUL LUNEI

Stai cu casa chiar pe malul mării.

In partea noastră, țărmlul e șubred și se lasă treptat în prăbușituri grozave.

Străzi întregi s'au afundat în mare și ruina aceasta nu se oprește, ci mănâncă înainte ca o bubă rea, din pământul slăbit.

Sara întârzii de multe ori în balconul casei. Surpătura sinistră și largul mării, se deschid la picioarele mele, de sub zăbranicul căzut al nopții, ca intrarea mohorâtă a genunei.

Într'o sară așteptam răsăritul lunei din mare. Lumina timidă a stelelor, topită în spațiu, nu în-

drăznia să se lase cu licărirea până în ascunzișurile negre de pe pământ.

Prăbușitura de sub mal, se lărgia lugubră ca o rană periculoasă, deschisă în coapsa pământului.

În așteptarea lunei, mă gândiam cu milă la soarta orașului condamnat.

Să se fi împlinit oare zilele vechiului Tomis? Oricum, dacă nu se va întări țarmul în partea aceasta de nord, marea amenință să-și facă loc răsbunătoare prin oraș și să-și uniască apele cu bazinul portului, într'o îmbrățișare ucigașă. Constanța va rămâne atunci izolată numai pe o insulă în partea de jos.

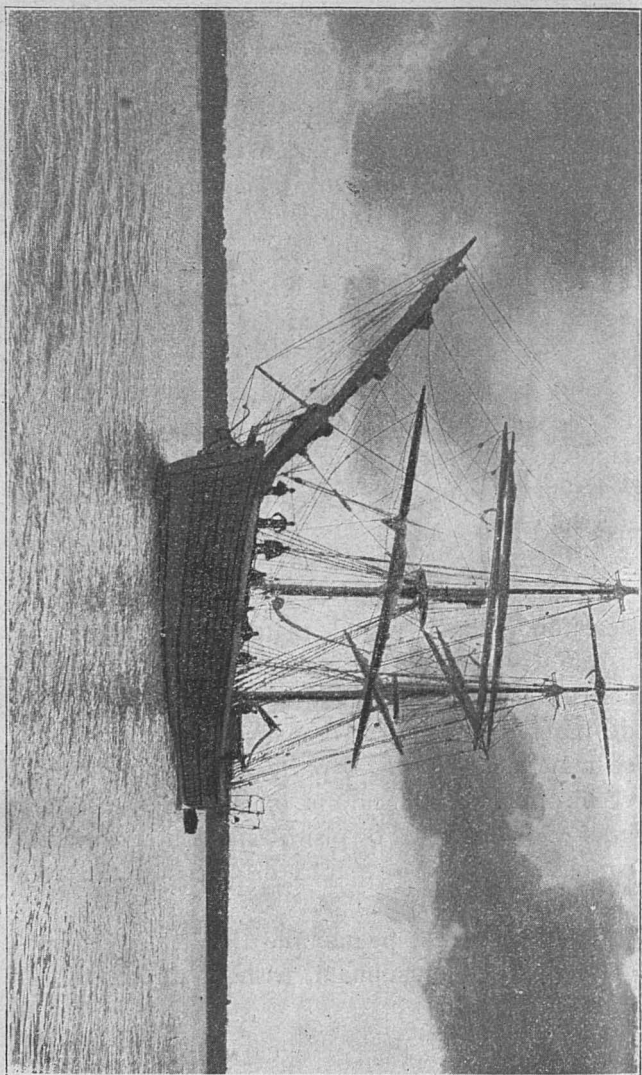
La urmă, cine știe, s'ar putea să fie mai frumos așa în viitor.

Pe mal e liniște, nici o umbră nu tae drumul dealături, numai vântul mătură la vale frunze uscate, rupte dintr'un salcâm singuratec. Sara aceasta senină de toamnă, e plină de fiori reci și de păreri de rău. Într'o margine a râpei uriașe, se mai ține de țarm, o parte din ruina unei case vechi, prăvălită de curând în mare. Pe știrbitura unui zid desgolit, o pisică sfioasă se primblă curioasă, mirându-se par'că de pacostea din vale care înghite totul.

În depărtare, tot pe malurile risipite, se văd bordurile țișanilor musulmani, triste și sărace sub lumina mohorâtă.

Îmi port ochii peste întinsul mării întunecate.

Foto amant: «Bezancu»,

www.ziuaconstanta.ro

Liniștea amorfise imensitatea și nu se auziau de cât ușoare plescăituri de unde moi.

Cerul senin clipește zadarnic din mulțimea ochilor lui umezi, căci nu poate lumina adâncurile beznei de jos. Ursele abia se disting sus, în claritatea lor stelară, pe când coroana boreală tremură mai limpezită, ca un colan de licurici descheiat.

Valurile dămoale foșnesc la răstimpuri înăbușite, ca din întunericul unui abis.

Noaptea aceasta cernită, se înfioară în zărea din fund, de o tresărire de lumină. De după prefirarea străvezie a unor pale de nour, cerul prinde a roși ca de răsfrângerea unei văpăi ascunse. Marea s'aprinde și ea la față într'acolo și din unda aceia oglindită, însângerează marginea lunii, că o creștătură de cuțit într'un obraz bărbos.

Valurile înroșite împresoară lumina cea nouă, de par'că ar vrea s'o ție în loc ca pe o podoabă veșnică a zării, dar luna se trage încet din apă, lunecă ca un ban umed pe marginea unui pocal, obosită și tristă, umplând orizontul cu resfirarea buclelor ei bălai.

Sub luna înălțată bine, valurile întinse ajung tot mai palide. Fecioara părăsită a norocului, se uită cercetător pe întinderea neagră a mării, caută și 'n cele patru colțuri ale necuprinsului, dar nu-și găsește nici aici pe mirele ei cel dorit, soarele, care fuge și din dragostea căruia trăește. Zadarnic a străbătut pe după mări și-a luptat cu întunericul. Plânsă și obidită, luna dacă nu-și găsește

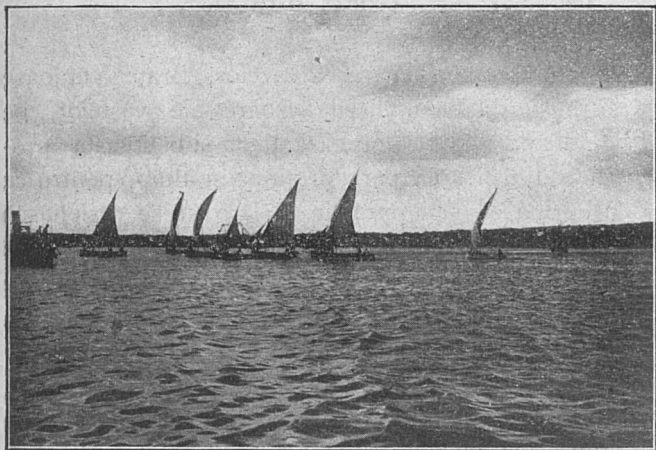
iubitul, se întartă și pornește mai departe în rotocoale aprinse, acoperind pământul cu visuri și speranțe noi de iubire. Și cu cât se sue discul, cu atât lumina se limpezește și se strânge, întinzând o trâmbă argintie dealungul mării. În dreptul ei, pe puntea aceia misterioasă, puzderie de raze învie apa, trezind acolo lumini infinite, care s'ascund în valuri, de unde ies apoi săltate ca dintr'o clipeală. În jocul acela de lumină, e o mișcare ce-ți gădilă ochii.

Unda largă se joacă cu trâmba ca și cu un praf de perle împrăștiat. Aici înneacă comoara, aici adună fărâmile de lumină, pe care le amestecă în scânteere și le lunecă din larg, ca pe o panglică metalică cu sclipiri tăioase. Mă uit așa, mult, și mă perd în urmărirea jocului feeric de lumină.

Din splendoarea cuprinsului plin de lună, mă mai întorc iarăși cu privirile pe la prăbușitura sombră de sub mal. Luna își amestecă razele prin surpăturile triste și-i luminează tainițele, de ai fi crezut că desmormântează din noapte, ruina unei cetăți devastate.

În învăluirea senzațiunilor amestecate, mă gândesc că frumosul se completează tot prin contraste ca și fericirea.

PE MARE

Umumina aprinsă de raze, cade de sus ca un înnec de arșiță. Căldura a scos pe oameni de prin case și-a golit străzile, ca s'aducă lumea pe malul mării. O boare proaspătă din larg, vine ca o desmerdare de răcoare.

Ziua e plină de soare, iar zarea mării de albastru. În întinsul obosit al apei, e o discordare leneșă de forțe. Valurile stinse, lăsate, își desdoae încet coamele moi, ca niște suspine târzii.

Tricornurile albe ale bărcilor, se încrucișează din mers și se întrec în zbor, pe perspectiva mării. Pescarii se grăbesc voioși să exploateze bogăția apelor. Se văd desfăcându-se plăși, cari s'aruncă

în undă, prin scăpărarea razelor. Brațe vânjoase se încoardă pe mânerile ușoare ale vâslelor, pe când apa tăiată spumează ușor sub creasta prorelor. Furnicarea bărcilor ține un timp, pentru ca pe urmă să se împrăștie în larg, să se răslețiască departe, ca niște aripi desprinse, care se sbat pe imensitatea mării.

Mi se face dor de-o izolare în larg. Fac semn unui barcagiu cunoscut și el îmi înțelege gândul. Mă adulmeca infinitul albastru și atmosfera escitantă a mării.

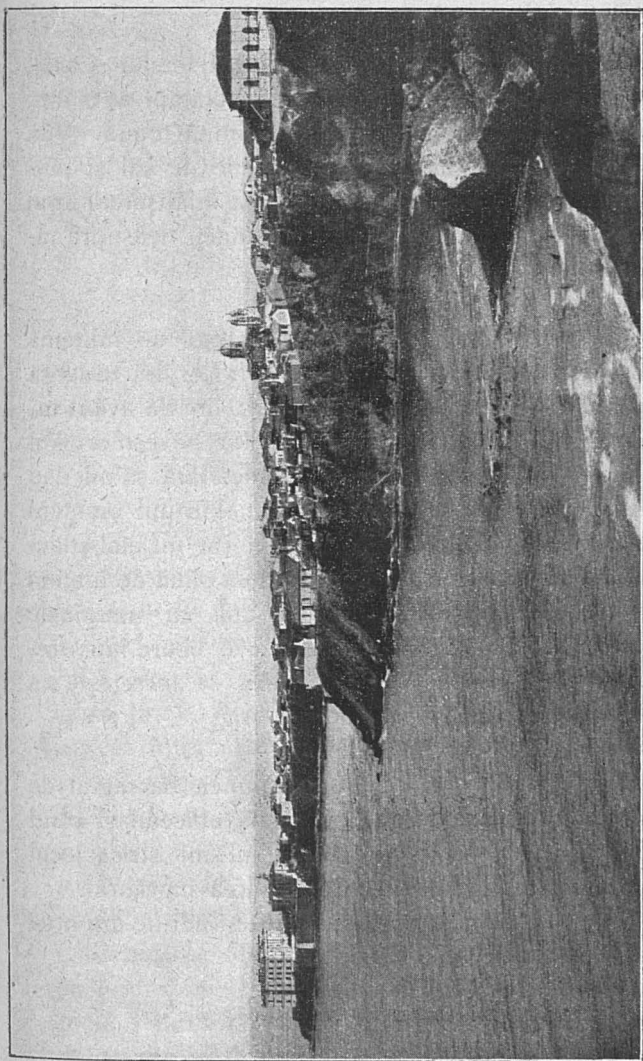
— Ești gata, Curti?

— Gata, suntem...

Barca hurue pe drugii de lemn puși podiș din mal până'n cuprinsul apei. Arapul meu înfige lopețile în nisipul din margine și opintindu-se odată, lunecăm cu barca pe substratul tremurat și nesigur al mării.

Ce miros pătrunzător și umed, de feregi putrede și apă proaspătă, care te renaște și te atrage până'n fundul cerului. Te simți regenerat dela primele adieri, sănătatea parcă-ți pătrunde brusc până în profundul țesuturilor, pe când porțile uimite ale minței, se deschid gândurilor bune.

Cu cât ne îndepărtăm de țărm, cu atât valurile se desfac în unde mai largi și mai săltate. Orașul rămâne în urmă, acoperit ca într'o maramă și căpătând farmecul contururilor nehotărâte. Din în-necul luminei albe se aleg cupolele bisericilor și

Vederea Constanței de pe mare,

minaretele subțiri ale geamiilor. Hotelul Carol, trufaș și întărit de stânci, pare o cetățuie a mării. Orașul tot s'arată ca sub o lumină nouă. Vila Sutzu își ascunde în fund detaliile de stil și fantastizată de mirajul depărtării, ia înfățișarea unui castel medieval, spânzurat pe stânci, deasupra talazurilor.

Rătăciam în goana bărcii, copleșit de mușenia dinprejur și de nesfârșitul zărilor. Respirarea largă a valurilor umflate tot mai mult, îmi da avânt închipuirii și plutiam ca'n amăgirea poveștilor. Am trecut prin timp și peste unde, fără să-mi dau seamă că prea m'am îndepărtat. Intr'un moment nu s'a mai văzut orașul, așa în cât nu mai știam pe ce să-mi razim privirile. Cupola plină de lumină a cerului, se vedeă căzută pe apă cu marginile pe orizonturi. Deodată se simte o boare iute, trecând rece prin aer. Fața mării se încrețește ca de-o sgribulire neașteptată de frig.

— Întoarcem, boierule?

Eră primul cuvânt ce-mi spunea barcagiul de două ceasuri aproape. Imi știa obiceiul și când mă simțiam pornit pe tăcere, nu-mi strica jocul gândurilor. Acum însă Curti părea îngrijorat.

— Are să se schimbe vremea și noi ne-am prea îndepărtat de țarm...

— Și ți-e frică de mare?

— Mie, nu...

Curti lăsă lopețile, mai răsufală și ștergându-și

sudoarea de pe frunte și din lungul pieptului descheiat, își îndeasă fesul peste lâna creață și stufoasă, care-i năpădia capul.

Vântul se 'ntărește, iar valurile încep să se miște, ca destinate din legăturile adâncului.

— Intoarce, Curti.

— Mie, nu mi-e frică de mare...

O invaziune de nourî groși, coprinde curățenia cerului și-l întunică ca o erupțiune noroioasă de vulcan. Valurile cresc și se încordează în coamele lor albite de spumă.

Curti scuipe a isbândă în palme și coprinzând c'o privire zarea neguroasă, împlântă lopețile adânc în apă. O namilă de val, cu fruntea băloasă și învinețită, cu creștetul clăbucit și speriat, se prăvale detunând în coasta bărcei și ne ridică apoi hohotind în spinarea lui gheboasă. Un salt și apoi un gol brusc, ca o gură de himeră flămândă, ne supse într'o prăpastie adâncă de apă. Ne-am văzut căzuți ca între niște ziduri prăvălitate pe care crește un mușchiu verde. O amețală scurtă, c'o zvârcolire de șarpe care-și caută ieșirea și ne-am trezit de-odată ridicați iarăși sus, în lumina cernită și străbătută de furtună, suspendați ca în aer pe umerii valurilor.

Prăbușirea dintre talazuri, îți rupe brusc senzația de lumină și te simți ca rostogolit în întuneric. Jocul salturilor urmează același schimb de cădere și înălțare, prin explozia de spumă împroșcată și

stropi împrăștiați din toate părțile. Cerul zguduît de tunete amenință să se surpe. Din câte un punct îndepărtat al mării, grăbesc bărcile pescarilor întârziați. O dezolare tristă se lasă peste dungile de valuri, revărsate în cascadări spumegoase. Gemelele înfundate ale mării, se înăbușe de forfotirea spumei topite. Pescărușii albi, zăpăciți de furtună, taie cu aripele lăsate, câte o coamă de val, pândind peștii năuciți de frământarea apei.

Orizontul umed și rece atârnă pleoștit de greutatea norilor. Picurii cari încep a cădea de sus, ajung sărați și grei, prin amestecul improșcat al valurilor suflate de vânt. Pustiul plânge și se vaită, pe când sara întinde velința întunericului peste lume. Orașul care-și aprinde luminile, ne îndeamnă să grăbim vâslitul. Din înegurarea aceia de case și geamuri cari clipesc, nu se mai alege nimic în noaptea grea, decât aburirea slabă de lumină, către care mergem ca în spre mântuire. Marea răscolită și furioasă, rămâne mugind în urmă, ca o bestie flămândă, care amenință și blestemă între maluri. Când m'am văzut pe țarm, am răsuflet ca după o luptă și m'am gândit fără să vreau la viața trecătoare a omului, față de veșnicia trufașă a elementelor.

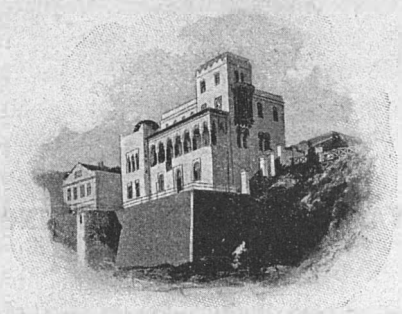
— Ce mic e omul, Curti, în fața mării!...

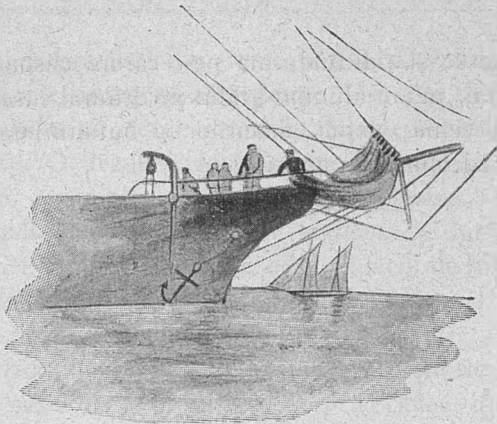
— E mic, dar al dracului, că tot el o stăpânește.

— Și asta e o mângâiere.

Am lăsat marea să se bată de maluri acolo în

întunec și ridicându-mă pe-o cărare clisoasă sus pe mal, m'am afundat grăbit pe drumul casei. Din urmă veniã vuetul talazurilor și bufniturile valurilor zdrobite de stânci.

CU VAPORUL LA CONSTANTINOPOLE

Vaporul pleacă din Constanța noaptea... De cu sară eră liniște și semne de călătorie bună. Escursiunea pusă la cale, se vestiă cu sorți fericiți. Bucuria și nerăbdarea cuprinsese ca un fior de înfrățire, pe toți cei hotărâți la drum.

Sirena vaporului șueră primul semnal de plecare.

Pe povârnișul stradei care coboară în port, se lasă la vale grupe vesele de curioși, cari vor să vadă cum se desprinde bastimentul de cheiu, noaptea. Prin șivoaele acestea de lume nepăsătoare, își fac loc mai grăbiți, călătorii orientali întârziați, cari dau buzna prin mulțime, de frică să nu rămâe pe mal. Trăsurile trec sgomotoase și destinate, cu

pasageri străini, cari abea se văd de după geamantanele îngrămădite. Drumul de jos, cu trecerea peste șinele căei ferate și strecurarea printre vagoanele răslețite pe linie, se face anevoe și cu plictiseală prin întuneric. După ce te vezi scăpat și de printre clădirile vămei și ajuns pe debarcaderul înecat de lumină, respiri mai ușurat și mai voios.

Lumea furnică în toate părțile. S'aud strigătele hamalilor și comenzile de pe punte. Vaporul alb și măreț, se lungește nesfârșit în fața digului, privind par'că mulțimea adunată, prin lumina ferestruilor nenumărate. Puntea e inundată de capete și mișcare.

Sus pe catarge, ard becurile electrice, ca niște stele căzute, și-n noapte s'aud fluturând stegulețele ascunse de întuneric.

Sirena dă al doilea semnal de plecare.

Pe punte se schimbă urări voioase și sărutări de despărțire. Intunericul de mare umed, cade greu și rece din toate părțile și te-'nvăluie ca o mănție plouată. Stelele timide se văd clipind pe cer, în înfiorări tremurate, înecate și ele de jilăviala nopții.

Lumea care nu pleacă, se dă jos din vapor, pe podul care se clatină, pe când fericiții rămași pe punte, flutură din batiste și se încearcă să mai spună câte-o vorbă cunoscuților de pe cheiu.

S'aude și-al treilea semnal al sirenei.

Podul greu, care leagă vaporul de țerm, se trage

pe mal huruind sdruncinat, — pe când helicele încep a bate în apă, ridicând forfote de spumă.

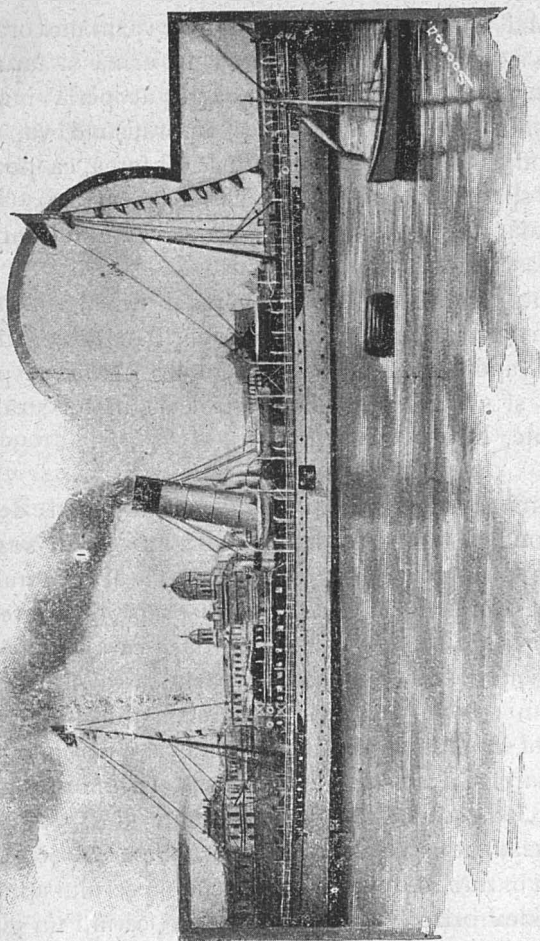
Namila uriașă, lungă cât cheiul, își clatină luminile ferestrelor și se întoarce albă și greoaie, în rada răscolită de fierberea undelor.

Luminile de la catarge clipesc ca niște gene tremurate. Comandele de pe punte vuesc în noapte, până când s'aude un zuruieț sgomotos de lanț tras, cu care se ridică ancora uriașă. Monstrul cel alb și cu ochi mulți, se depărtează, ferindu-se de țărnișă și pătrunzând în noaptea neagră. Luminile ferestrelor și clipirile catargelor, dau vaporului feeria unui palat care pluteste pe valuri. Oamenii de pe punte, abea se mai ghicesc cum flutură din batiste.

Vaporul se micșorează de departe și s'afundă tot mai mult în întuneric, până nu i se mai văd decât luminile pălite. Lumea curioasă, împrăștiată în lungul cheiului, petrece din ochi luminile din fundul orizontului și nu se-ndură să plece. Unii aleargă după umbra vaporului, până la capătul digului, afară la ultimul far.

Am lăsat Constanța în urmă, ștersă tot mai mult de umbrele întunericului, pe când vaporul care-și luase viteza de cursă, ne ducea înfuriat pe spinarea lui sborșită, de ai fi crezut că suntem în cârca unui uriaș nebun, care trece prin adânc în picioare.

În urma monstrului nostru gonit, marea rămâneă bătută și frământată, ca un torent înspumat, trecut

Vaporul Carol.

prin scocul larg al unei mori din alte vremuri.

Mai într'un târziu, nu s'a mai văzut nici orașul și s'a stins din zarea rămasă în urmă și farurile sale veșnice. Imensitatea neagră acoperiă marea liniștită din toate părțile și îmbrățișând vaporul ocrotitor în strângerea ei întinsă, îl fereă, ca pe un pui speriat al apei, care aleargă la cuibar.

Adâncul răscolit vuiă în urma drumului, într'aceiași frământare înspumată.

Intr'un târziu, când întunerecul umed s'a lăsat greu și pătrunzător, m'am coborît în cabina mea din vapor, ca să mă las amăgit de legănarea plutirei și s'ascult de-acolo vânzoleala mării străbătute, care gemea ivinsă.

Am adormit greu și nu m'am deșteptat decât a doua zi târziu, trezit de arsura razelor de soare, cari pătrundeau prin ochiul rotund al geamului.

De-afară venia vâjâitul acela prăpăstios, care se târâ vajnic, ca un balaur înfuriat, care scuipă și ne gonește din cuprinsurile păzite de el.

Am eșit pe punte obosit. Aerul proaspăt și încărcat de aburi, mă împresoară ca o stropire de răcoare. Cuprinsul plin de soare, își amestecă lumina, cu scăpărările de raze frânte și săgetate de apa clătinată. Marea ne împresură împăcată și unindu-și în zare rotirea ei largă, cu cupola cerului aprins, închidea orizontul de toate părțile, ca într'un giulgiu de lumină și sărbătoare.

Plutim ca într'o închipuire. Un lac imens de mătase albastră clară, emoționantă, — lacul visurilor calme, înecat departe în infinituri pline de poezie caldă, care dau fiori spațiului năpădit de soare.

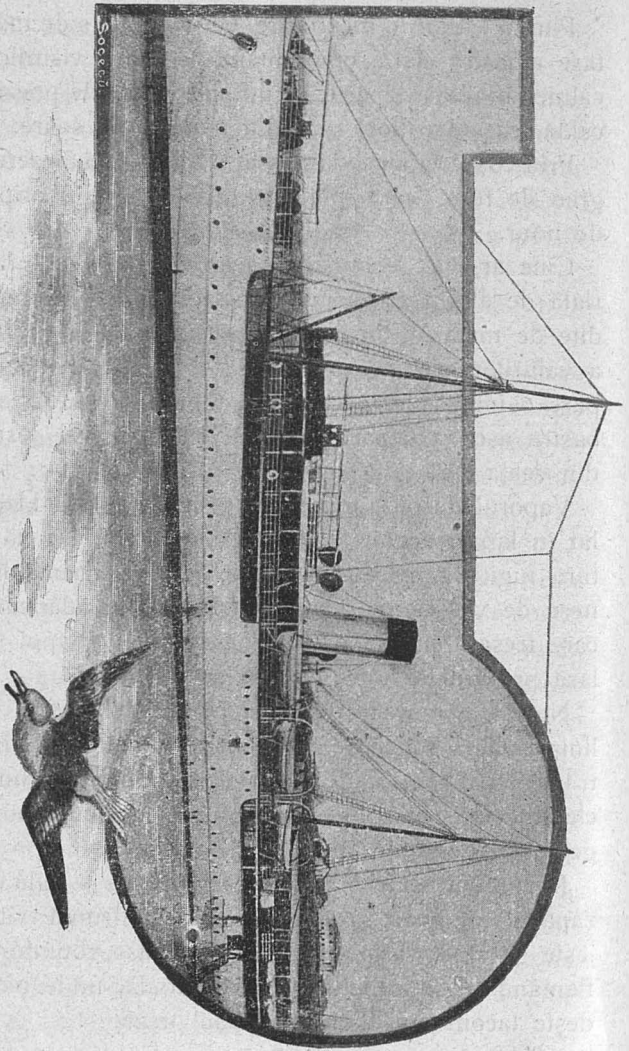
Prin coșul vaporului, se scarmână în urmă caerul greu de fum, care plutește deasupra ca o aripă de nour.

Cine ar mai recunoaște acum marea cea înfuriată de altă dată? Unde sunt foșnetele îngrămădite de năvăliri bogate, cu cascada înfrigurată a valurilor care se urmăresc? — Marea de-acum pare o imensitate de oglindă topită, cu luciu albastru ascuns departe, discret, sub un văl țesut din ceața rară.

Vaporul despică marea ca prin vis, plutind izolat în largul apelor săltate. Pe delături, din tăutura fugită a mării, se îndoae câte o coamă leneșă de val, ca un fior lung, răsărit din adâncuri, care tresare numai o clipă la lumină și apoi să lasă prăvălit la fund, ca într'un oftat.

Nostalgia mării a covârșit pe cei dela bord. O liniște caldă s'așterne peste toate, până când dintr'un colț dosit, s'aude picurarea de armonie a unei chitare, care cearcă să-și plângă sunetul, după stingerea șuvițelor de spumă prelinse.

În lumina aprinsă de sus, scânteie ca o pală de zăpadă, un goeland stingher, care înfruntă vitejește golul, cu aripile largi și viguroase, rotindu-se flămând d'asupra unui ochiu de uindă, unde pân-dește lacom din sbor ascunzișul prăzii.

Vaporul «Prințesa Maria».

Soarele era înălțat bine, când ne-am apropiat de țarm. Ocheanele se îndreptară, ca înspre un câmp de bătae. O înecare de umbră, ca un nor căzut, întunecă orizontul drumului nostru: — Constantinopolul s'alegea cu-nctul din golul plin de ceață.

Comandantul după ce-și cercetează harta și orașul, dă ordin mecanicului să măriască viteza, căci rămăsesem în întârziere.

De pe coșul vaporului năpădește o coloană de fum negru, ca de pe o gură de vulcan care erupse. Un vuet înecat ieșit ca din adânc, ca un țipăt de fiară zugrumată, sfâșie spațiul prelung: — era alarma de sosire a vaporului.

Marea se strâmtează brusc într'un canal cu coastele fărimate. În ascunsurile acelea umbrite, se presară orașul feeric, care uimește orientul.

Minaretele moscheelor, cu columnele lor subțiri și elegante, domină Bosforul c'un aer de încredere, mândre de frumusețea lor fină și unică.

Vaporul pătrunde încet în inima strâmtoarei, care strălucește pe delături în bătaia soarelui, de bogăția și arta ei bizantină. Nu știi pe ce să-ți pui ochii mai întâi, fiecare colț e un izvor de emoțiune vie. În cadrul naturei sălbatice, s'a cuibărit arhitectura cea mai rafinată și s'a ridicat astfel un oraș ca din basme. Printre vilele surizătoare, răsar din crânguri de copaci exotici, gigantici, ruine de palate și cetăți vechi, cu turnuri fin cizelate, îmbrăcate în vegetațiunea murală a timpului și care le dau o nuanță de verde puternic și sombru.

Pe povârnișul unei poteci, sub un copac uriaș străin, cu un trunchiu ondulat capricios în spațiu, din care se împrăștie și se răsfireă o coroană largă umbroasă de un verde fraged, — s'a izolat un grup de cadâne, cu fețele ascunse discret sub văluri colorate variat. Așezate pe iarbă turcește, privesc nostalgic la încrucișarea vapoarelor, care se pri-

menesc și-și proiectează umbrele pe coastele Bosforului.

Pe albul unei cărări ce se ivește neașteptat, din coasta unei grădini suspendate, coboară alt grup de cadâne, într'un mers leneș și învăluite de o beatitudine neobișnuită străinilor.

Ce nepăsare și lipsă de senzații, ce lene dulce împrăștie turcoaicele în mișcările lor. Văzute de aproape cadânele își lasă impresiunea unor ființe neînțelese, fără nervi și conștiință, fără voință și

autoritate, obiecte dulci și frumoase, ce se mișcă automat sub impulsul altor voințe.

Vaporul nostru înaintează potolit și mândru, lăsând în urmă valul de apă frământată și coama neagră de fum care se topește în aer.

Cu cât înaintăm mai în plinul canalului, stilul bizantin se desfășoară pe delături într'o înflorire rară. Clădirile europenilor, rămân greoaie și șterse pe lângă finețea și originalitatea orientală.

Chiparoșii columnari, acopăr cu umbra lor protectoare, cimitirile singuratice de pe mal. Ornamentele monumentelor sepulcrale, tăiate în linii sumare, par'că îmbracă niște paznici mistici, care veghează în grădinile acelea de pace eternă.

Pătrundem printre clădiri feerice.

Palatele sultanilor, lucrute în marmoră albă, răsfrâng în apele Bosforului, dantelăria arhitecturii lor. În toate e o adevărată minune de curiozități și arcadări rare. Fereștile, galeriile întortochiate, bolțile portalurilor, pretutindeni artă bogată și fină.

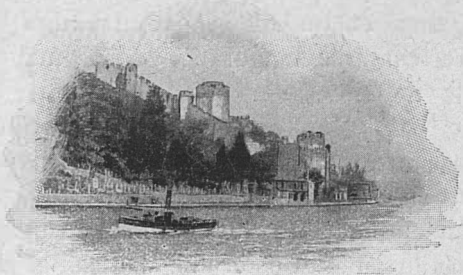
Gondolele orientale, împodobite bizar, așteaptă comanda la poalele scărilor de marmoră.

Am trecut prin strâmtoare ca printr'un basm visat. În baia Bosforului, din spre marea de Marmara, țărmul se curbează adânc, ca o semilună. Vaporul nostru se apropie de debarcader liniștit, ajuns și el par'că de osteneală, ca și un cal obosit care trage întins la iesle.

Sus pe coline se mișcă și scânteiază în bătaea

soarelui, orașul cel fantastic, cu minarete care străpung lumina și minuni care uimesc și cerul.

Golful e plin de vapoare și agitațiune, unde oamenii și bogățiile se primenesc și se împrăștie, pentru bucuria și triumful vieții.

Dela pescuit.

IARNA LA MARE

Văzduhul împânzit de cernerea gonită a fulgilor de zăpadă, și-a mohorît zarea, și s'a îmbrobodit ca într'un giulgiu. S'ar părea că și-a întunecat fața de groaza sbuciumărei firoase a mării de jos.

Malul înzăpezit dela Tuzla s'arată șters prin cernerea mărunță, ca o linie albă culcată în depărtarea pustie a țărmului.

Din larg, vijelia suflă întărâtată, sguiduită ca de fiorii nordului aspru. Mânia aceasta răsvrătește cu fierbere adâncul apelor, și umple spațiul cu gemătul tânguitor al depărtărilor.

Arsura necurmată a vântului trece dinspre mare cu sălbăticie, ca o aripă pustietoare de îngheț.

Cuprinsul întunecat se clatină ca și cum cum-păna dintre cer și pământ s'a stricat...

Revolta amenințătoare a talazurilor, s'a sfâșiat o clipă, în răgetul de fiară al sirenei care păzește intrarea portului.

Sus, în deslănțuirea mânioasă a vântului, cer-nerea mărunță a zăpezei se rupe-n valuri albe, s'abate, geme și'aleargă, ca pânze sburătuite în destrămare, pe fața întărită a talazurilor.

Sulurile de apă aduse de furtună în cataracte nesfârșite, se prăbușesc cu disperare în digurile de piatră ale portului, cu oftări lungi și bufnituri strașnice. Năvala aceasta oprită, se înalță ca niște împrôșcări spumegoase de trombe, care se revarsă apoi dincolo de apărătorile de granit.

Intr'o iarnă pe când se lucră portul, furia sălbatică a talazurilor pustiise până departe creasta digului și numai rămăsese pe un capăt solitar de zăgaz, decât Titanul neînvins, — uriașa uneltă de fier, cu care se ridicau atunci blocurile și care înțepenise deapururea într'un strat gigantic de ghiață.

În îngrămădirea ferului neclintit, cataracta apelor băteă și se spârgea într'o muncă nebună, șlefuindu-l în plăci de ghiață și în ciucuri de argint. Titanul dârz și nepăsător, încremenise acolo ca într'o adormire veșnică, pe când apele silite își

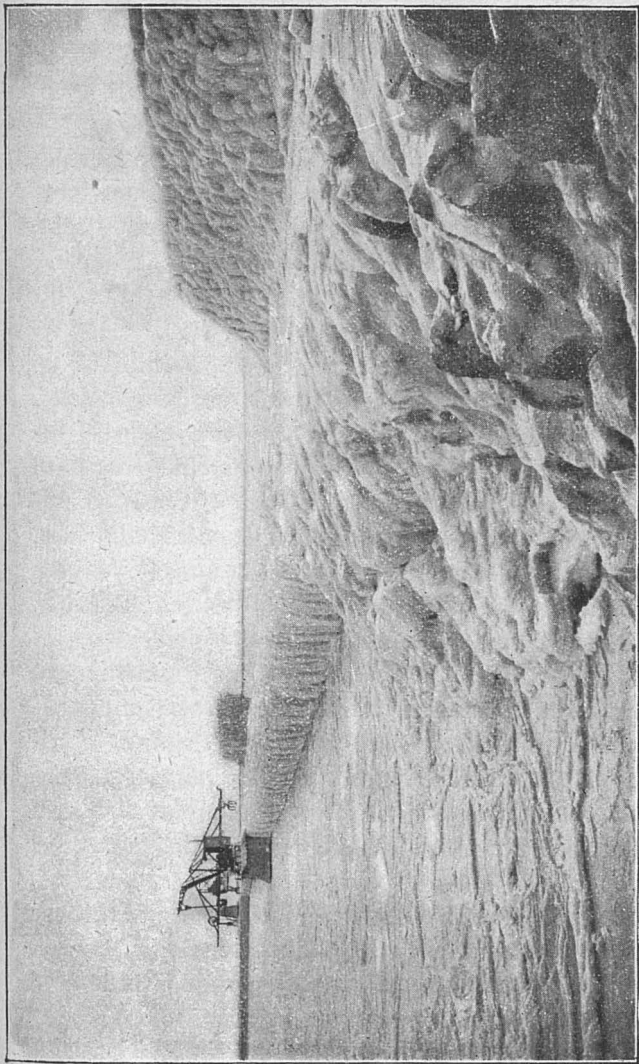

Foto. amat. Bezançon.

In timpul ernei

sdrobiau înainte sânul de el, cu gemete dureroase și plânse.

Ninsoarea cade tot mai deasă din adâncimile cerului, năpustită de sus în volburi suflate. Pânzile acestea destrămate, n'apucau s'ajungă bine pe pământ, căci le spulberă vântul, și le amestecă cu însărarea, așternând peste mare ca un zăbranic de înmormântare.

Numai închipuirea urmărește cu presimțiri triste, lupta oarbă dintre mare și vânt, ca pe-o năprasnică încăerare. Indepărtările nestrăbătute, se înfioară de mugetul sirenei, ca de mugetul unui buhai miraculos ascuns sub ape.

Acel care a văzut Marea sub o astfel de față, se gândește numai decât la urgia unui popor răsvrătit, care se ridică dintr'o lungă și chinuită robie. Pe așa vreme, corăbierul care a luptat o zi întreagă și a ținut cârma cu încordare, înfruntând dușmănia adâncului, către noapte, se simte cuprins de indoială și silă de viață. Printr'o nepăsare vecină cu fatalitatea, lăsă cârma, și cu mâinile cruciș, privește obosit la frământarea talazurilor și-și aduce aminte de puterea destinului.

.
In noaptea prea timpurie, ochii nu mai răsbesc nimic peste mare, farurile de pe mal par moarte, numai vântul sălbatic aduce jalea depărtărilor, și oftările talazurilor rănite de stânci.

Intr'o seară ca aceasta, cu zbucium și amenințare, se'ngrămădiau trăsurile pe drumul portului, ducând înspre Căpitănie soții desperate, curioși și militari cunoscuți, care se interesau de soarta vaporului Carol întârziat pe mare.

Tot orașul eră în emoțiune și așteptare. Prin lume se șoptiau tot felul de bănueli și telegraful n'aducea nici o veste care să liniștiască mulțimea.

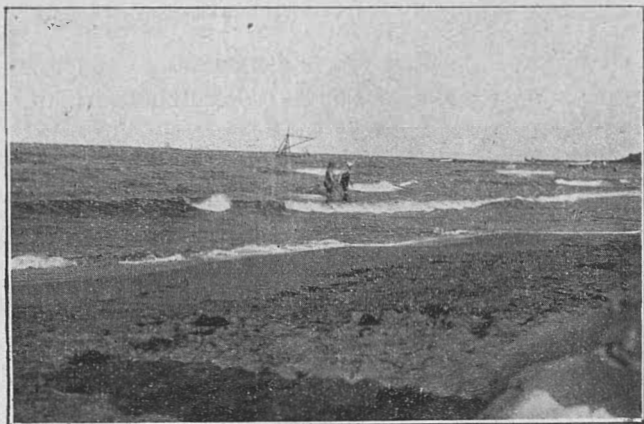
Vaporul n'a sosit nici în seara aceea.

A doua zi, după o noapte grozavă de ger, marea înghețată pe margini până departe în larg, sclipea în bătaea soarelui biruitor. Prin golfuri mai ales, se îngrămădiau valurile de spumă înghețată, ca niște troene bătute de ploae. Malurile mării erau numai un sloi. Stâncele de pe delături, se rotunjise în dantelări bizare, ca niște măsele enorme de gheață, rânjite în fața mării împăcate. Rada portului înghețase toată. Sloii se încălicau ca niște solzi sborșiți, mișcându-se sub palpitarea greoaie a mării, ca o cămașă de zale pe pieptul unei uriașe.

În vremea aceasta începe a se desprinde de sub orizontul mării, vaporul Carol, care își găsisese acum drumul casei. Lumea de pe cheiu bate din palme și flutură batistele. Marinăresele plâng de bucurie.

Vaporul îngreuiat și obosit, își face loc prin ghiața din port, ridicând de pe delături scoarțe groase de sloi, care trosnesc și se prăbușesc răsunător.

Vaporul apare încărcat de ghiață, cu catargele și frânghiile sleite, scânteind în razele soarelui, ca o podoabă gigantică bătută în pietre scumpe.

OVIDIU

I.

Viața poetului.

Poetul Ovidiu s'a născut la *Sulmo* în Brutium, azi Sulmona din Italia, la anul 43 înainte de Cristos. Numele lui întreg eră Publius Ovidius Naso. Părinții îi erau bogați și se trăgeau dintr'o veche familie nobilă, din ordinul călăreților, cu drepturi senatoriale. Ovidiu intră astfel în lume, înconjurat de toți sorții norocului și fericirei.

El mai aveà un frate mai mare, pe Luculus.

După educațiunea elementară îngrijită din casă, Ovidiu și fratele său au fost trimiși de părinți la Roma, ca să se desăvârșiască în studiile juridice, destinându-se astfel avocătureri și vieței publice.

Ovidiu a învățat dreptul și arta vorbirii, cu retorii celebri de-atunci, între cari erau mai ales Aurelius Fuscus, Portius Latro și ilustrul Messala.

Avocătura și viața publică nu momiau însă de loc pe tânărul Naso, care se simția atras mai mult de poezie, decât de succesele retorice. Inclinarea aceasta neașteptată, a supărat foarte mult pe părinți care nu mai știau ce să facă, ca să-și îndepărteze copilul din calea muzelor.

— Poezia nu îmbogățește...

Așa își dojeniau părinții pe feciorul lor cel rătăcit, dar se vede că versul și arta, coprinsăse în vraja lor amăgitoare atât de mult pe Ovidiu, că nici o altă forță, nu l'ar mai fi putut smulge din această îmbrățișare.

În vremea aceasta cade nenorocirea în casa bătrânilor dela Sulmo, prin moartea prematură a lui Luculus, fratele cel mai mare al lui Ovidiu. Părinții rămași numai c'un băiat, se 'ngrozesc de frica singurătății și-atunci lasă pe Ovidiu în voea înclinărilor lui naturale, renunțând la gândul și ambițiunea de-a face din el un om al câștigului și-al succeselor publice, — mai ales că copilul de atunci, era o fire plăpândă și impresionabilă.

Ovidiu părăsește de timpuriu baroul, cu toate grijile politice și se duce să facă o călătorie prin Grecia, după obiceiul tuturor tinerilor romani nobili, gustând astfel din frumosul elin, chiar în cuprinsurile în care se desvoltase.

Ovidiu a făcut și o călătorie mai lungă prin Asia, de unde s'a întors prin Sicilia. Tot timpul acesta de impresii și meditațiune, a îmbogățit și pregătit sufletul și imaginațiunea poetului.

Reintors în Italia, Ovidiu a ocupat și diferite funcțiuni juridice.

În viața lui de familie, poetul a fost cam nestatornic, căci a trebuit să se despartă de primele sale două soții, ca să găsiască împăcarea și iubirea în a treia căsătorie.

Ovidiu a trăit pe timpul celor mai mari poeți ai Romei, Virgiliu, Horațiu, Tibul, Propertius și s'a bucurat de tovarășia și considerațiunile lor. La curtea împăratului August eră de asemenea stimat și primit cu toată dragostea și cinstea.

Ovidiu eră un puternic temperament poetic și-o natură ușoară și elegantă. El a fost cântărețul dragostelor trecătoare și-a vieții nervoase din pragul decadenței romane.

Inconjurat de admirațiunea contimporanilor și tovarășia celor puternici, poetul Ovidiu duceă traiul înlesnit al oamenilor bogați, luând parte la toate bucuriile vieții.

Tocmai la bătrânețe, la vârsta de 50 de ani, când poetul aveă mai multă nevoie de liniște, ca să-și trăiască ultimele zile fericite, vine asupra lui ca un blestem, urgia lui August, care-l exilează la Tomis, fără nici o judecată și fără să se știe nici chiar azi, cauza acestei grozave goane.

Ovidiu a luat drumul pribegiei asupra iernei,

în luna lui Decembrie, anul 9 d. Cîr., silit de răzbunarea neînțeleasă a împăratului, care-l iubise atîta mai înainte.

Drumul pe mare, în toiul iernei și cu mijloacele de-atunci, a fost o pedeapsă crudă pentru elegantul poet al Romei. În *Tristele* lui, Ovidiu și-a plîns durerea și înstrăinarea, cu toată desnădejdea omului părăsit și gonit.

Asupra cauzei aceștei deportațiuni barbare, s'au dat mai multe păreri, de către diferiții comentatori ai lui Ovidiu :

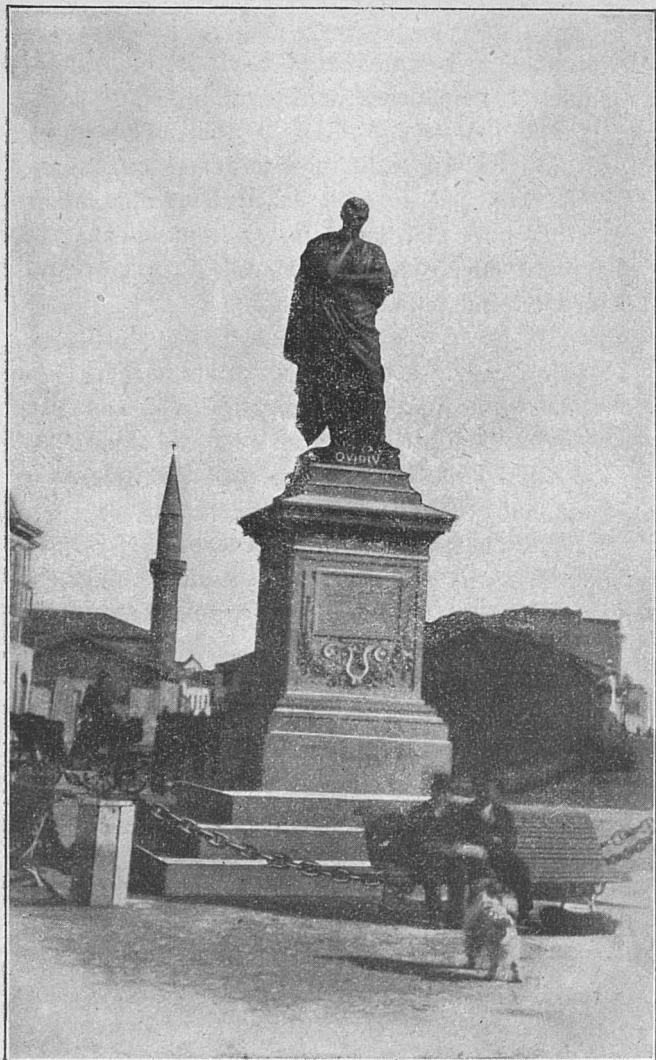
Se zice că ar fi existat legături de dragoste vinovată, între poet și Iulia, fiica lui August.

Credința aceasta este întărită, mai ales de asemănarea dintre «Corina», eroina din «Amores» și Iulia, care se apropie prin caracterul lor desfrînat.

Părerea aceasta, susținută de Sidonius Apollinaris, nu este în deajuns de temeinică, căci Iulia, fata stricată a lui August, fusese exilată cu mulți ani înainte a lui Ovidiu.

S'a mai zis că Ovidiu ar fi scos din minți cu poezia sa pe Iulia, fiica Iuliei exilate și nepoată împăratului, luându-se mai ales în vedere că această nepoată a fost exilată în insula Tremurus, în același an în care Ovidiu a fost trimis la Tomis.

Nici această părere însă nu pare verosimilă, căci între Ovidiu, bătrîn acum și mica Iulie, eră o prea mare deosebire de vrîstă, ca să se mai poată presupune o rătăcire de dragoste între ei.

Statuea lui Ovidiu.

Unii au susținut că existau legături oprite între Ovidiu și Livia soția lui August; s'a mai zis deasemenea că poetul abuzând de accesul lui la Curte, ar fi știut despre incestul împăratului cu fiica sa Iulia.

Toate însă nu sunt decât simple păreri.

Cronicarii timpului n'au scris nimic despre acest exil, iar Ovidiu, circospect și tănuitor, se mulțumește să se acuze în termeni vagi, așteptând mila și iertarea împăratului.

Judecând după această atmosferă de mister și cu ajutorul câtorva deducțiuni istorice, cercetătorii din urmă s'au oprit totuși la o părere, care par'că ar descoperi tot adevărul:

Exilul poetului s'a întâmplat tocmai în anii de declin și bicisnicie ai lui August. Ambițioasa Livie și cu fiul ei Tiberiu, care urmăreau să rămâe stăpâni, împingeau pe împărat la actele cele mai nebunești. August, stăpânit de ambițioasa femeie, a mers cu orbirea până a-și exilă copiii, a-și îndepărtă și ucide prietenii și rudele, rămânând astfel tot mai izolat și mai străin, în voia și caprițiile Liviei.

Poetul Ovidiu rămăsese printre ultimii prieteni, cari mai vedeau acum pe împărat, în singurătatea bătrânețelor lui triste.

În una din vizitele lui neașteptate, Ovidiu ar fi surprins un complot urzit de Livia și Tiberiu în palat. E drept că August, în ultimii ani, se căia amar de-a fi adoptat un străin ca să-i urmeze la

tron și de-a fi gonit dela el pe toți ai lui, așa că erà gata să revoace hotărârile și proscricțiunile făcute din vina altora.

Ovidiu, stăpân pe grozavul secret, ar fi avut ușurința să mai spună și altora taina dela Curte. Livia însă răzbunătoare și atotputernică, a lovit atunci în Ovidiu fără milă. Ș'așa s'a făcut că August, stăpânit de o femeie veninoasă, a exilat pe vechiul și marele lui prieten, trimițându-l atât de departe de familie și de Roma.

Exilul lui Ovidiu, a fost pricinuit de aceleași împrejurări, cari au hotărit și moartea celor două Iulii, a lui Agrippa Postumus și a lui Maxim, amicul lui Ovidiu, care a fost ucis împreună cu soția lui, chiar în noaptea în care Ovidiu a fost la ei, după surprinderea complotului. Acestea erau mijloacele de a închide gura acelor, cari ar fi putut împedeca pe Livia în planurile ei. A trebuit iubirea veche a lui August și faima de care se bucurà Ovidiu în Roma, ca poetul să scape numai cu exilul și să nu fie ucis ca ceilalți.

O ultimă probă pentru susținerea acestei ipoteze, e și faptul că Ovidiu, deși trimis tocmai la extremitatea stăpânirii romanilor, el nu pierde speranța de a fi grațiat, atât cât trăește bătrânul împărat August, căci vedem că mai în toate scrisorile invoacă clemența împăratului. De îndată ce August moare și vine la tron Tiberiu, cu mamă-sa Livia, Ovidiu numai cere să se reîntoarcă în Roma, ci imploră să fie adus într'o provincie mai apro-

piată, c'o climă mai dulce și lume mai civilizată. Ovidiu își cunoaște adevărații lui dușmani și știe că dela Livia n'ar fi putut să-i vie ertarea niciodată.

Din toate acestea se vede că adevărul asupra tristului exil a lui Ovidiu, va rămâne încă ascuns timpurilor din urmă.

Pretextul licenței și puterei corupătoare, din poeziile lui și mai ales din cartea «Ars amandi», erau numai o simplă pricină căutată, — mai ales că poetul scrisese poemul implicat cu 10 ani înaintea exilului.

August n'a vrut să loviască cu prea mare asprime pe Ovidiu, căci exilul poetului, eră o simplă *relegațiune*, fără confiscare de bunuri, așa că putea să se folosiască de averea lui și să se bucure și de drepturile lui de *Cives romanus*.

Plecarea lui Ovidiu din Roma, unde lasă soția și pe fica sa nemăritată Perilla, împreună cu tot trecutul și bucuriile vieții, ne-au rămas admirabil descrise de însuși exilat, într'o înduioșitoare elegie pe care o dăm în traducere.

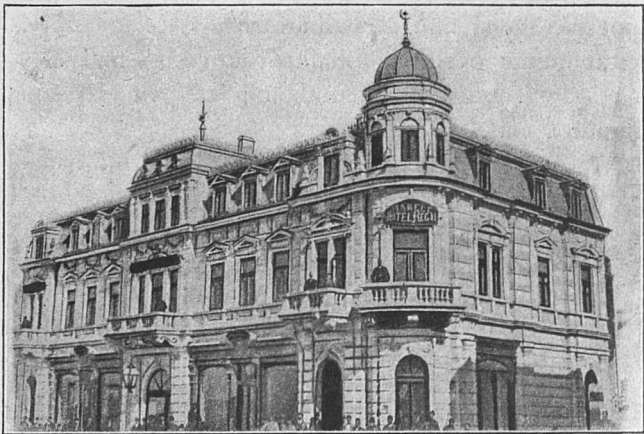
Reminescențele din călătoria pe mare, cu frământarea talazurilor și asprimea vânturilor înghețate de iarnă, Ovidiu le-a dat ca un bocet disperat în *Tristele* și *Ponticele* lui plângătoare.

Ajuns la Tomis, în țara Geților barbari, poetul cel deprins la cântece și la viață bogată, s'a afundat tot mai mult în tristeță și singurătate, scriind

numai epistole de jale și păreri de rău, acelor rămași la Roma, în care revenia ca o invocare, implorarea clemenței lui August.

Cât de departe erà Tomisul de Roma, pe vremea aceea!

Intr'o scrisoare șfășâitoare, Ovidiu, spunea soției sale:

Hotelul Regal.

«Dum tua pervenit, dum littera nostra reccurans, tot maria ac terras permeat, annus abit».

(Până când să-mi vie scrisoarea ta și tu să o primești pe a mea, o să treacă un an).

La plecarea lui din Roma, anul 9 d. Chr., Ovidiu avea mai bine de 50 de ani.

Exilul dela Tomis, a impresionat grozav pe poet, făcându-l să scrie că, ar vrea să fie trimis în ori-

care altă parte a lumii, decât să mai rămână acolo.

Dacă Ovidiu, ca om, era un condamnat care-și așteaptă sfârșitul în lânzezeală și uitare, ca poet însă, găsiă izvor de inspirațiune în chiar nenorocirea lui și în înconjurul nou în care trăiă. Din primul moment a căutat să cunoască pe barbarii din Scytia, interesându-se mai ales de Geți, cari formau atunci stratul dominant. El s'a pus chiar de-a învățat limba getă, cu toate c'o găsiă grosolană și nevrednică de un poet ca dânsul!

«Inter inhumanae nomina barbariae
Quam non ingenio nomina digna meo...»

Geții aveau pe-atunci ca rege pe Cotys, un om distins, care se înfruptase la civilizațiune, și gustase și din frumusețile poeziei. Ovidiu eră bine primit de regele barbar și se încercau împreună să facă versuri în limba getă, urmând regulele prosodiei latine. În curând Ovidiu ajunge popular printre Geți. El a scris chiar un poem mare în limba lor, în care a premărit pe împăratul August.

Poporul Tomitan, în frunte cu senatul, mândri de-a aveà în cetatea lor pe un poet atât de mare, îl înconjurau cu mare cinste, scutindu-l de sarcinile comune. Se zice că i-ar fi votat chiar și o coroană, pe care Ovidiu din modestie și pentru jalea în care trăiă, n'a vrut s'o primiască.

Ovidiu a trăit la Tomis 8 ani de înfrânare și așteptare zădarnică, în care timp a implorat continuu îndurarea cesarilor dela Roma, ca să-l scape

din ținuturile reci și barbare. Ajuns de întristare și durere, surghiunitul poet, a murit la Tomis, în anul 17 d. Chr., în vârstă de 59 ani, în primii ani ai domniei lui Tiberiu.

II.

Caracterul poeziei lui Ovidiu.

Ovidiu a fost un poet mare, un talent puternic, dublat de un admirabil spirit, care făceau din el un improvizator neîntrecut. Inteligența vie și ironia lui fină, a stricat întru câțiva talentului lui poetic. El nu putea să aibă toată naivitatea și credința poezilor, cari trăiesc din inspirațiune. Închipuirea lui fecundă și istețimea o luau mai totdeauna înaintea muzelor și dacă opera perdeă ca profunzime, ea câștigă în eleganță și sprintenie.

Ovidiu cu educațiunea și nașterea lui, a fost prizma cea mai sensibilă, în care s'a resfrâns tot spiritul ușor și sensual al timpului de-atunci. El a trăit în opera sa, toată viața liberă a contemporanilor săi. Moștenitor al unui nume vechiu și-a unei averi frumoase, el n'a cunoscut durerile cele mari ale omului care muncește ca s'ajungă, ci a intrat de-adreptul în viața mare a Romei celei fericite, ducând trai de fast și bucurie. Așa erau de altfel dispozițiunile generale ale timpului. Roma abea încăpea bogățiile strânse de înaintași și numai rămăsese altă grijă, decât să petreacă și să se bucure de gloria câștigată. Intr'un astfel de în-

conjur, se ridică generațiunile acelea de oameni încrezuți și galanți, falși și seducători, care-și trăiesc viața numai pentru plăceri.

Mediul acesta a pervertit marele talent a lui Ovidiu, care căutând să placă lumii în care trăia, n'a putut să se aprindă de pasiuni mai mari, care să-l fi ridicat de-asupra timpului său.

La Roma se cerea pe atunci o artă ușoară, ca un isvor de veselie și distracțiune, versuri sprintene și pline de grație, jocuri de spirit și-o gingășie superficială, care să nu sguode prea mult apetiturile și dispozițiunile celor care trăiau ca să petreacă.

Ovidiu a împlinit cu prisosință toate aceste cerințe ale timpului său și a reușit să pună în arta lui atâta spirit și grație, cum n'a putut nimeni să-l ajungă din antichitatea romană.

Forțarea aceasta a lui Ovidiu, de a-și manifesta originalitatea printr'o extremă rafinerie de stil și bogăție de spirit, eră și rezultatul unei evoluțiuni fatale a artei. În adevăr, mai înainte de Ovidiu, scrisese poeții mari ai latinității, ca Virgiliu, Horațiu, Tibul și Propertiu, cari prin opera și inspirațiunile lor geniale, atinsăse coardele cele mai fermecate ale poeziei antice, așa că Ovidiu, cu talentul lui miraculos, trebuia să caute culmi noi de atins, lărgind astfel și-n alte direcțiuni orizontul frumosului.

Toate operele lui Ovidiu au o limbă aleasă, multă

nobleță în termini și o vervă bogată, îmbrăcând în poezie subtilă subiectele cele mai aride.

Facem mai la vale un rezumat scurt asupra temelor, din operele cele mai principale ale lui Ovidiu.

III.

Operile lui Ovidiu.

Amores. — Ovidiu scrie în cei dintâi ani ai tinereței, poemele din cartea sa *Iubire*, în care el își manifestă toate calitățile și păcatele lui de poet și om. El se arată de un *libertinagiu*, cari ar fi scandalizat un alt secol, decât acela în care a trăit. După Ovidiu, iubirea e un sentiment vulgar, satisfăcând ardoarea simțurilor, iar nici de cum un sentiment superior și cast, care să contopiască două suflete, în devotament și sacrificii reciproce.

Virgil a cântat în poezia lui, iubirea curată și puternică, pe când Ovidiu a fost premăritorul iubirei brutale.

Muza lui Ovidiu, «Corina», nu subjugă prin candoarea și iubirea ei aleasă, ci prin aprinderea simțurilor și prin depravare.

Poezia aceasta de tinereță e prin excelență erotică și are calitatea de a ne da o icoană plastică a moravurilor din epoca aceea.

Felul de viață ușoară și mai cu seamă al femeilor de elită, luxul acela destrăbălat, cu peptănăturile fantastice și stofele scumpe, cu petrecerile libere, când iubirele se aprindeau lesne la cursele

de cai, sau la teatru, au fost redată de Ovidiu cu multă esactitate, în tablouri clare și adevărate. Vina lubricității din poezia amoroasă a lui Ovidiu, este vina secolului acela de rătăcire și nervozitate, când fiicele împăraților se întreceau în cădere cu curtezanele publice. Ovidiu care a trăit în acel mediu de perzare, s'a cufundat în viața aceea stricată ca într'o învăluire de voluptate și înveninare, lăsându-ne în operele lui amintirea și otrava acelor vremuri.

Remediorum amoris. — Mai târziu Ovidiu pare că se căiește de libertinagiul din poeziile lui amoroase și ca să îndrepte prima impresiune făcută asupra contemporanilor, s'apucă și scrie *Remediul dragostei*, o carte plină de maxime și perceptive mântuitoare, care trebuiesc urmate în iubire. Totuși pacatul din naștere se resimte pe ici și colo, în imaginile tulburătoare și vinovate care se găsesc și-aici. Unul din premăritorii lui Ovidiu a spus că doctoria iubirei, trecută prin arta poetului, devine mai periculoasă, decât însăși boala.

Ars amandi. — Ovidiu publică la vârstă de 40 de ani un poem despre *Arta iubirei*, care prin formă ar părea a fi un poem didactic, dar care prin intențiunea poetului, s'a transformat într'un tratat lubric, în care e vorba de o iubire periculoasă și tulburătoare. Spiritul acestei opere este

ușor și coruptiv, căci tot fondul poemului îl formează numai viciul.

Totuși opera coprinde tablouri energice, tratate cu adevărată artă. Poemul acesta straniu eră un produs natural al corupțiunii secolului acelaia, atunci când virtutea se schimbase în ispită.

Heroides. — *Heroidele* sunt scrisori în versuri, o întreagă corespondență imaginată, pe care Ovidiu și-o închipue ca schimbată între unile din personagiile mitice ale antichității. Așa găsim scrisoarea Penelopei către Ulysse, a Briseei către Achille, a lui Paris către Elena, a lui Hero către Leandru etc...

În arta aceasta factice, poetul găsește prilejul să-și arate știința lui neîntrecută în iubire și seducțiune, punând pe eroi în legătură sentimentală, cu acelea care-i fermecase.

E natural că această corespondență fictivă, plină de galanterie și spirit, rămâne cu totul departe de iubirea cea viguroasă și fatală, pusă de Omer în sufletul eroilor lui.

Ovidiu împrumutând gândurile lui vechilor eroi luați din miturile antice, nu putea să se lepede de spiritul timpului în care trăia și de influența moravurilor din vremea decadenței romane. Zeii și eroii poetului nostru, au gusturi, finețe și sentimente, care se asemănau mult cu rafineria și căderea din saloanele nobleței latine de atunci. Așa Paris e redat ca un isteț seducător de pro-

fesiune, iar Elena apare ca o femeie cochetă, care încurajază la dragoste pe Paris, într'un chip subtil și discret.

Fasturile reprezintă colecțiunea analelor naționale, asupra tradițiilor civile și religioase, puse în versuri și înfrumusețate de imaginațiunea poetului. Erau cum s'ar zice un fel de calendar explicativ pus în versuri. Deși materia e aridă și banală, totuși Ovidiu cu viociunea spiritului lui și varietatea cunoștințelor, a ajuns să facă o lucrare plăcută și interesantă. Ovidiu începuse *Fasturile* la Roma și le-a terminat în exil.

Metamorfose. — Puțin timp înaintea exilului, Ovidiu termină *Metamorfosele*, cel mai de seamă poem din opera sa. Aici poetul arată prefacerile cosmogonice, cu toate faptele mitologiei, dela hausul necuprins, până la întemeerea fabuloasă a Romei. Ovidiu, pe lângă mare artist, eră și un savant al timpului său. Nimeni nu stăpâna mai bine cunoștințele timpului lui, cu miturile tuturor popoarele de pe vremea aceea.

În *Metamorfose*, Ovidiu se întrece cu bogăția imaginațiunei și leagă faptele între ele ca un artist desăvârșit.

În desfășurarea episoadelor, Ovidiu dovedește forțe geniale. Descrierile sunt energice, accentele puternice. Nimic nu e monoton, nimic nu e oboșitor. Acest poem minunat, constituie un cap' o de

operă, nu numai pentru poezia lui Ovidiu, dar pentru întreaga artă antică. Poemul a trecut printr'o grozavă amenințare și dacă azi putem să ne bucurăm de evocațiunile lui, aceasta se datoreșt numai grijei prietenilor poetului, căci Ovidiu, când a primit ordinul exilului, într'o pornire de revoltă și-a ars multe din versurile lui și voea să distrugă și Metamorfosele. Nefericitul poet lovit de soartă, lăsându-se cu totul durerei, își blestemă geniul, de care credea că i-a adus urgia pe cap.

Medea. — Ovidiu a scris și pentru teatru, dar din nenorocire n'a putut ajunge nimic până la noi. Intre altele poetul a scris și tragedia *Medeea*, despre care Quintilian zice că: «în această operă poetul ne dă măsura de ce-ar fi putut face din talentul lui, dacă ar fi știut să-și ordoneze geniul»...

Din *Medea* nu ni s'a păstrat decât un singur vers.

Tristis și Ex-Ponto. — *Tristele* și *Ponticile*. sunt o serie de elegii, care constitue opera finală a lui Ovidiu, scrise la Tomis, în exil. Sub stăpânirea durerei celei mai covârșitoare, poetul își plânge soarta de a se vedea izolat, departe de seninul cald al patriei lui, de soarele cel veșnic sub care rodesc livezile de portocali, — aruncat singur pe un țărm steril, într'o climă aspră și înconjurat numai de popoare barbare.

În *Triste*, poetul își descrie amărăciunile sufle-

tului lui stingher, părerea de rău după fericirea de altă dată și sălbătăcia în care trebuie să trăiască.

Primul poem din *Triste*, în care vorbește, de ultima noapte petrecută la Roma, se ridică până la o frumuseță rară, iar accentele energice și atin-gătoare mișcă sufletul covârșitor.

Multe din poeme sunt pasteluri desăvârșite, în care se dă perspective vii din Scytia. Viața barbarilor cari trăiau în împrejurimile Tomisului, formează încă frumoase bucăți de artă și de interes.

Tristele, sunt cele mai reale bucăți din opera lui Ovidiu, în care el și-a pus toată căldura și sinceritatea, isvorâtă din tristele împrejurări în care trăia. Aici încetează poetul galant și cu imagina-țiunea scăpărătoare și s'arată numai omul învis, care suferă și se simte nedreptățit.

Ponticele sunt scrisori adresate soției și prietenilor din Roma, adevărate elegii confidentiale, în care își descrie dorul de familie, de patrie, de prieteni. El își aduce aminte cu jale de strălucitele sărbători romane și face să se vadă contrastul cu urâtul și singurătatea exilului.

În toate aceste elegii din exil, Ovidiu revine continuu cu implorări către prieteni și August, ca să-l readucă la Roma într'ai lui. Într'una din Pontice, — adresându-se împăratului, — se învinovățește prea mult singur, justificându-și exilul. Voind să măguliască pe August, cade într'un adevărat exces de laude, care-i micșorează demnitatea și mândria.

Totuși... ce-a fi mai putut face cu încumen-

tarea lui, atunci când erà așa de dezarmat și singur și când viața din Roma îl amăgia atâta...

Ovidiu în afară de operele ajunse până la noi, a mai scris și alte lucruri cari însă nu ne sunt cunoscute, decât din citatele altor scriitori din vremea aceea. Așa Quintilian pomenește de niște satire îndreptate contra poeților fără talent. Nu cunoaștem deasemenea ce-a ars el atunci în desoperarea condamnării lui, — știm doar atâta că prietenii, i-au scăpat cu sila din mâni *Metamorfozele*, pe care poetul voiă să le pună pe foc de ură.

O altă pierdere de mare interes, sunt versurile scrise de Ovidiu la Tomis, în limba getă.

Statuea lui Ovidiu.

Românii intrând în stăpânirea Dobrogei, după atâta vreme de înstrăinare și uitare, trebuiă ca o datorie de pietate, să premăriască la Constanța, în Tomisul acesta renăscut, amintirea nefericitului poet Ovidiu.

În anul 1883, decum s'a statornicit stăpânirea noastră, pe locul vechei *Scythia minor*, strănepoții dând peste urmele stăpânirii romane și-au adus aminte și de tristul poet care a murit printre barbari, îngropat în pământul dela Tomis, unde s'a făcut țărână inima cea mai iubitoare a vremilor.

Fostul prefect Remus Opran, care e om de gust și român entuziasmat, a luat atunci inițiativa de a se ridică o statue lui Ovidiu la Constanța.

În vederea aceasta s'au trimis liste de subscripții, s'au dat baluri și serbări și s'a înjghebat astfel suma trebuitoare.

Statua s'a încredințat să se facă sculptorului Ferrari dela Roma și s'a dezvelit la 1887, în luna lui August.

Pe pedestalul statuei; s'a pus epitaful pe care și l'a făcut însuși Ovidiu :

*«Hic ego qui jaceo tenerorum lusor amorum
Ingenio perri Naso poeta meo*

*At tibi qui transis, ne sit grave quisquis amasti
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent».*

În românește :

(Aici zac eu, Nasone, cântărețul dragostelor tinere, care am perit din cauza geniului meu; — și tu care treci, oricine ai fi și iubești, să nu-ți fie greu a zice: fie țărâna ușoară lui Nasone.)

Prin vrednicia urmașilor, locul cel stăpânit de barbari și plâns atâta de Ovidiu, s'a transformat azi într'un oraș înflorit, unde aleargă lumea din toate părțile ca la o minune.

Ovidiu resuscitat în bronz, pe piața cea mare, pare uimit de lumea cea nouă și de propășirea din prejuri.

În Constanța de azi, ridicată pe ruinele Tomisului antic, Ovidiu s'ar fi împăcat mai ușor cu exilul, iar venerația poporului tânăr coborât din legionari, l'ar fi răsplătit de fastul și aplauzele admiratorilor dela Roma.

DIN „TRISTELE“ LUI OVIDIU.

-- Traducere de G. FRUNZĂ și I. U. SORICU --

Când îmi răsare 'n minte icoana de durere
A ultimelor clipe ce-am petrecut la Roma,
Când în pervazul negru văd noaptea cea din urmă, —
Văd clipa despărțirii de tot ce-avui mai sfânt.
În ochii mei învie izvorul stâns de lacrimi..

S'apropiase ziua — fatala zi, în care
Cezărul poruncise să'mi părăsesc căminul ;
Eu nu aveam nici vreme, nici gând de pregătire,
Și mintea 'ncremenită îmi prelungea zăbava.
Și nu mi-a mai stat gândul la sclavi, la soți de cale,
Pribeag mânat de silă — uitasem de veșminte,
Stam buimăcit ca omul lovit pe drum de fulger,
Ce nu'și poate da seama de-i mort sau de trăiește.
Iar, când simțiiu în pieptu'mi o scurtă 'nviorare,
Abia șoptiiu o vorbă către cei doi prieteni —
Vai, dintre cei mulți, astăzi doar doi plângeau cu mine.
Cu plânsul ei soția-mi innăbușă suspinul,
Șivoiul cald de lacrimi brăzdă obrazu'i dulce,
Iar copilița-mi scumpă, în Libia, departe,
N'aflase de amarul căzut peste-al ei tată.
Și toți plângeau în juru-mi, și glas prindea durerea,
Parcă'mi sunase ceasul eternului repaos,
Căci toți ai casei mele plângeau acum cu hohot
Și nu eră în casă colț nestropit de lacrimi..
Poate e prea 'ndrăzneată a mea asemănare,
Dar n'a fost altfel Troia, când o pătrunse fierul.

Tăcû în urmă glasul a orice vietate.
În caru'i de foc luna trecea înfiorată,
Cînd mi-am întors privirea cu dor spre Capitoliu,

Care 'n zadar aproape de casa mea a stat.

Și, ca din altă lume, cu voce stinsă, slabă.

Rostiu : «O zei, ce 'n preajmă-mi v'ați fost ales lăcașul,

«De-acum altarul vostru eu nu-l voi mai vedeă ;

«O zei, străjeri puternici pe culmile quirine,

«De-acum pe veci vă lasă pribeagul surgunit.

Și rămâneți cu bine !...

«Târziu prind scutu 'n mână, căci rana sângerează, —

«Dar voi ferți-mi drumul de stăvilarul urii ;

«Lui Cesar arătați-i ce vină m'a orbit,

«Să nu-mi creadă ispita o crimă vinovată.

«Că vai ! de-ar ști și dânsul a mea neprihănire.

«S'ar îndură spre mine și n'aș mai fi pribeag...»

Așa imi fuse ruga. Tovarășa vieței,

Îngenunchind, cu hohot plângea nemângâiată

Și, despletindu-și părul în valuri curgătoare,

Cu buzele în tremur, ea atingeă altarul.

Dar impietriți în marmur stau nemișcați Penații,

Și ruga ei fù strigăt într'un deșert pustiu.

Ci noaptea cea târzie imi micșorà zăbava

Și 'ncremenit stă *carul* cu oiștea in jos.

Ce să mă fac ? Mă ține iubirea mea de țară,

Mă leagă strâns la pieptu-i... Și-i noaptea cea din urmă.

Când cei din jur la mine cătau întrebători —

De câteori, vai, zis-am : de ce atâta grabă ?

De drum vă dați voi sama ? Știți ce lăsați în urmă ?

Cum amânam clipita plecării rânduite !...

Cum trăgănam în mine al despărțirii semn !...

De trei ori trecui pragul, dar mă 'ntorsei în casă,

De-atât amar nici pasul nu se 'ndură să crească.

De-atâtea ori șoptit-am : adio ! Și-apoi iară

Iar m'am întors o clipă, aveam ceva de spus :

Mă urmăria cu groază fantoma despărțirii ;

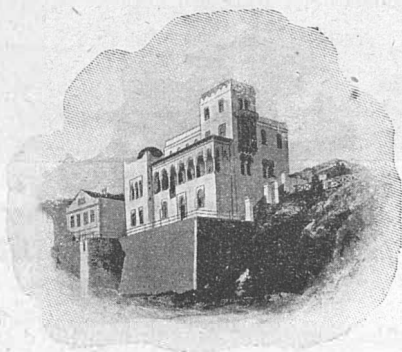
Ce foc punea atuncea în ultimul sărut !

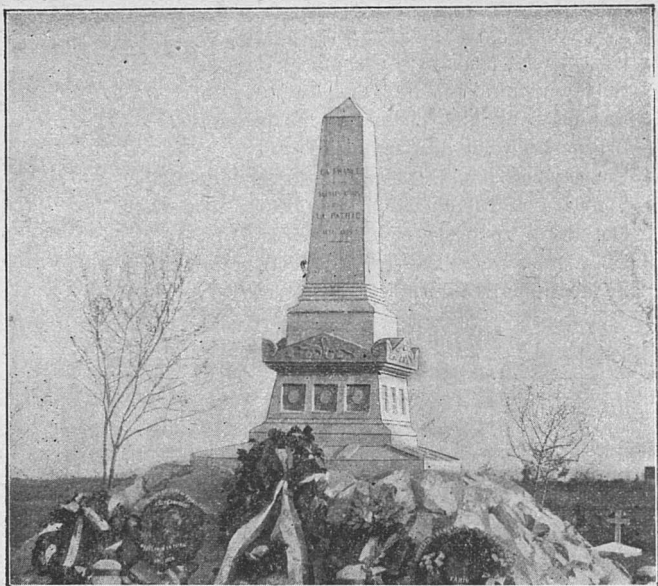
Si, dând aceleași sfaturi, mă înșelam pe mine,

Pe cele dragi privirea mi se opreă sfioasă,
 Și mă mustram în sine-mi: la ce atâta grabă.
 Când, Roma părăsind-o, spre Sciția mă 'ndrept!...
 Și poate-aveam cuvinte din loc să nu mă clatin,,
 Înțelegeam că's moarte de-acuma pentru mine
 Soție și prieteni și casa și-a' ei toate,
 Și tot la ce ținut-am cu suflet de Teseu.
 «Veniți să vă cuprindă pribeagul, ce vă lasă,
 «Veniți să vă sărute, căci trecătoare'i clipa!»
 Cuvintele-mi pe buze se frâng neisprăvite
 Și-abia apuc în pripă ceva din cele scumpe,..
 Eu plâng. Și sus pe ceruri luceafărul s'aprinde,
 Iar trista lui lumină mă 'nvăluie în giulgiu.
 Simțiam cum mă cuprinde fiorul morții reci,
 Vai, rămânea acolo ceva din al meu suflet!
 Simțiam aceleași chinuri — un Met, pe care caii
 Il sfășiau în patru să-și isprăvească vina.
 Și glas prinse durerea. Și-ai mei gemeau cu toții
 Lovind în deznădejde cu pumnii pieptul lor.
 Soția mă cuprinse cu brațele în tremur
 Și ca 'ntr'o aiurare îmi zise printre lacrimi:
 «Tu nu-mi poți fi smuls mie. Eu te-oiu urmă în cale,
 «Tovarășă iubită a celui izgonit.
 «E și a mea cărarea de zei menită ție,
 «Cu tine, o, mă lasă la margene de lume,
 «Căci n'o să simță nava de-i un pribeag mai mult.
 «Pe tine te trimite într'un pustiu Cezărul —
 «Pe mine mă trimete Cezărul meu — iubirea!...

Acestea mi le spuse de mii de ori iubită
 Și-abia au reținut-o să nu-mi alerge 'n urmă.
 Pornii zdrobit, cu părul și barba ne'ngrijită,
 Parcă mergeam la groapă nepetrecut de nime.
 Iar ea — aud că 'n urmă-mi căzu așa 'n neștire,
 Lovită ca de trăsnet, luptându-se cu moartea;
 Când s'a trezit slăbită și palidă și frântă,,

Din pletele încălcite și-a scuturat țărâna,
Și 'ngenuchind în fața Penaților, ea plânse,
Se tângui nebună, chemându-mă pe nume...
Era acelaș vaiet de pare că văzuse
Că rugul se 'nnalță pe mine sau pe liica-mi.
Și-ar fi 'ncercat cu mâna să-și curme firul vieții,
Dar dorul meu și gândul scăpării a oprit-o...
Ci să mi-o ție zeii, — așa li-a fost lor vrerea —
Și lacrămile-i calde mi or alină durerea...

MONUMENTUL FRANCEZ

In cimitirul vechiu al orașului, printre crucile înegrite și alegoriile funerare de marmură, se înalță mai în fund *Monumentul Francez*, tăiat într'o prismă simplă de granit.

Inscripțiunea se poate citi de departe :

La France
a ses
Soldats morts
pour
La Patrie
1854—1855.

Mormântul acesta colectiv, de pe care se ridică ușor și trist numai piatra solitară a monumentului, stă singur și părăsit, ca o filă ruptă și pierdută dintr'o carte cu povestiri eroice.

Dacă te cobori în cavou, ți se înfățișează un tablou macabru: — O piramidă de capete, cu baza largă, se înalță straniu în mijlocul grottei reci. Din mulțimea ochilor goliți, s'au plini cu țărână putredă, se îndreaptă par'că fiori de moarte, cari te pironesc și te îngheață. Gurile știrbite și îndopate de pământ, rânjesc prin restul dinților galbeni, de toată svârcolirea dintre oameni și rătăcirea din lume. Alături, într'un singur sicriu bogat, ca într'un coșciug al împăcării, stau închise celelalte rămășiți și sfărământuri ale osemintelor adunate.

Pe pereții cavoului sunt atârinate coroane mucigăite, cu panglici umede, pe care abea se mai discifrează inscripțiunile.

Cum a putut un singur mormânt, să închidă atâta viață tânără, cu toate avânturile și speranțele celor îngropați aici?

Rămășițele acestea triste, sunt osemintele soldaților francezi, decimați de holeră la Constanța, în timpul războiului Crimeei, mai înainte de-a fi dat ochi cu dușmanul.

Diviziunile franceze cari au demonstrat atunci în Dobrogea, au fost greu încercate de soartă. Coloana generalului Espinasse, mai ales, aceea care înaintase mai mult, a fost cea mai grozav lovită de flagel. Soldații francezi muriau cu grămada în

toate părțile și atunci în graba și spaima acelor împrejurări, ambulanța îi îngropă unde apucă. Cei cari au murit la Constanța, au fost înmormântați pe malul mării, pe unde trece azi bulevardul Elisaveta.

Mai târziu, în anul 1904, când s'a nivelat terenul pe acolo, în vederea construirii cazinului, s'a dat peste acele hecatombe sinistre, în care s'au găsit grămezi de oseminte putrede, cu oasele împletite și amestecate laolaltă, ca'ntr'o eternă îmbrățișare. Consulul și colonia franceză au fost vestiți pe dată, iar aceștia au comunicat descoperirea ambasadorului dela București și guvernului francez.

Osemintele adunate cu pietate au fost puse într'un sicriu și reinmormântate cu mare solemnitate la cimitir.

Monumentul s'a inaugurat la 9 Maiu 1904, când pe lângă autoritățile noastre, a luat parte și un însărcinat al guvernului francez.

Vizitatorii cari vin azi la Constanța, nu uită să se ducă și la cimitirul vechiu, ca să vadă mormântul cel părăsit.

Mușenia și solemnitatea morței, plutesc împrejur, ca un giulgiu destrămat în aer. Dintre statuiele funerare și crucile putrede, se înalță mai în fund *Monumentul Francez*.

Inscripția începe simplu, ca un suspin îndepărtat de mamă :

La France...

Rândurile acestea uitate aci, sunt o pagină tristă ruptă din istoria Franței și percută la noi, pe malul mării.

Se dăm pe scurt împrejurările în care s'a întâmplat grozava dramă dela 1854 :

*

Rusia își urma pe toate căile, politica sa de distrugere, împotriva imperiului turcesc. Gândul ei a fost în totdeauna, să pună mâna pe Stambul și să stăpâniască astfel comerțul și puterea Orientului.

În anul 1853, Rusia încurcă cu diplomația sa lucrurile, așa încât silește pe Turcia s'o provoace la luptă. Acesta eră al șaptelea războiu, care se declară între cele două puteri atât de dușmane.

Turcia desorientată și îmbucătățită, în urma atâtor învingeri, dà tot mai înapoi în fața pornirei de cucerire a Rușilor.

În vremea aceasta, Europa nu putea să privască cu ochi buni această extensiune și încălcare, căci eră și ea grav amenințată, în interesele sale comerciale din orient. C'un stăpân ca Rusul în Constantinopol și Bosfor, ar fi fost o continuă amenințare pentru Europa. Deaceea Franța și Anglia, cari erau mai legate ca interes de orient, au făcut o coaliție, când au văzut că Rușii incolțesc din nou pe Turci și-au declarat și ele războiu moscovitelor, la 27 Martie 1854, ca aliate ale Turciei.

Rușii se întărise în Dobrogea și-acum atacau cu desperare cetatea Silistrei, când armatele aliate comandate de mareșalul Saint-Arnaud și Lord Raglan, ajunseser în Bosfor și căutau să se îndrepte cu flota spre Crimeea.

Mușirul Omer-Pașa, (croat de origină) generalșef al forțelor turcești, în consiliul dela Varna, cere ca din diviziile franceze și engleze, să debarce câteva pe țarm și să siliască pe ruși, ca să despresoare Silistra.

Comandanții armatelor aliate, găsesc tactica nimerită mai ales că aceste diviziuni, ar îngreuiă și retragerea rușilor din principate și le-ar strică și întăriturile din Dobrogea.

În urma constrângerii armatelor aliate, Rușii după ce au lăsat împrejurul silistrei mai bine de 2500 de morți, au căutat să se retragă.

În afară de diviziunile franceze și engleze, mareșalul Saint-Arnaud a organizat în campania aceasta, un corp special de experiență, compus din 2427 călăreți, sub numirea de *Saphii de Orient*, recrutat din bazbuzici turci. Comanda noiei trupe a dat-o generalului Iusuf, chemat anume din Algeria.

În vremea aceasta bântuia holera cu adevărată furie în porturile Europei: Marsilia, Pireu, Constantinopolul. N'a trecut mult și holera s'a ivit și în trupele aliate dela Varna.

Comandanții când văd amenințarea, se gândesc să schimbe locul contaminat și să priminiască

trupele într'un marș de recunoaștere prin Dobrogea. Planul acesta le serviă de altfel și la strategia războiului. Amenințând pe Ruși prin Dobrogea, diviziunile aliate le atrăgea atențiunile într'acoace, ca să poată astfel debarcă mai ușor, grosul flotei care se dusese în Crimeea. Unde se mai puneă, că din Dobrogea, ei puteau îngreuiă mult retragerea armatelor ruse, cari se întorceau demoralizate prin Muntenia și Moldova.

Cei dintâi cari au plecat din Varna, au fost spahiii călări, la 22 Iunie 1854, în frunte cu generalul maur Iusuf.

Diviziunea I de infanterie, a generalului Espinasse, trebuiă să-i sprijine din urmă.

Drumul se făcea de-a lungul mării, în marș forțat, ca să producă neorânduială între Ruși.

În urma lui Espinasse, au mai plecat pe rând încă două diviziuni, cu destinațiunea de a se sprijini reciproc, pe toată linia de bătae, dintre Varna prin Mangalia până la Constanța și cu paza drumului Silistra-Racova.

Holera însă s'a ținut ca un blestem pe urma trupelor, le urmăria ca un păcat care nu iartă.

La început numărul victimilor a fost neînsemnat, dar molima s'a cuibărit tot mai mult între soldați, până a sbucnit ca un flagel distrugător.

Luptând cu toate nevoile și cu pustiuul locurilor părăsite, coloana lui Espinasse ajunge la 28 Iulie la Constanța și de-acolo trece de se așează la

Palaz, pe malul lacului Süt-Ghiol. Aici holera atinse 27 de oameni.

Generalul Iusuf care opera mai la nord cu spahiii lui, cu toate nenorocirile căzute asupra armatei, făcea minuni de vitejie. În câteva încăerări pe cari le-a avut cu Rușii, a făcut adevărate masacre în rândurile dușmane. A trebuit să intervină ofițerii francezi, ca să înduplice aprinderea maurului și a spahiilor și să-i opriască de-a înainta prea mult în goana Rușilor.

Lupta dela Gargalâc a fost mai mult un măcel pentru Cazaci.

După o ploaie torențială însă, care udă trupele asudate până la piele, holera se declară furioasă printre spahii.

Iată ce comunică Jusuf, comandantului său :

«Epidemia are un caracter de nedescris, oamenii cad ca trăsniți, mai înainte de a li se putea da cele mai mici îngrijiri.»

Retragerea luptătorilor era mai mult o ambulanță pusă în mișcare. Harabalele și căruțele găsite la Gargalâc, nu mai puteau dovedi cu adunarea și căratul victimilor. Acolo în câmp au îngropat chiar pe dată 80 de morți. Pe când, pe de altă parte, generalul Espinasse, își mobiliză forțele dela Palaz, ca să înainteze în ajutorul lui Jusuf, de odată 500 de soldați rămase căzuți la pământ ca trăsniți.

Holera venise ca un fulger asupra coloanei expediționare. Până sara erau 150 de morți și 350

în agonie; ziua de 30 Iulie a fost fatală pentru armata franceză dela Palaz.

Divizia a primit ordin să se întoarcă numai de cât la Constanța. Toată noaptea aceea și a doua zi la 31 Iulie, s'au cărat peste 800 de bolnavi. Cortegiul trist al trăsurilor de artilerie și a harabalelor rechiziționate, se 'nșirau în lungul drumului, pline de muribunzi, umplând paraginile din cale, cu plânsete și gemete disperate. Cei cari muriau în cale, erau îngropați în câmp, mai mult înveliți cu pământ, decât înmormântați. Cadavrele aceste putrezite la suprafață, infectară și mai rău aerul.

Espinasse a fost și el atins de holeră.

Dela Constanța, bolnavii cari scăpau cu viață, erau imbarcați pe vapor și duși la Varna.

Foarte mulți francezi au murit însă la Constanța și-au fost înmormântați pe coasta mării, deasupra portului nou, unde se sfârșește bulevardul Elisabeta. De aici s'au scos și osemintele de sub monumentul dela cimitirul vechiu. Ori decâte ori se mai fac săpături în partea aceea, se găsesc schelete de-ale foștilor expediționari nenorociți.

Cu întâmplarea aceea de grozavă amintire, s'ar putea întări credința că, Rușii au fost întotdeauna ajutați de împrejurări fatale, cari i-au scos din cumpenele cele mai grele. Francezii mai ales, au plătit întotdeauna foarte scump, încumentarea de-a înfruntă norocul Rusiei.

Celelalte două diviziuni, care rămăsese mai în

sudul Dobrogei, scăpase mai ușor încercate de holeră.

În total, iată la cât s'au ridicat pustiirile acestui flagel: — 3400, bolnavi și 2475 morți; englezii n'au avut decât 350 de victime. Au murit de-ase-menea și peste 400 de marinari, din cei cari transportau bolnavii pe mare.

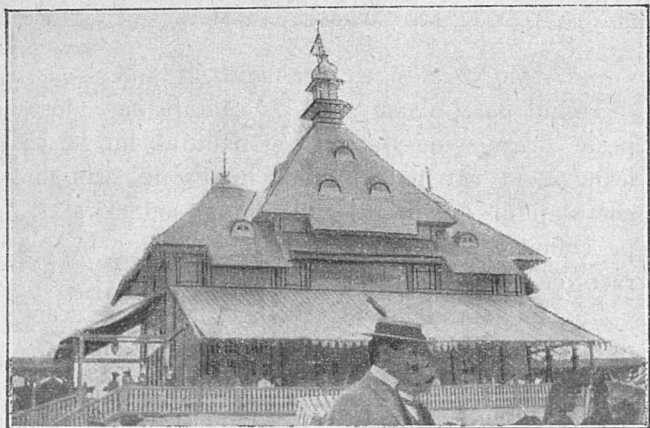
Spahii lui Iusuf, din câți plecaseră din Varna, nu s'au mai întors decât vre-o 300, căci mulți murise de holeră prin pustele Dobrogei și alții dezertaseră desnădăjduți în toată lumea.

Așa s'a sfârșit expedițiunea franceză în Dobrogea. A fost pesemne datul acestui nobil popor, ca să nu rămână colț cât de dosit în lume, pe unde să nu lase amintiri de bravură și să nu-și fi sămănat oasele soldaților săi. Cu prețul acesta scump, soarta a lăsat rasei latine, mândria de a fi deslănțuit popoarele din prejudecăți și ignoranță și a da astfel lumină lumii și libertate oamenilor.

Mormintele părăsiților soldați francezi, săpate în pământul unde se odihnesc atâtea urme și vieți străbune, sunt pentru noi o nouă evocațiune, care ne leagă tot mai mult de colțul acesta de țară, ca de un patrimoniu scump, rescumpărat cu mult sânge.

ÎMPREJURIMELE CONSTANȚEI

PLAJA MAMAIA

I.

Plecarea din Constanța.

Umeca grăbită și plină de inviorare vine pe toate drumurile și se strânge grămadă sub umbrele haltelor. — Fluieratul trenului îndeamnă mai mult încă, pe întârziții care se văd iuțind pașii.

— La Mamaia...

În îmbulzeala de câteva minute, oamenii își strâng mâna, se chiamă pe nume și vagoanele comode, cu obloanele largi lăsate, pare că duc un convoi de lume desrobotită.

— La Mamaia orizontul se rotește larg și confundat în albastru.

— Acolo cerul și cu apa sunt tot una.

Trenul pare obosit și el de căldura care toropește orașul și-n sfortărea și năduful lui, se silește să ia cât mai în grabă lumea de prin micile stațiuni din drum, ca s'ajungă odată afară, pe culmea de sus, unde se simte cum vine boarea răcoroasă din necuprinsul mării.

Lumea nerăbdătoare, abea așteaptă să se scape din zăduful orașului.

S'aud trompetele dela cazărmi, mașina șueră prelung și trenul se oprește în capul drumului dela Anadolchioi, pentru ca să ia pe ultimii drumeți.

La dreapta se văd câteva mori de vânt, care-și rostogolesc domol aripele de pânză, scârțâind strident din toate încheeturile.

S'ar părea că sunt niște monștrii rămași din alte vremuri, care gem și-și frâng mădularele de strâmtoarea și viața nouă, care-i înconjoară ca o amenințare.

De pe movila Ponticum, țipă și bat din palme o ceată de ștregari.

Trompetele asurzesc, mașina sfâșie cu șuerul zarva copiilor și trenul lasă orașul cu sgomotul și căldura lui și intră triumfător și răcorit, printre lanuri coapte și plantațiuni prăfuite.

— La Mamaia...

Marea împăcată și imensă, oprește în nesfârșitul apelor ei închise, privirile tuturor. E numai o simplă clătinare de unde și năluciri de raze oglindite.

Boarea proaspătă îți umple răsuflarea și-ți ră-

corește obraji; adierea aceasta de viață, îți inundă grumajii și-ți încinge tot trupul de înviorare și tresărire.

Imensitatea mării se desface în cingătoarea orizontului, tot mai covârșitoare.

Trenul hurue acum chiar pe malul apei, lăsând de o parte și alta hornuri roșcate de cărămidă și dărământurile sinistre ale unei tăbăcării părăsite.

Plaja Mamaia crestează oglinda apelor ca o trambă de borangic înșirată la soare.

Feeria își începe încântarea și farmecul.

Duna de nisip înaintează printre ape, așternând drum moale trenului. Marea își plescăie și-și prelinge undele clătinate, iar lacul adormit pare trăznit sub săgetarea sfărâmată a razelor de sus.

De amândouă părțile oglindiri de apă.

Un moment simți groaza unei prăbușiri neașteptate și tresari de clătinarea acestei punți înguste, care pare că troznește deasupra abizului.

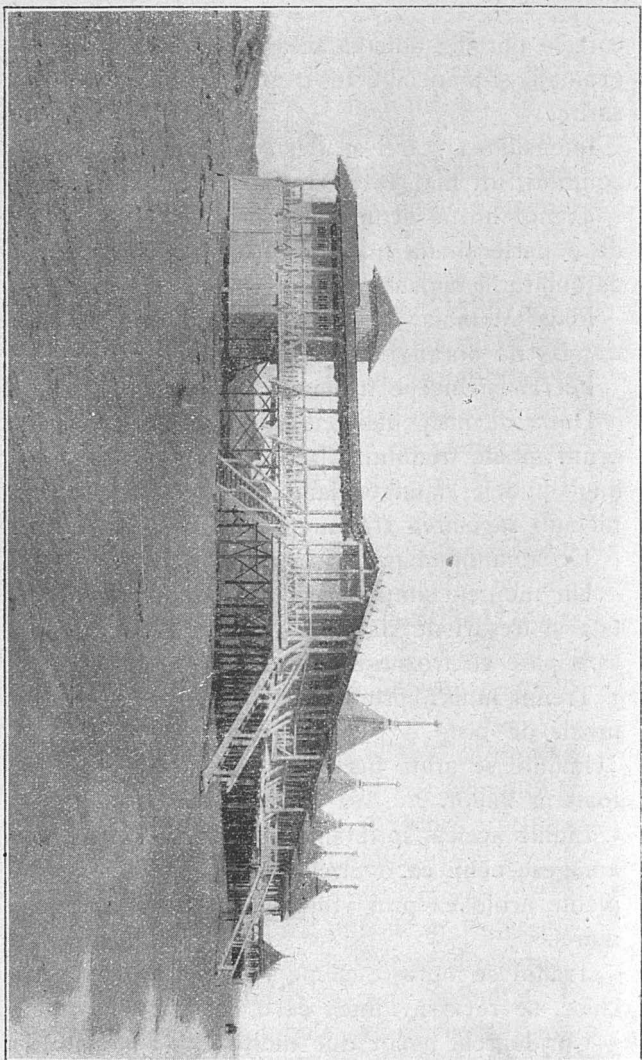
Trenul lunecă printre ape, duduind pe drumul moale de nisip.

Înainte se arată însăilarea ușoară și surprinzătoare a băilor.

Liniile acelea sprintene, care se încrucișează și amăgesc ochii ca o mreajă de păianjen, par împletite acolo ca prin vrajă, ca să facă sălaș zeitelor mării.

Trenul se oprește și pe ușile vagoanelor deschise, se revarsă lumea ca o inundare de capete.

Coridoarele băilor duc mulțimea la cabine.

Baile dela Mamaia.

Cât ai gândi și marea se umple de scaldători.
E o continuă explozie de apă împrăștiată, de
țipete și de înviorare.

De sus soarele bun și darnic, râde de atâtea
gânganii și de bucuria lui strălucește și cuprinsul
și fața apelor.

II.

Insula Ovidiu.

Duna se întinde între mare și lacul Siut-Ghiol.
Din dreptul băilor se vede în lac insula Ovidiu.
Se zice că poetul surghiunit și trist găsia adeseori liniște și împăcare sufletului, privind din
insulă minunea dimprejur.

Apele lacului sunt clare și cumiști.

Ne-am suit într'o barcă și am spus să ne ducă
la insulă.

Unda eră caldă și din mers clăbuciam apa cu
mânele.

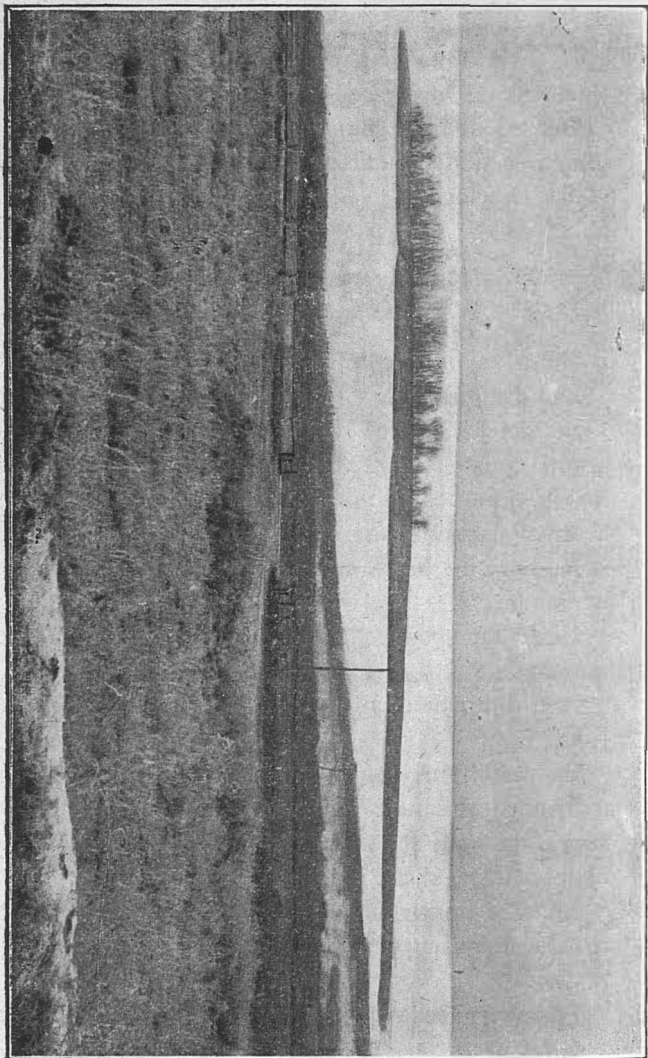
Prin limpedele apei se vedeă prundișul dela
fund.

La răstimpuri săgetau pe de lături pești de toate
mărimile. Mreanele iuți și jucăușe, se azvârliau la
suprafața apei și străluciau în bătaia soarelui, ca
niște platușe sucite în raze.

Luntrea noastră tăia apa ușor și'n cumiștenia
care amuțise cuprinsul, s'auzia numai lopăitul lo-
peților.

Plaja rămăsese departe și cu cât intram în umbra

Insula Ovidiu.

răchișilor mari, crescute pe insulă, cu atât se răcoria și cuprinsul.

Stufărișul fâșie mătăsos și ascuțit de atingerea luntrii, care-și face loc ca să se apropie bine de mal.

Vegetațiunea din insulă este îmbelșugată și înneacă mirosul cu prisosul de sevă și abundență.

Am sărit cu toții pe mal și ne-am strecurat câte unul pe o potecuță bătută de pescari.

În mijlocul insulei, am dat peste niște grădinari care lucrau la răzoare.

Ici-colea câte un buștean trântit la pământ, părea împletit aproape în buruienile agățătoare, încălcite și grase.

Un bloc de granit rotunjit, abea se mai conturează din mucegaiul îngrămădit pe el de vreme.

Pe o lature a pietrei se mai cunosc chiar urmele unor slove latinești.

Se zice că insula aceasta se va lua în curând sub îngrijirea publică și se va transforma într'un parc și loc de excursiune, ca o întregire a frumuseții dela Mamaia.

Nicăiri în lume nu e un colț așa de potrivit, unde natura să fi întrunit mai multă podoabă.

Rămâne acum ca omul să completeze această operă rară.

Începutul s'a făcut cu mult noroc, căci băile au toată grația și surprinderea împrejurimilor.

Va fi o luptă de întrecere.

Ocârmuitorii și artiștii care vor duce lucrările înnainte, vor fi puși un moment la încercare, căci

natura a întrecut aici orice închipuire, cu forța ei de creațiune.

În adevăr, locul acesta eră poate singura răsplată, pentru înstrăinatul Ovidiu, care să-l facă să-și uite plânsul.

Natura, a cărei metamorfoză misterioasă a cântat-o Ovidiu cu atâta pompă, i-a rămas singura credincioasă, din toți cei pe care-i preamărise în versuri, elegantul poet al Romei.

Natura s'a împodobit aici ca de sărbătoare, pentru ca să primiască pe surghiunitul cel strălucit, pe cântărețul genial al ei.

Și noi vediam cu ochii minții pe Ovidiu, cum părăsia în diminețele de toamnă metropola Tomis și strângându-și toga la gât, se strecura posomorât și învins printre negustorii greci gălăgioși și de acolo se îndrepta înspre insula lui favorită.

În drumul șerpuit și în paragină, întâlnea Schiți bărboși și murdari, trecea pe lângă locuințe vârâte în pământ și din pragul acestor vizuini îl petreceau din ochi uimite, trogloditele plodicioase și nespălate.

Ajuns în insulă, Ovidiu își strângea mai bine toga la gât și așezându-se obosit pe piatra lui, cerceta îndelung cu ochii orizontul mării, în așteptarea corăbiei care să-i aducă ertarea lui August.

Târziu, descurajat, își lua tableta lui și scria o «Tristă» pentru cei rămași în Roma.

Ne-am întors cu luntrea grăbiți, ducând în suflet senzația omului părăsit și înstrăinat.

III.

P l a j a.

Duna te amăgește și te îndeamnă.

Când te uiți în lungul ei, imensitatea apelor pare că dă să'nece panglica această galbină și s'o desprindă dela celalalt capăt. Un moment ai amăgirea că şuvița fermecată plutește aruncată în placul undelor, de-ai crede că-i părul despletit al unei gigante bălăi, care s'a cufundat o clipă în mare.

Trenul nu merge decât până la băi, și pentru ca să tăem duna în lung mai departe, am luat o trăsură.

Drumul prin nisip îți dă senzația unei dulci și continue inervări, un fel de gădilire ușoară a sub-suorilor și a genunchilor.

Trăsura noastră merge la pas, iar noi câțiva alergăm greoi și nesiguri prin valurile de pulbere de aur.

Duna această e formată din nisipul adus de valuri și îngrămădiț pe vremuri la intrarea golfului, care azi a rămas lac închis, despărțit de mare.

Un caprițiu al naturei meștere și uriașe.

Lacul Siut-Ghiol are izvoare mari și fiind mai sus decât marea, își varsă apele în ea printr'un prival îngust, încolo, departe, în spre răsărit de băi.

Sărătura fostului golf de mare, s'a spălat prin continuă primenire a apelor de izvoare și azi avem

un lac dulce, lacul de lapte, cum îl numesc turcii
în limba lor.

Impărecherea e minunată.

Furtuna pe mare, (Voinescu).

Deoparte lacul dulce, ridicat sus, limpede și li-
niștit, cu pește cunoscut și cu stufăriș pedelătur,
— iar pe astălaltă parte, mai jos, marea covârși-

toare și întunecată, înnegrește orizontul cu adâncul apelor ei tainice.

Nisipul dunei spălat în unda valurilor și adunat acolo de când nu poate ține minte omul, s'arată curat și molcuț, ca un leagăn imens, așternut din proaspăt.

Când vezi învelișul acesta neașteptat, nu poți să te opui dorinței de-a te rostogoli leneș, măcinând în mâni prăfuirea aurului risipit.

Cum dam cu ochii de un deluț de nisip, o luam fuga pe întrecute și-l urcam mai mult în brânci.

Picioarele lunecau, degetele noastre se-nfigeau în coama făinoasă și înghesuindu-ne la deal, mulți se rostogoliau în urmă, strângând în pumni nisipul, de care se agățase ca de-o mântuire.

De sus vezi tot lungul dunei.

În urmă, departe, rămâne înseilarea feerică a băilor, cu mișunarea furnicarului de scaldători.

Înaintea vezi cum bentița tremurată a dunei se prinde de țărniș, ca într'o copcă.

Deoparte și de alta, apa cumișită și fără sfârșit.

Cuprinsul tot abia încapă strălucirea soarelui și sănătatea care se revarsă din toate părțile.

O clipă de extaz numai și coama movilei noastre se prăbușește la o vale, odată cu rostogolirea sgomotoasă a tuturor.

Nebuniile și bucuria covârșesc împrejurimea.

Nisipul spălat și uscat curge de pe noi la cea mai ușoară atingere.

Ne scuturăm hainele și părul, mai strănutăm și

adunându-ne pălăriile aruncate, pornim tot mai înainte, pe când trăsura în pasul cailor vine după noi.

În drum întâlnim mame cu copii anemici și slabi, pe care-i primblă desculți prin nisip și le face de joc cu scoici colorate frumos și cu melcuți întortochiați.

Duna pare o seră nesfârșită, în care s'ar putea preface și întări sănătatea celor bicisnici.

Pe malul mării, pe nisipul bătut și umed, fug cu pas mărunț și iute păsărele delicate și sprintene.

Pe deasupra apei vâslesc în bătea soarelui, pescarii cu aripile albe și lungi.

IV.

La moară.

Timpu trece nevăgat în seamă și prânzul s'apropie tulburător.

Părăsim hârjoana și nisipul și urcăm în trăsură.

Lăsăm duna să se ducă singură până la celălalt țărniș și noi facem la stânga, pe la capul lacului, ca să luăm masa la cârciuma dela moara de apă.

Zăgazul care îndreaptă apa în spre scocul morei, e o înjghebare trecătoare, încât, când îl vezi cum se burdușește la mijloc, de deabea oprește năvala ridicată a cursului, grăbești și fără foame mersul, de frică să nu plesniască hamzalele lacului, ca cercurile slabe ale unei buți prea pline.

Fiorul ține câțiva pași numai și zăgazul lărgit

Intrarea la moară.

www.ziuaconstanta.ro

se întărește puternic, deoparte și de alta, cu înrădăcinarea a două perdele de răchiți bătrâne, care adumbresc și întunecă drumul.

Huruitul morei și sbaterea apei în scoc, umplu toată împrejurimea.

Intrarea în bătătura morei, se face sub bolta nestrăbătută a perdelei de răchiți.

Trăsura își face loc cu greu printre carele îngrămădite.

Câțiva dulăi, deprinși cu oaspeții se încearcă să latre mai mult de obicei.

Stăpânul morei e un armean cum se cade, care face treburi frumoase aici.

Am fost întâmpinați cu multă luare aminte.

Unul din escursioniști, era cunoscut de gazdă și știa mai dinnainte ce e bun în partea locului.

Lucrurile s'au pus la cale numai din ochi și prin semne.

Noi, cei mai străini, n'am înțeles ce se urzește.

Am văzut doar atât că tovarășul nostru cheamă pe stăpân așa mai la o parte și-i spune râzând:

— Domnule Agopcian, ce zici, aruncăm... și-i face un semn meșteșugit cu mâna, așa... la dreapta și la stânga... de pare c'ar fi potrivit o plasă, gata de asvârlit în apă.

Armeanul râde și dă din cap cu înțeles.

Un chemat pe nume numai și din moară se arată un vlăjgan albit de făină.

Prânzul s'a alcătuit repede.

Dintr'o asvârlitură de plasă, s'a scos pește pentru un oaspăț destul de bogat.

Plătica grasă sfârâia pe grătar, pe când cârciumarul întindea masa sub umbrarul unor salcâmi stufoși.

Vin bun, salamură de pește dulce și cât ai gândi s'a întins masa cu chef și voe bună.

Lipsea numai... crâșmărița...

În cuprinsul de afară, domnia huruitul morei, cu sbaterea apelor năvălite în scoc și strigătele răslețe ale celor veniți la măcinat.

V.

De pe deal.

Cu apropierea sărei ne gătim de ducă.

Din spre mare începuse a sufla o boare mai rece.

Ne hotărâsem să ne întoarcem la Constanța pe șoseaua care mărginește lacul pe dela deal, căci ar fi fost greu să străbatem duna prin întuneric.

Trăsura ridică dealul dela moară și ne scoate pe tăpșanul dela Mamaia.

Soarele scăpătase după dealuri.

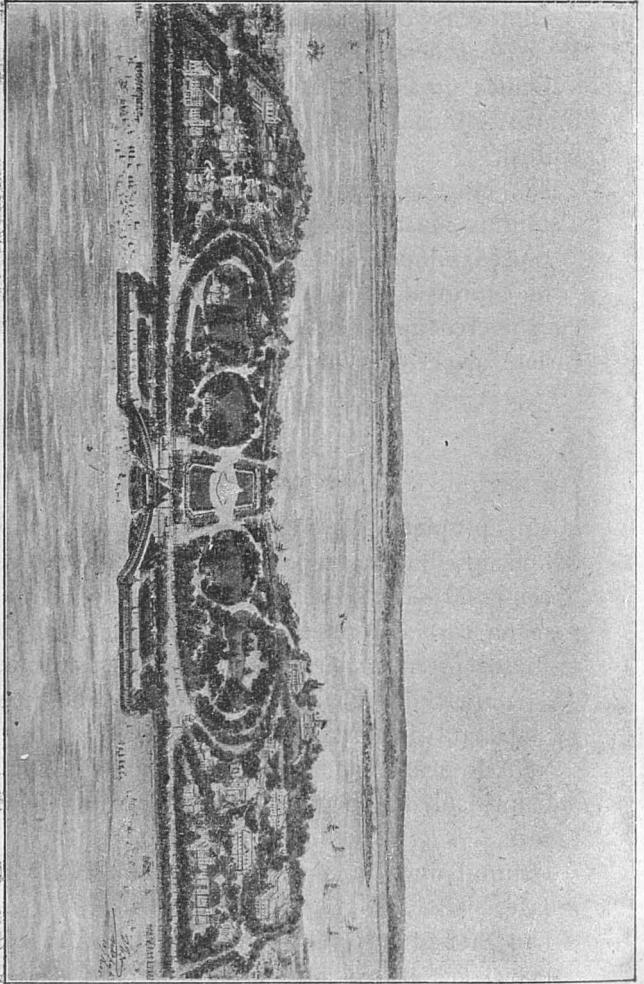
Cuprinsul se înegura de înserare și de fiori umezi.

Drumul duce înnainte printre sămănături frumoase.

Din mersul trăsorei ne aruncăm ochii în urmă.

Priveliștea îți copleșia privirile.

De pe deal se vedeă marea imensă și înăsprită.

Cum va fi Mamaia in viitor.

Și prin valurile stârnite, se întindea între două capuri, duna îngustă, de părea că-i o trâmbă de borangic uitată pe noapte afară.

De nicăiri nu se arată tabloul mai întreg ca de aici.

Tot colțul acesta fermecat ți se desface sub ochi.

Duna se 'nseamnă printre ape ca o fășie perdută, tremurată în lung de săltatul valurilor.

Când vezi marea încordată și neagră, cum năzuecovârșitoare și se 'ntinde lacomă pe plajă, crezi că e pornită să spele jucăria aceasta a naturii, s'o sfășie ca pe o panglică agățată numai de maluri, să treacă tumultoasă înaintea și să-și mai revadă încă odată golful cel pierdut și cotropit de ape străine.

Depart, în celălalt capăt al dunei, în spre oraș, se extompează șters în înserarea răcorită, mreaja fermecată a băilor.

Prin înegurare se zărește fumul dela un tren, care duce pe ultimii vizitatori.

În insula Ovidiu, din lacul liniștit și sombru, se vede vâlvătaia unui foc de uscături.

Marea se întartă tot mai mult, clăbucindu-și coama valurilor din tot largul, așa că spuma aruncată, pare niște solzi albi, a unui monstru de mare sborșit, gata de năvală.

Am trecut prin satul Cogeaia, locuit acum de o colonie de germani gospodari, de unde am eșit la șosea.

Seara căzuse deabinelea.

Calea pietruită coboară și albește în bătaia ochiului.

Marea se mai ivește pe la unele cotituri, s'arată tot mai întunecată, până se confundă cu orizontul înegrit.

VI.

Legenda „Mamaei“.

Pe valea dela Canara trăsura mergea în pasul oprit al cailor.

Prin întunericul ce împânzise cuprinsul, abea se vedeau drumeții, ca să se ferească în de ei.

Unele căruțe treceau mânate nebunește, de mai să dea în roatele trăsorii noastre.

Drumeții mai cu chef, cântau și chiuiau, lovind în cai, ca să se întreacă din mers.

Dela cârciuma din Canara se aude un sdrăngănit de dairă și versul prelungit și plâns al unui cântăreț turc.

Aglă ciogiuc, aglă¹⁾

Aglă Mamaia . . .

Am rămas cu toții nedumeriți de frântura de vers, care după cât înțelegeam noi turcește, trebuia să aibă legătură cu duna noastră fermecată.

Am tras în băătura hanului și ne-am apropiat de cântăreț.

¹⁾ Plângi copilă, plângi,

Plângi pe Mamaia . . .

Dairaua zornăia de bătătura degetului, întărind plânsul cuvintelor lungite și tremurate.

Turcul slab, spânatic și cu ochii imobili, căsca

După naufragiu. (Voinescu).

gura larg și sbătea cuvintele între fălci, de par'că se frigea cu ele, până când la urmă, le termină cu un ison prelung, de ai fi crezut că le dă drumul din cimpoi.

Aglà ciogiuc, Aglà
Aglà Mamaia . . .

În jurul cântărețului erau strânși căruțași tătari, lucrători dela carieră și țărani veniți dela muncă.

Ne-am dat pe lângă un turc care o rupea românește și care ne spiona din ochi, cu intenția vădită de a se arăta de folos.

— Ce zici de cântecul acesta, bre ciorbagiu ?

— Asta frumos este !

— Ce-i cu voba Mamaia ?

— Asta . . . Mamaia . . .

— Care Mamaie ?

— Mamaia — numai una este — care altă Mamaie ? Mamaia unde merge boerii la scădat...

— Și ce zice cântecul de Mamaia ?

— Asta vechi cântec este, dela bătrâni.

— Și cum vine pe românește ?

— Ei, Mamaia este frumos numai pe turcește... eu nu știu să spun tot așa de frumos, pe românește...

— Spune atâta cât știi...

— Mamaia este o creștină... ea a fost nevasta unui bei dela Modova. Beiul acela s'a bătut cu Turcii și eră voinic tare. El ținea tunul în brațe și da foc. Da turcii tot l-a bătut pe el și l-a prins și l-a rupt în bucăți cu cămilele.

Nevasta lui s'a bătut și ea cu Turcii și la urmă a fost roabă.

Pașa dela Silistra, când s'a întors înapoi cu

oastea, a luat și pe nevasta aceea de beiu Moldovan.

Ce-a vrut el, n'a vrut la ea.

Ea avea o fetiță de lapte.

Asta Moldovancă erà creștin tare și scuișă la Turci.

Pașă a lăsat-o aici, unde este Constanța, cu parale multe și cu slugi tot Moldovani.

Fata ei a crescut mare și trăia cu măsă și nu se despărția una de alta.

Ea la măsă a ei zicea *Mamaia* — asta vorbă Moldovenească este, tu știi la tine, că ești Moldovan... și pe fată Dina — Constandina chemat.

Alah iubea mult casa lor.

Fata erà bălană și cu păr ca aurul; mamaia a ei erà tristă și bună.

Toți oameni și turcii și creștinii, da respect mare la ele.

Când veniau dela biserică, turcii eșia în drum și desmerdă la fată: — Ghiuzel Kiustanda... Și Grecii lacomi ziceau: — Psihimu Cuștanda...

Orașul tot erà numai o vorbă; la toate părțile ai auzit:

— Kiustenge și Cuștanda.

Noi când mergeam la târg, zicem mergem la Kiustenge. Și voi moldovanii ziceți azi mai frumos, Constanța, tot după cum chemat fata lui beiul dela Moldova.

Da pașă cela dela Silistra, tare a dorit la el pe roaba care a lăsat aici, pe femeia beiului.

El vine câte odată și erà bun și aducea dar la moldovanca... cât aur și cercei este la Stambul, tot...

Dar moldovanca poartă haine negre și este trist tare și face cruce multă la D-zeu.

Pașa înciudat este peste tot.

El vreà acum să fure pe Mamaia, dacă a văzut că ea nu se lasă singură.

Casa la moldovancă erà pe mal lângă mare.

Fata nu este afară, Mamaia este și spălat lână acolo la apă.

Erà ziuă și cald mult.

Nimeni nu este, numai moldovanca spălat la apa de pe mal.

A venit atunci tâlhari cu luntre dela pașă, a prins și a suit la ei pe Mamaia și a fugit.

Moldovanca atunci tare strigat, că este la tâlhari.

Fata cea bălan și bun la Alah, a fugit din casă și când s'a văzut la masă, tare țipat: — Mamaia... Mamaia...

Și ea mititel și frumos a sărit la apă, să prindă la luntre.

Moldovanca tare speriat din luntre că îneacă fata și ea atunci face cruce lui Alah a ei...

Fata în loc de apă, găsește la mare o punte de nisip, care duce tot drumul până la alt mal.

Moldovanca atunci nu mai este.

Fata plânge și fuge pe nisip, care a crescut sub picioarele a ei și nu știe ce să creadă la ea.

Oamenii din târg vin aici la mare și văd minunea cea mare și pe Kiustenge plângând.

Ei întrebă la dânsa cu mirare : Kiustenge, ce cauți tu acolo la mare ? Da' Kiustenge, mititel și frumos, plânge tare : Mamaia... Mamaia... Vezi... moldovanca a făcut cruce la Alah a ei și Alah ca s'o scape și pe ea de rușine, a prefăcut-o în punte de nisip și a așternut-o ca drum între ape, ca să nu i se înece fata...

Mamaia... a făcut Alah și minune mare este...

Turcește, cântec frumos, — *ama* românește, nu este frumos.

Și turcul nostru încălzit se întoarce la cântăreț.

— Hai, Mustafa, mai zi odată, că domnule are să dea cafea la noi...

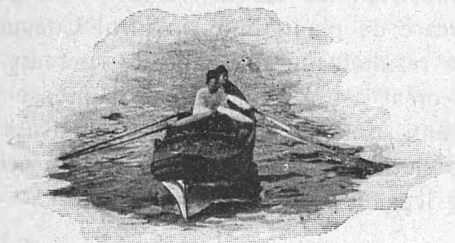
Dairaua tresaltă și zornăe, pe când cântăreții se bocesc în tremurări prelungite... Am plătit cafelele la toți și-am plecat goniți de noapte.

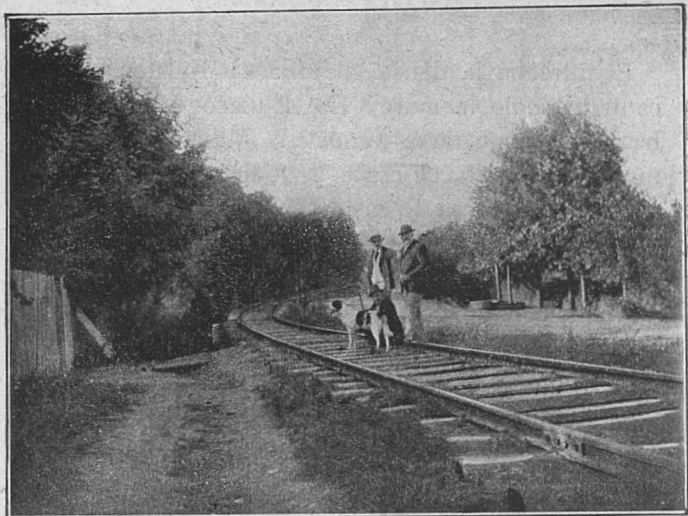
Din urmă ne ajungeau frânturile cântecului plâns

Aglă, ciogiuc, aglă

Aglă Mamaia..,

Emoțiunea ne stinsese glasul și îndemnam caii numai din biciu, cu graba oamenilor care duc acasă o comoară.

Drumul vechiu la Vii.

LA VII

In paragina și pustiul din jurul orașului, e o adevărată împospătare pentru ochi, când îți poți opri privirile pe un colț acoperit de verdeața copacilor.

Administrațiunile de pe vremuri, s'au gândit la o încercare de plantațiune în jurul Constanței și primele rezultate au fos pline de speranțe.

S'au creat astfel atunci două frumoase parcuri de salcâmi, unul pe malul mării, de-asupra portului și altul în capul străzii Stefan cel mare, care se leagă cu drumul Mangaliei.

Dela acele încercări însă, nu s'a mai gândit nimeni să întinză plantațiunile și lucru și mai trist, nici n'au îngrijit măcar pe cele prinse cu atâta greutate.

Totuși copacii s'au luptat cu vremea și cu oamenii și au rămas să umbriască înaintea pe cei osteniți și setoși de priveliști.

Primblările la vii se pot astfel face prin umbră și răcoare.

Ce deosebire e în această privință, între noi și edilii orașelor străine. Împrejurul centrelor mari din lume, sunt păduri întregi. Prima grijă a celor care conduc destinele Constanței, ar trebui să fie de-a încadra orașul în parcuri și păduri, ca să-l recucerească din paraginea și dezolarea care-l înconjoară ca o haină sdrențuită.

Drumul boltit și rânduie care leagă marginea orașului cu Viile-vechi, își deschide calea pe un prund curat, sub răcoarea plantației tinere; calea e preserată de bănci rustice, înșirate ici-colo pentru odihna pietonilor.

Inceputul Viilor se simte după boarea de răcoare, ce vine dinspre boschetele înverzite.

Valea ușoară pe care podgoriile tinere se desfășoară până departe în pacea câmpului, se vede de departe, din împrejurimile secătuite, că o oază de vegetațiune puternică, plină de sevă și sănătate.

Tăcerea dimineții de vară se înfioară adânc de acordurile tremurătoare ale păsărilor.

Priveleştea este plină de înviorare ; preumblarea e recreativă şi sănătoasă.

Vilele care răsar de sub umbrarele dese, pe creasta prăpăstioasă a malului, dinaintea depărtărilor sinelii şi neţărmuite ale mării, — s'arată în liniştea locului, ca o manifestare a unor suflete delicate, dornice de pace prielnică şi visări frumoase.

Un drum curat şi bătut ca'n palmă, ştreşuit cu ziduri de verdeaţă, tae în curmeziş, cât răzbaţi cu ochiul, valea podgoriilor rânduie frumos, aşternute până departe într'o bogăţie nesfârşită de verdeaţă şi putere, sub cerul senin şi lumina blândă a soarelui de dimineaţă.

Răcoarea şi verdeaţa aceasta, atrag şi amăgesc multă lume în timpul verei, făcând-o să uite de arşiţa şi înghesuiala oraşului. S'ar părea că însuşi marea, dornică de odihnă, a rănit adânc malurile, pentru a-şi dezgoli în aprinderea astrului, faţa ca de oţel.

Înapoi, departe în fund, se vede perspectiva oraşului, semănat pe povârnişul malului, vârat în mare, asemenea unui amfiteatru străjuit puternic de şiragul cheiurilor de piatră, cu farurile solitare şi neclintite.

La Vii e loc de odihnă şi destindere sufletească. Pacea amorţeşte cuprinsul.

Ici-colea numai, printre tufele învolte, moşmăe lucrătorii tăcuţi.

În zilele de sărbătoare, solemna pace a locului

se turbură de năvălirea zgomotoasă a norodului, care vine să-și petreacă în voe libertatea, prin cui-burile fericite de verdeață. Atunci podgoriile se trezesc uimite în cântece de lăutari și glasuri vesele.

Ecoul confuz se repetă până departe, în adâncurile umbroase ale copacilor deși.

Impestrițarea de lume se scurge ca un șivoi fără sfârșit, împrăștiindu-se apoi pe sub umbrare, la o petrecere înfrățită, într'un belșug nesecat de bucurie și de voe bună.

Petrecerile sănătoase ale vremurilor bătrâne, se simt ca înviate.

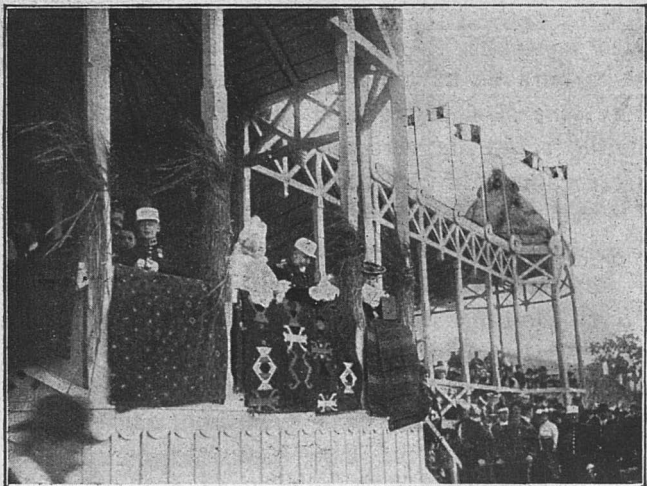
Odată, mai înainte de mutarea băilor la Mamaia, pe sub aleele umbrite, se strecurau chipuri vesele și siluete elegante de lume bogată, venită din toate părțile țării la băi.

Marea însă caprițioasă și răsbunătoare, în ciuda zăgazurilor portului, pe care i le-a pus omul înainte, s'a aruncat întărâtată asupra vechilor băi, a mâncat din mal, a dezgolit colțuri periculoase de stâncă și a gonit lumea dela scaldătoare.

Viile rămân de acum încolo, numai ca loc de preumblare și petrecere.

Sub solemnitatea bolților nestrăbătute, la o masă dela berăria Gruber, prietenii își spun multe și uită din cele urâte.

În paragina și pustiul ars, care înconjoară Constanța, Viile rămân oaza de verdeață și răcoare, care împodobește cadrul șters al orașului.

M.M. L.L. Regele și Regina, azistând la alergări.

ALERGARILE...

In Mai și în Septembrie, sunt alergări de cai, la hipodromul dela Anadolchioi.

La aceste întreceri, ca să le zicem așa, se dau diferite premii, în scop de a încuraja dezvoltarea rasei micilor cai dobrogeni, prețuiți atât de mult pentru rezistența și iuțeala lor.

Alergările acestea prezintă un deosebit interes, mai ales pentru vizitatorii străini de localitate.

Pe timpul alergărilor se organizează trenuri anume, ca să ia lumea din Constanța și s'o ducă la curse.

Eu însă am să fac drumul pe jos, pentru ca să mai arunc ochii în voe la cele întâlnite din treacăt.

Plecând în spre hipodrom, ieși afară din Constanța pe șoseaua Anadalchioiului, lăsând pe rând în urmă spitalul, movila, cazarma de călărași, închisoarea militară și cazarma de artilerie.

În drum abia te poți feri de goana trăsurilor cari se primenesc și cari ridică nouri de praf din fugă. Pe cărările mărginașe trec șiruri nesfârșite de pietoni cari se duc la curse.

La dreapta pe terenul ce pare a se ridica cu cât se apropie de malul mării, s'arată ruina mohorită a fostelor tăbăcării, iar la stânga ogoarele se lasă ușor în jos, parcă s'ar aplecă înaintea zărilor, lăsând ochilor drum liber peste ele.

Adierea de pe zare, te-nvăluie și te răcorește ca o bură de apă suflată. Marea întunecată de înfiorările venite din larg, se desface de departe imensă și covârșitoare, ca într'o chemare lacomă a infinitului.

De sus și se arată în lungul drumului, mulțimea de case, care vestesc că intri în Anadalchioi. Satul e curățel, cu clădiri frumoase, care-i dau înfățișarea unei aripi de oraș.

De cum intri printre case, nu mergi mult și cotind la dreapta, dai de-a dreptul peste liniile căei ferate, pe lângă niște magazii vechi, și așa ajungi la locul dorit.

Hipodromul e o înjghebare cu totul primitivă,

— un loc deschis, încins cu o pistă de formă circulară, înconjurată cu două rânduri de ostrețe joase, prin făgașul cărora se fac alergările.

Atât în incintă cât și în afară, dincolo de fâșia întrecerilor, stă fără plată mulțimea celor curioși. Ceilalți privitori cu dare de mână, plătesc locuri anumite sub pavilionul elegant, ce și se înalță în față.

În vremea liberă de dinaintea alergărilor, poți cerceta curios clădirile oeriei statului și a hergheliei, care domină hipodromul. Dacă-ți mai rămâne timp de perdut, te uiți înapoia drumului ca să vezi cum curg valurile întârzițiilor.

Priveliștea celor veniți acolo e pitorească, formată de mulțimea fesurilor roșii, a turbanelor, ori a hainelor largi și colorate, care se împetrișează cu costumele europenești și cu portul țăranilor români, din împrejurimi. Ai în față două lumi: una închisă, mărginită în prejudecăți, cea orientală; alta largă, liberă poate mai mult decât s'ar conveni, cea occidentală; amândouă se întâlnesc, se ating, dar nu se contopesc.

Murmurul mulțimei care se mărește mereu, devine tot mai puternic. E un freamăt neînțeles, un babilon de nații și de limbi. Aici îți sună în ureche, laolaltă, graiul tătarului și a grecului, a bulgarului și a evreului, a armeanului și a românului. Apoi, nu tocmai rar, auzi vorbindu-se nemțește, italie-nește și englezește.

Dacă te duci sub pavilionul rezervat celor ce

plătesc, auzi și limba franceză ciripită de cuconițele din față, c'un accent mai mult ori mai puțin elegant, apoi greceasca vorbită pe vârful limbei de strănepoatele Afroditei, care-s mai stăruitoare în a-și păstra limba lor.

S'apropie ora 3. Alergările sunt gata de a începe. Cei din afară caută pe cât e cu putință, să ocupe o poziție bună de privit.

Concurenții sunt în neastâmpăr. Alergările trebuie să se deschidă cu întrecerea căruțelor.

Un șir de căruțe trase de câte doi cai, s'așează în linie dreaptă în fața pavilionului. Semnalul plecării se dă și ele pornesc în galop. Cele sortite de-a câștiga lupta, trec dela început înaintea celorlalte. Adeseori însă cele care se așteptau să iasă întâi, nu iau nici un premiu, fiindcă caii ostenesc la primele rotogoale silite; ultimul dintre concurenți se retrage fără a aștepta terminarea cursei de întrecere. Când kilometrii fixați au fost străbătuți, căruțele trec la o parte.

Până la pregătirea concurenților următori, se scurge un interval de timp, în așteptare.

După căruțe, vin la rând caii dobrogeni, călăriți mai ales de băeți musulmani între 12—13 ani.

E ceva hazliu să vezi copii călărind fără șea și legați de cai ca să nu cadă.

Imediat ce s'a dat semnalul, călăreții pornesc ca o furtună. O vreme, aproape toți se țin egali, pe urmă unii cai șovăesc, alții poticesc, rămânând îndărăt. Lumea privește cu interes. Puii de mu-

sulmani saltă mereu pe spatele cailor, ca niște mingi prinse, îndemnând fiecare fugarul.

Șirul gonașilor turci, se vrâstează și cu câte o căciulă mocănească de copil, de care mulțimea râde aplaudând.

Cei rămași în coadă la întâia repezeală, înain-

tează neîncetat față cu ceilalți, pe măsură ce caii se aprind la fugă.

Spațiul destinat alergării se termină și cursa a doua încetează. Concurenții trec la rând pe dinaintea pavilionului și se opresc la o parte. Fugarii fumegă aprinși. Părinții își desleagă... jocheii și-i șterg de sudoare.

O mică pauză ; în vremea aceasta muzica cântă ;

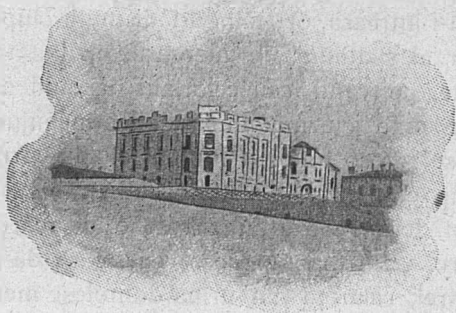
lumea nerăbdătoare se mișcă, vorbește iute și se agită.

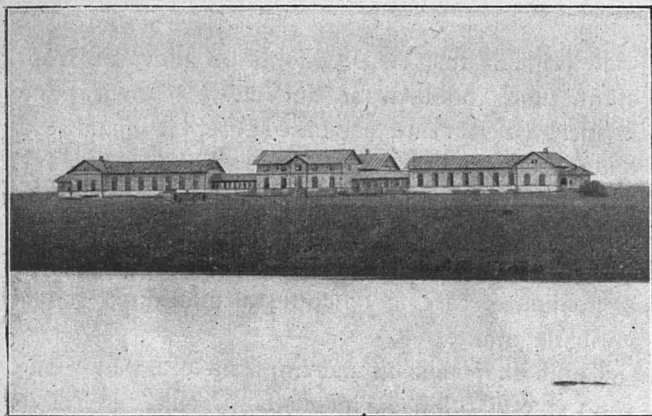
Vine rândul cursei călărașilor. Soldații, plini de tremurarea așteptării și a necunoscutului, s'așează în linie. Semnalul plecării răsună scurt și pregătiții pornesc într'un potop de ropote. Lumea privește încordată la lupta ce se desfășoară. E hazliu să vezi cum unii cari au câștigat locuri înainte, din primul avânt al fugei, se folosesc une ori de mici șiretlucuri, — un gest mascat — sperind calul celui ce stă să-l întrecă, ori tăindu-i drumul. După un înconjur al spațiului de alergare, învingătorii trec înainte, pe când cailorlalți perzând din forțe, rămân mai la urmă. La al doilea înconjur, alergătorii se răresc tot mai mult. Cei din frunte fug de rup pământul în mers. Coada rămâne răsleață de tot. Ici și colea numai câte o încercare de reabilitare. Când se împlinește cursa, se dă semnalul încetărei, călăreții din urmă domolesc mersul, căci la ce-ar mai osteni zadarnic?

La sfârșitul alergărilor se împart premiile învingătorilor. Oamenii încep a roi de sgomot și mișcare, punând la cale întrecerile. Incet, încet, hipodromul se golește. Lumea se revarsă în valuri, unii spre drumul ce duce îndărăt la Constanța, iar alții de pe afară, luând drumurile satelor. Mulți se opresc în treacăt, pe la berăriile Anadolchiului.

Sara s'apropie tot mai răcorită, umplând coprișul de improspătare. Drumurile toate sunt o

adevărată rupere de zăgăzuri, așa curg și se revarsă căruțele cu lume. De pe la cârciume și berării, vin cântecele lăutarilor și a gramofonelor răgușite. Sănătatea și bucuria vieții, umplu tot lungul șoselei, într'un chiot și clocot nesfârșit de preamărire.

Instalațiunile vechi ale Eforiei, de pe malul lacului.

LACUL TEKIR-GHIOL

I.

Pe drumul Tekir-Ghiolului.

Nimic nu îndărătnicește pe om mai mult, decât dorința de a trăi. Omul se prinde de viață cu lăcomie, se învâluie setos în mreaja ei mântuitoare și se lasă purtat și amăgit, ca într'un leagăn fermecat. O clipă de înălțare și extaz, îl face să uite căderile și atingerile dureroase din acest joc straniu.

Pentru bucuria de a trăi, oamenii își caută sănătatea ori unde și aleargă după ea fără odihnă.

Priveliștea acestei trude grozave, se vede în toată desfășurarea ei disperată, mai ales pe la stațiunile balneare.

Pelerinajul dela Tekir-Ghiol, e un adevărat drum sfânt, unde bolnavii se duc ca la o invocațiune mistică, ca să ceară sănătate și drept la viață, dela balta aceea glodoasă.

În jurul acestei zeități noi, se întâlnesc toate vrâstele și stările, pribegi setoși de viață, veniți din toată lumea, strânși cu toții în aceeași credință și închinare, care le făgăduiește mântuirea și bucuria de mâine.

Copiii mai ales, îți fac impresia cea mai tristă, când îi vezi ofiliți și inconștienți, cum își cerșetoresc dela lac, sănătatea pe care nu le-a dat-o părinții lor.

Eforia spitalelor noastre, s'a gândit la aceste victime nevinovate și a făcut la Tekir-Ghiol un sanator pentru copii săraci, unde-i aduce în serii din toate părțile țării.

Venirea acestor triste grupe, se întâmpină cu milă de curioși în gara dela Constanța, ca niște solii batjocorite și înfruntate de soartă.

Urmărit de aceste senzațiuni și gândiri risipite, m'am dus să văd și eu sosirea unui tren cu bolnavi și vizitatori la Constanța.

În după amezile de vară, soarele cade asupra pământului., ca o explozie de raze care aprinde tot cuprinsul. Sub zăduful acesta înecător, pământul pare că se pleoștește și asudă, ca un frunzar imens trecut printr'o flacăra.

Viața însă nu dă înapoi, nici dinaintea acestuia

foc revărsat, ea șovăce, își trage cu greu suflarea, dar tot învinge și merge înainte.

Cu cât m'apropii de gară, prin potopul arșiței, o văd cum s'alege tot mai singură și mai bizară din pustiul de lumină, ca un colț pleșuv de stâncă, care domină inconjurul.

Chiar în umbra apărătoarei dela peron, tot simți dogoarea de-afară, care ajunge în răcoare, în unde de vălvătae.

Liniile drumului de fer se încurcă, prelinse în depărtare, sclipind în bătaia soarelui, ca niște șuvițe de isvoare care se împletesc în curgere.

În pustiul acesta de lumină aprinsă, s'aude flueratul trenului așteptat. Prin zarea liniilor străbate mașina speriată, mâncând din spațiu și pătrunzând în priviri ca un sbor săgetat al unei pasări de pradă.

N'ai putea s'alegi bucuria din durere, în îngheșuiala zgomotoasă a celor sosiți. Ici rîd și strigă cei fericiți, cari vin la mare și liniște, ducând după ei trăsuri întregi de cufere și geamantane, colo se strecoară dus de braț de o femeie, un nevolnic podagros, palid și abătut, timid ca o umbră.

Se văd cucoane cochete și domnișoare sprintene, încrucișând drumul cu femei nevoiașe din popor și orientali greci. E o primenire pestriță de porturi și limbă, care fac năduful deafară mai încărcat și mai înecător.

După ce se limpezește prima îngrămădire a celor sosiți, se vede mai la urmă grupa copiilor bolnavi veniți pentru Tekir-Ghiol.

Ceata aceasta mărunță și abătută, înaintează în rânduri nepotrivite, pălind par'că mai mult, sub săgetarea soarelui explodat. La coada șirului vine, în cârje un olog micuț, cu umerii slăbuți, ridicați până deasupra capului. Sânt fețe transparente și îmbătrânite, ca niște fructe uscate de crude. Ochii lor stinși, par lumini închise în gogoși de guta-percă. În seria aceasta de condamnați, s'amestecă și firi zglobii, cari te amăgesc de departe cu sănătatea lor. Când te apropii însă, rămâi atins de gâlcele scrofuloase, cari le înțepenesc fălcile, ca niște ghionturi înfipte.

Pelerinii aceștia nevinovați, se duc în convoiu trist la balta cea miraculoasă, ca niște postitori virtuoși, care răscumpără cu bucuria lor, păcatele și iubirele vinovate.

Drumul la Tekir-Ghiol e o adevărată scaldătoare de zăduf. Te streкори în fuga trăsorei pe lungul drumului încropit, ca printr'un cuptor nesfârșit de lumină, în care se prăjește pământul. Pe delături se întind uscate lanurile de miriști. Prin mirajul de raze, dai cu ochii în depărtare de turme cari pasc și ridică din urmă aripi de praf. Șoseaua ruinată și măcinată, s'a învelit ca într'o plapomă groasă, în stratul de țărână plumburie.

În goana încrucișărilor din cale, se stârnește praful, în învăluri vânturate, cari îneacă răsufările. Salcâmi de pe margini, nu-și mai pot tremură frunzele din copleșirea colbului.

Arșița de sus cade tot mai dogoritoare, înădușind cuprinsul cu vălvătăile ei.

Ajungem din urmă tramcarul care face cursa între Constanța și Tekir-Ghiol. Trăsura aceasta monstruoasă, abea își târăște povara prin zăduf și țărină, frângându-se la hopuri greoaie. Talancele dela cai, cu sunetul lor spart, împrăștie un trăncănit sinistru prin paraginile uscate din cale. Pe sub perdelele ridicate ale tramcarului, se văd *pasagerii*, prăfuiți și asudați, îngrămădiți ca într'o dubă de temniță. Din înghesuiala aceea năclăită, cu greu ai ghici cine-i bolnav și cine călătorește de plăcere.

Popasul îl facem la cârciuma dela Agigia. Acolo tragem sub umbrarul de salcâmi, care se îndeasă dinainte, ca o poală de pădure. Verdeța aceasta sbucnește aici, în pustiul ars al miriștilor, ca o oază care atrage pe călători.

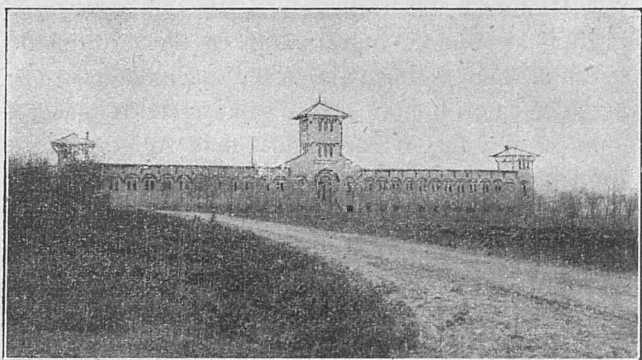
În vremea aceasta trece pe șosea brecul Eforiei, care duce la sanator copiii luați dela gară. Micii bolnavi prăfuiți, strânși în jurul celor două bănci din brec, par și mai părășiți. Fără să vrei te duci cu mintea la un răzor năpădit de colb, la o margine de drum. Brecul trece înainte în trapul cailor, afundându-se prin focul soarelui, ca o speranță îndoelnică, care își face loc în sufletul omului condamnat.

Dela Agigia, drumul la Tekir-Ghiol se împarte în două ramuri, care duce la cele două extremități opuse ale lacului.

Lumea mai săracă se duce în sat, la coada la-

cului și continuă astfel drumul din dreapta, pe când cei mai cu dare de mână, se duc pe drumul care face din șosea la stânga, pentru ca să găzduiască la otelurile «*Movilă*». Tot în partea aceea sunt și frumoasele instalațiuni ale Eforiei.

Eu, fiindcă sunt venit numai cu vederea, am să-mi permit luxul să mă duc deocamdată să văd partea din capul lacului, cu marea de-acolo și minunile

Instalațiunile noi ale Eforiei.

făcute de oameni, -- pentru ca să mă întorc pe urmă pe malul lacului, în partea din coadă, unde e satul și sărăcimea.

După ce-au răsuflat caii și ne-am răcorit și noi, am luat'o iar la drum.

Șoseaua care se desparte la stânga, teae platoul de pe malul mării, în spre instalațiunile Eforiei și *Movilă*.

Scăpați la drum mai rânduit, caii se îndeamnă

la mers, strănutând ca ușurați, după atâta praf înghițit până aci. Câmpul pare mai înviorat și după paraginea uscată a miriștilor, intrăm printre niște grădinării de pepeni, mărginite cu hlujani verzi de porumb și cu perdele înșirate de floarea soarelui.

De după prispa ridicată a platoului, se vede zarea fugită a mării, care se perde în continuitatea țărmlui, ca un întins acoperit cu ierburi de toamnă.

Dinspre apă începuse a adia o boare răcorită, care stingeă întru câțva arșița din cuprins, și-ți dădea fiori de împrăspătare și odihnă. Mirosul de alge putrezite vine de departe în unde de sănătate.

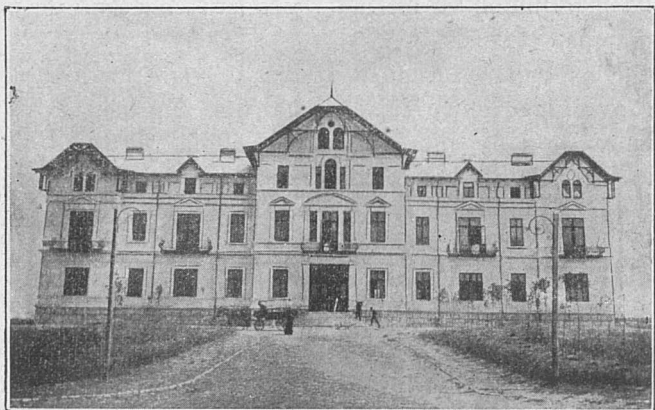
Ne apropiem tot mai mult de malul mării, unde se deschide larg orizontul.

În zarea drumului, dincolo de sanator, pe duna de aur ce scânteia printre mare și lac, se conturează în lumina soarelui, otelul și băile Movilă. Feeria acestor castele neașteptate, apare în pustiul de nisip și ape, ca niște palate în cari s'au ascuns Cosinzenele gonite din basme. Undele apelor care bat duna dintre lac și mare, în clipirea mincinoasă a soarelui, pare că vor să fure minunele acestea de pe pământ și să le lunice în ascunsul zărilor umede, departe de drumul oamenilor.

Răposatul Movilă, când și-a vârat milioanele lui în clădirile acelea fantastice, a vrut să-și întrupeze un vis frumos de artă și îndrăznilă, acolo între plânsetele talazurilor și izvorul de sănătate al ghio-

lului. Nicăeri nu se putea da mai bine oamenilor slabi, iluzia sănătății și îndemnul la o viață largă și de sacrificii.

Plantațiunile Statului și ale Eforiei înverzesc înaintea în pâlcuri frăgezite, care-ți răcoresc privirea și te așteaptă cu umbra lor, ca niște prieteni eșiți în cale.

Hotelul Movilă.

Trecem pe lângă sanatoriul de copii al Eforiei, ca pe lângă un parc îngrijit, care își ascunde vellele în belșugul frunzarilor. Deodată un cor de copii, mângâie liniștea și singurătatea cu un cântec vesel. Ne-am oprit dinaintea intrării mari și-am ascultat uimit. Printre aleele bogate și rânduite, am văzut dinaintea unui corp de clădiri, un grup de copii, îmbrăcați ca de plecare, înviorați și bucu-roși, cari întonau în cor un imn de slavă.

N'am putut să intru și eu înăuntru. Am aflat dela cineva deacolo, că grupa aceasta de copii și-a făcut cura, și acum pleacă sănătoși pe la casele lor, ca să lase locul bolnavilor veniți în urmă.

Solemnitatea aleelor îngrijite, cu tot înconjurul curat și tăcut, se pareă că tăinuesc un templu antic, în care corul copiilor, cântă laude sănătăței, premărind viața.

Dela sanator, drumul se deschide în spre Movilă, ca într'o perspectivă fantastică de lumină. Duna de nisip care despart apele, înoată printre unde ca un balaur cu solzii de aur. Marea dela stânga se lățește sub orizont, într'o destindere frântă și leneșă, respirând învinsă sub desmerdarea și copleșirea soarelui puternic. Lacul de la dreapta pare încremenit ca un ochiu uimit, care așteaptă sfârșitul unei minuni.

Intre aceste două abisuri de ape, te simți luat de adieri răcoritoare, ca într'o învârtire de scrânciob. Nesfârșitul plin de lumină, te învâluie și te cuprinde într'o înălțare plină de bucurie, ca pe un copil căruia vrea să-i arate îndepărtarea.

M'am apropiat prin nisipul greoiu, de malul mării. Plaja se întinde în ambele părți, ca o prispă lipită din proaspăt. Aici boarea îți năvălește în plinul obrazului, într'o stropire de aburi reci. Din larg vin la mal pe nesimțite înfiorări linse de valuri, cari se opresc frânte în clăbucire turbure, însemnând pe lungul plajei dungi albe de spumă.

Prispa plajei, fuge în cele două direcțiuni pe sub malurile mării, perzându-și la cotituri urma.

Mai încolo la dreapta, otelul Movilă, trufaș, și singuratec, se ridică în fața mării, ca o sfidare a omului, care cucerește natura. S'ar părea că aici s'au luat la întrecere cele două forțe ale creațiunei.

Cu potolirea soarelui, se văd și vizitatorii dela hotel mișunând pe afară.

Improspătarea din aer, frângerile razelor slăbite de pe unde, cu tot coprinsul potolit și mut, s'amestecă într'o tresărire de fericire și odihnă, ca o îmbrățișare iubiților cari nu mai au de ce se teme.

De aici ne-am dus cu trăsura pe malul lacului, până în satul Tekir-Ghiol, din coada apei mântuitoare. Acolo s'a concentrat toată viața stațiunei,

improvizându-se în câțiva ani un oraș întreg, cu hoteluri, instalațiuni de băi, magazine și localuri de petrecere.

Lumea s'a strâns de partea aceea pentru că e mai gros stratul nămolului miraculos. Cei din capul lacului, Eforia și Movilă, dacă se pot bucura de frumusețea plajei și de aerul de mare, în schimb însă, trebuie să aducă nămolul cu barca, tocmai dela coada apei.

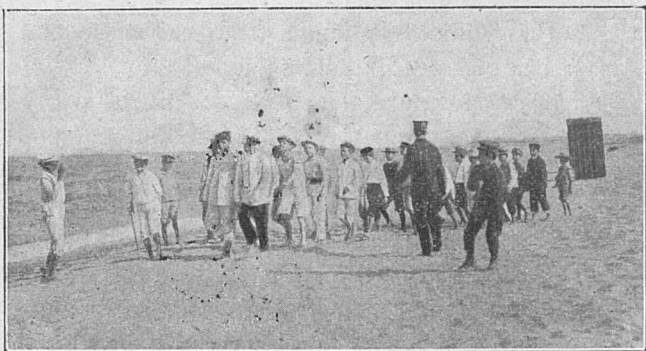
La Tekir-Ghiol, pe lângă băile calde, se mai fac și băi reci deadreptul în lac.

Priveliștea de pe mal e plină de ridicol și originalitate: — Bărbații și femeile, rânduși în două zone despărțite pe malul lacului, își ung mai întâiu corpul peste tot cu nămol și așteaptă așa în bătaia soarelui până se usucă. Uitându-te la umbrele acele negre, lacome de sănătate, cum se mișcă satanic prin lumină, cu gesturi simbolice și mute, ai crede că dracii s'au strâns în jurul bălței din infern, ca să pună la cale în taină cine știe ce cursă pentru oameni.

Pe luciul sleit al lacului, se văd luntre răslețe, din cari pescuitorii de nămol, culeg cu lopeți anumite, de pe fundul lacului, balsam de sănătate și speranțe de viață pentru cei părăsiți.

În jurul miracolelor dela Tekir-Ghiol, s'au creiat o mulțime de legende. La Tekir-Ghiol vine lumea pentru toate boalele. Toți acei cari au disperat în viață de puterea doctorilor, se duc acolo ca la

ultimul refugiu. Se strâng la un loc reumatici și venerici, schilozi și nevolnici de toate vrâstele. Femeile mai ales, vin ca o invaziune de jale și implorațiune. Cei slabi caută să se îngrașe, iar cei prea corpolenți, vin ca să slăbiască. Pentru femeile sterile, Tekir-Ghiolul este o... bine cuvântare sfântă, iar pentru cele prea speriate de copii, o vindecare... de a nu mai face pe viitor.

Copiii dela Eforie, pe plaja mării.

Se spune că mai de mult venise un olog și stătea toată ziua cu ciaturile lui de picioare în nămol, rugându-se lui Dumnezeu... să-i crească la loc gleznele.

Priveliștea malului cu bolnavi te înduioșază.

Scăldătorii înămoliți, după ce s'au sbicit la soare, intră în apa fermecată a Ghiolului ca să se spele. Se văd siluete timide de femei și de copii, apoi umbre schiloade cari se trag în cărje și tot felul de monstruoziități nebănuite... Cu toții se întâlnesc

acolo grămadă, în balta mântuitoare, unde se confundă și se împoașcă, râzând sau văitându-se, amestecați la un loc într'aceiași credință și invocațiune de sănătate.

II.

Legenda lacului Tekir-Ghiol.

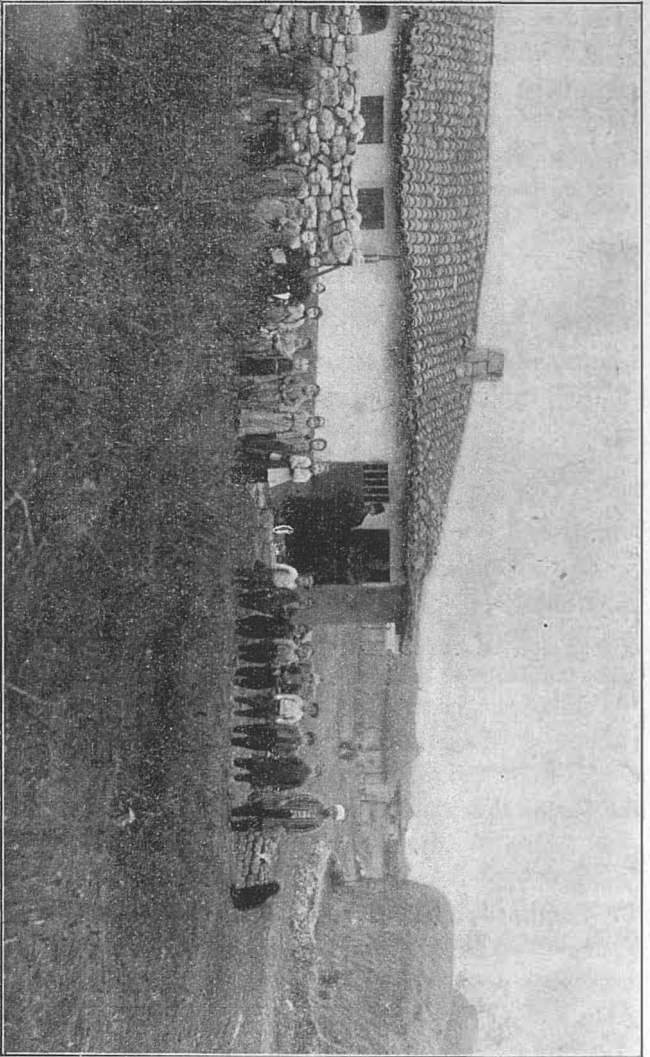
Intr' o după amiază de vară, am luat-o așa razna pe malul de sus al lacului.

În drumul meu, petreceam din ochi apele închise, care se înșirau în trâmbe sucite. Scăldătorii, unși cu nămol, stăteau la soare în lungul țărmului, negri cu totul, ca niște vinovați cari au eșit din muncile iadului, ca să se mai odihniască.

Incolo liniște și arșiță toropitoare... Luntrele pescuitorilor de nămol, își încrucișau vâslitul în căutarea amestecului fermecat de pe fundul lacului. Dintr'una mai răslățită se ridică un băetan înalt și subțiratic, care să răzimă obosit în lopată, proiectându-și silueta într'o răsfrângere lungă de umbră, întinsă pe oglinda aburită a apei.

Râsul zbucnit al unora și vorba tare a altora, răsunau în adâncătura malurilor dimprejur, ca dintr'o văgăună închisă.

Câmpurile de sus, culese, se întindeau în toate părțile, uscate și nesfârșite. Ici și colea mai rămăsese căpițe neridicate. Dintr'un loc, s'auziă zbârâitul unei mașini de treerat, de par'că bâzâia un bondar enorm, prins între geamuri. Dacă te-ai fi

Ō școală rurală tătarăscă.

uitat bine într'acolo, ai fi văzut cum se scarmână, de după zăre, o aburire de fum.

Imi purtam privirile dela lac la împrejurimi, mergând înainte prin ploaia încropită a razelor, ca printr'o baie fierbinte de aburi.

Umblând așa prin miriștea nouă, întâlnesc o turmă de oi care pășteă pe-acolo. Dela un moșuroi s'aude lătratul unui câne. Când ridic capul, văd culcat într'o rână, un moșneag bătrân cât toate zilele, care mă petreceă din ochi pe sub marginea largă a pălăriei.

Vârsta omului aceluia și oboseala mea, mi-au legat picioarele și m'au făcut să m'apropiu de el ca să mă odihnesc și eu :

— Bună vremea, moșule.

— Mulțămesc dumitale.

— Da ce faci pe-aici?

— Ia pasc oițele astea.

— Și de mult ești cioban?

— Poi... eu m'am trezit la coada oei.

— Și de unde de loc?

— De pe-aici...

— Vechiu Dobrogean...

— De pe timpul Turcului; și tata tot pe-aici a trăit.

— Ahă... te-ai scaldat atunci dela început în ghiol, de aceea te ții așa de bine...

Moșneagul face o mișcare de silă:

— Ba să mă ferească Dumnezeu, să nu mai am și nevoia asta.

M'am pus și eu jos bucuros c'am dat peste un bătrân, dela care poți auzi ceva.

— Și de când se scaldă oamenii bolnavi aici?

Ciobanul meu își duce mâneca cămășii la musteață și râde anapoda :

— Tocmai la asta mă gândiam adinioare, uitându-mă la pusderia prăpădiților cari vin să se caute. Râdeam singur ca prostul și ziceam : Boierii se strâng aici, da ei nu știu de unde vine leacul ghiolului...

— Da d-ta știi?

— Apoi eu știu, că mi-a spus tata — Dumnezeu să-l erte.

— Și cum e?

— Să vezi dumneata...

Și moșneagul clătină din cap, potrivindu-și pletele albe și încâlcite :

— Acù, de-o fi minciună, ca minciună ți-o vând, că și tata zicea c'o știe tot din auzite.

Povestitorul meu întinde odată gâtul, înghite pe urmă în sec și-și sughe buzele, ca înaintea unei mâncări bune :

— Zice că, în vremea Turcului, ici pe valea Muratanului, întârziase în zile un turc tare bătrân, Tekir Efendi, care fusese om bogat în vremea lui.

Satul de acolo se risipise așa cu încetul, ba prin moartea unora, ba prin înstrăinarea altora și, într'un târziu, se pomenește Tekir singur în sat, cu dărâmăturile celorlalte case prin prejur și cu țin-

tirimul părăsit în spate. Turcului însă îi murise cadânele, feciorii îi pierise în război, rude numai aveà pe nicăiri, așa încât s'a trezit singur, bătrân, în tot pustiul văii acelia. Dacă aveà zile, ce erà să facă, trebuia să le trăiască, bune-rele cum i le lăsase Dumnezeu. Ș'asa se proslăvia Tekir în cocioaba lui cu lipitura căzută, fără altă vietate la casă, decât o gloabă de cal alb, pe care îl aveà din tinereță. Bătrân stăpânul, dar bătrân și calul și când îi vedeai pe amândoi trecând cu căruța cea hodorogifă, n'ai fi știut cui să-i plângi de milă. Da Turcul și cu bălanul lui, trăiau ca doi moșnegi, cari au crescut de copii împreună.

Turcul înalt și scofâlcit, adus mult de umeri ca într'o plecăciune, abia puteà să ridice mâna până la coama calului, ca să-l neteziască. Tovarășul lui pareà și mai ajuns. Aveà capul buhos și prea mare pentru trupul acela supt, cetluit în coaste și îmbrăcat în păr lănos și crescut, ca în niște mițe albe atârinate. Picioarele botocănoase, aveau noduri la încheieturi și copitele crescute și crăpate, de se suflecau ca o scoarță cojită. Cu toate păcatele lor, Tekir și cu Belghir, — c'asa îl ziceà calului, — se iubiau și se îngrijau cu toată inima. Tekir ci-că adună mazăriche și iarbă grasă și le dădeà calului din mână:

— Mănâncă, bre Belghir, că pentru tine dă Alah mâncare mai ușor...

Cei doi tovarăși duceau vara cum o duceau, dar iarna le erà mai tristă și mai grea. Valea părăgi-

nită a Muratanului, rămâneă atunci largă și deschisă în bătaia vânturilor și-a viforniței. Dărămăturile și țintirimul, s'arătau pe o vreme ca aceea, urâte și pline de groază. Cu toate acestea Tekir eșîă din casă și-și strângeă laibărul la gât, ca să nu i-l ia vântul și răzimându-se în mers de pe rețele casei, se duceă la coșmaga de-alături, ca să-și vadă calul și să-l îngrijască. Belghir se 'ncercă atunci să necheze și să se scuture de bucurie, la apropierea celuiilalt bătrân.

Tekir se ridică cu greu de șale și apucă bălanul pe sub fălci ș'așa unul cu vorba, celălalt cu tremuratul buzelor... se sfătuiau și se mângâiau amândoi, de par'că nu se văzuse de mult...

Aici ciobanul se oprește un moment din povestire și scuturându-se ca dintr'o părere de rău, face amărât:

— Ehei... dar bătrânețele aduc cu ele și boale și când n'ai pe nimeni lângă tine, e greu să zaci. Ș'așa s'a trezit turcul într'o primăvară, cu picioarele umflate ca două buturugi, de deabia se mai puteă târi până afară. Pe lângă slăbiciune însă, mai eră și sărăcie și când te prind nevoile acestea două în brațe, apoi nu mai e de trăit. Dar ce să te faci cu zilele, cari nu vor să se sfârșească? Stătea Turcul bolnav și prostit, trântit afară, dinaintea dărămăturii lui de casă și se lăsă prăjit de soare. Belghir eră slobod și-și trăgeă cu anevoe picioarele lui înodate, împrejurul stăpânului beteag, ciugulind câte un ogrinj putred adus de vânt.

Intr'o dimineață, Turcul se scoală mai înviorat și eșind până afară, vede câmpurile verzi năpădite de soare. Pe semne că el tot nu se îndură să moară, că s'a dus la cal și apucându-l de după gât, l-a rugat să-l ajute.

— Numai un drum, bre Belghir, — știi așa de-un hatâr...

Cela a nechezat și a tremurat bucuros.

Turcul a pus atunci cum a putut pe cal, sforile înodate în chip de hamuri, și l-ă prins apoi la căruța lui hodorogită. Ce se întâmplase? Tekir își adusese aminte că la Lazmahalè, erà un hoge bătrân, ascultat de Alah, care știa și leacuri și cu care se cunoștea demult. Voià și el să-și încerce norocul, să nu se zică c'a murit cu zile.

Cum s'a făcut, cum s'a nemerit, — da Belghir a dus pe stăpân până la hoge.

Când s'au văzut cei doi cunoscuți, a ridicat fiecare mâinile în sus cu bucurie. Hoge care se ținea mai bine, strigă de departe cu zgomot și veselie...

— Heee... tot mai trăești, bre Tekir?

— Tot...

Turcul a spus hoguei păcatul care-l aduce până la el.

— Trebuie să fie acolo în coran și leacul meu, că Mahomed s'a gândit la toate.

Hoge a rămas ci-că pe gânduri, întristat dinaintea celuiilalt bătrân ș'apoi fără să zică vre'o vorbă, ia coranul și-l deschide pe genunchi. In- toarce foile, sucește cartea, se pleacă pe slove să

le vadă mai bine și când ajunge la un loc, tresare și ridică capul. Tekir a tresărit și el inviorat:

— Ei, ce-i?

— Este leac și pentru tine...

— Cum?

— *Leac de bătrânețe.*

— Care?

— Scrie aici că: «Bătrânul care ajunge la nepuință, se poate tămădui cu dragostea feciorilor»...

Tekir dă trist din cap, pe când hogea îl privește nedumerit.

— Eu nu mai am feciori...

Hogea se pleacă și citește mai departe:

— ...«sau cu îngrijirea cadânelor»...

— Au murit și ele...

— ...«sau cu prietenia unuia care te-ar iubi mai mult»...

Tekir dă înainte din cap cu amărăciune:

— Eu nu mai am pe nimeni în lume...

Hogea se silește să citească tot până la sfârșit:

— Ascultă aici Tekir... «mântuirea se găsește numai în iubire, să te încrezi celui care te iubește și să te lași în voea și dragostea lui, că numai așa te vindeci de toate durerile»...

Tekir pareă tot mai trist și îngână înainte:

— Eu nu mai am pe nimeni în lume...

S'au despărțit cei doi cunoscuți fără să îndrăsniască să mai rădă și să se mai priviască. Tekir s'a urcat cu anevoe în căruța lui și a plecat cu Belghir.

Pe drum, Turcul se gândia tot la cele citite de hoga și nu se dumeria el bine, asupra tâlcului vorbelor din coran. Ii veniau în minte pe rând cuvintele: fecior, cadână, iubire... prietin... Când ajunge cu gândul la cuvântul acesta, tresare de parcă și-ar fi adus aminte de ceva. Vorbele hogelui dela urmă că... «să te lași în

Pavilionul băilor «Movilă», de pe malul lacului.

voea și dragostea lui»... îl făcură să tresară ca la o veste bună și și-a zis:

— Da ce prietin poate să fie mai bun, decât Belghir?

Turcul a oprit căruța, s'a dat jos cu încetul, s'a dus la cal și apucându-l de pe sub fălci, l-a privit lung în ochi:

— Belghir... eu mă las în voea ta, du-mă la mântuire...

Calul nechează de parcă ar fi știut și el ceva. Tekir i-a scos hățurile din gură, l-a mai netezit la ochi și suindu-se în căruță, s'a lăsat în mersul calului.

Belghir ci-că prinsese la putere și o luase razna peste câmpuri, nechezând și cercând să sburde.

Au mers ei așa peste ponoare, până când 'a început a se vedeà dela un loc balta asta puturoasă, căreia pe atunci îi ziceà balta Tuzlei. Turcul râdeà și el de cheful calului și-l lăsà să meargă cum o vrea.

— Numai în gărlă să nu mă dai, bre Belghir, c'atunci se sfârșește și cu prietenia noastră.

Bălanul însă ținea drumul tot înainte la apă. Pesemne că-l uitase neadăpat. Săria căruța în mers și trecea peste bolovani, de să nu mai crezi că erà dusă de o gloabă beteagă. Din câteva opințituri, Tekir se trezește pe malul lacului, de unde Belghir sare așa înhămat, cu căruța după el, în apa noroioasă și se vârà înainte în baltă.

— La așa cap, amà cialmà... zice Turcul, ridicându-se de carâmbii căruții, ca să nu-l ajungă apa.

Pe urmă însă, se resgândește și-și zice:

— Da tu ai dreptate Belghir, numai la gărlă mai este loc pentru un hodorog ca mine.

La urmă însă, ce se gândește Tekir, că face de colo ca luminat la minte:

— Da mai știi!... poate aici mi-i mântuirea că așa zice coranul, să mă las în grija prietinelui.

Turcul se desbracă pe mal și, după ce trage

căruța din baltă, deshamă pe Belghir și intră amândoi din nou în apă.

S'au scăldat cei doi betegi cum au putut, s'au tăvălit prin noroiul acela moale ca o alifie, au mai eșit la soare, până le-a venit foame la amândoi. De Belghir eră mai ușor, c'avea masa întinsă pe malul lacului, rămânea numai Tekir să găsiască ceva de mâncare.

N'a murit nici Turcul de foame, că umblau p'acolo ciobani cu oile și-i asvârliau și lui câte un boțișor de brânză. Trecătorii credeau că Tekir e un bătrân nebun, căruia i se năzare ca la lunatici. Când îi auziau povestea cu hogia și-l vedeau scăldându-se cu atâta credință, ridicau din umeri și se băteau la gură :

— Auzi tu minte, să te tăvălești în nămol ca bivolii și să-ți aștepți de-aici leacul!..

Tekir însă să scăldă înainte cu credința omului fără altă nădejde. Cu cât treceau zilele, cu atât Turcul se învioră și căpătă la picioare. Odată cu stăpânul se întăria și calul. Într'un timp, Tekir ajunge să sprijine chiar bine picioarele în pământ și să facă drumuri mai lungi prinprejur, după cele de-ale gurei.

Belghir năpârlise și el acum, desbrăcându-se de mițele albe care-i atârnavă din iarnă, iar nodurile dela picioare îi dădeau tot înapoi. Capul nu-i mai eră așa buhos și speriat, căci se curățise de păr și venia mai potrivit cu trupul, care i se împlinise. Cei doi tovarăși se vindeau văzând cu ochii,

stărnind mirare în toți care-i văzuse dela început.

Turcul prinsese acum la curaj de viață și se încercă parcă să se îndrepte de șale și să-și ridice capul iar pe umeri, ca 'n tinerețe.

— Alah e mare și Mahomed a știut ce scrie acolo la coran!..

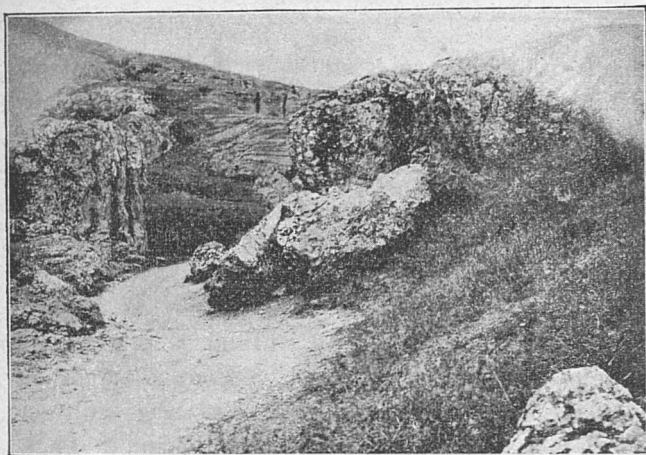
Bătrânul Tekir după ce s'a însănătoșat, nu s'a mai întors pe valea pustie a Muratanului, ci a rămas acolo pe malul lacului cu minunea, unde și-a înjghebat un bordeiaș și-o coșmagă pentru cal.

Intâmplarea asta a mers de-a vestea, de-a umplut lumea.

Betegii, cum aflau, alergau la Tekir, ca să-i învețe scaldătoarea lui.

Ș'așa, domnule, a rămas numele de Tekir-Ghiol, la toată balta asta amărâtă și făcătoare de minuni. Turcul cel bătrân a mai trăit după aceea și a vindecat pe toți cari au venit să se caute. Imprejurul casei lui, s'a făcut pe urmă sat și azi, după cum vezi și d-ta, a ajuns târg, unde vin și boierii și săracii din toate părțile, strânși la un loc de aceeași nevoie, ca să-și caute sănătatea în balta lui Tekir.

Drumul Urloaci.

MONUMENTUL DELA ADAM-CLISSI

I.

Pe drumul lui Adam-Clissi.

Din Constanța până la Medgidia ne-am dus c'un tren de dimineață.

Inceputul de primăvară de-afară, se simția înprospătat și pătrunzător. Soarele desbuimăcit abia din somn, nu dezmoțise încă rămășițele de înfrigurare ale nopței, care tot întârziu pe văi, în pale grele de ceață. Din goana trenului, priviam sgribiliți prin geamuri, cum lumina și razele cuceresc tot mai mult dimineața.

La gara Medgidiei, ne-am trezit singuri, între

bălți nesfârșite, cu stufării uscate și devastate. Numai răchițele bătrâne și nodoroase, ruinate de crengi și închircite acolo în apă, îți mai aduceau aminte de oameni și de viață. Valea Carasului se deschidea așa năpustită de-o parte și de alta a drumului de fer, ca un coridor pustiu și nesfârșit, din care iarna scosese covoarele, ca să nu se încurce vântul în suflarea lui.

Peste păiușul clătinat al stufului și printre răchițele jumulite și sărace, se vede agățat de subsuoara dealului din stânga, vechiul târg tătăresc, Medgidia, întinerit azi cu viață și năzuinți noi.

În ciucurul acela de case vrăstate, stăpâneau turla bisericei și minaretul moșcheei, împăcate parcă, în lumina soarelui de primăvară.

Dela Medgidia la Adam-Clissi, se face drumul cu trăsura sau cu căruța în 4—5 ceasuri, punând și popasurile din cale. La Medgidia se găsesc oricând birje și căruțe pentru acest pios pelerinagiu.

Drumul la Adam-Clissi e evocator, un adevărat triumf pentru excursioniști, cu o singura rezervă însă, să nu ție seamă de mijloacele de transport și de starea șoselelor. Înarmat cu oarecare răbdare și îngăduință, faci calea ca într'un vis frumos, în care trecutul și gloria străbunilor, te împresoară și te înalță.

Dealul Medgidiei se arată râpos. Am trecut prin târg, și am ridicat culmea tot în puterea cailor.

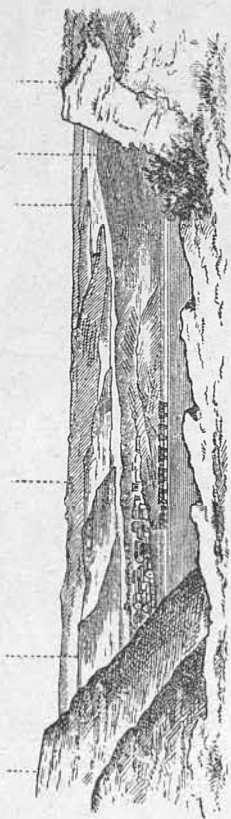
Când ne-am văzut sus de tot, ne-am oprit să

răsufle caii. Aerul de pe deal eră pătruns de adieri de zare. Cuprinsul umplut de soare, se dezmoția ca sub o mângâere caldă. De pe înălțimea dealului, privim setoși împrejur.

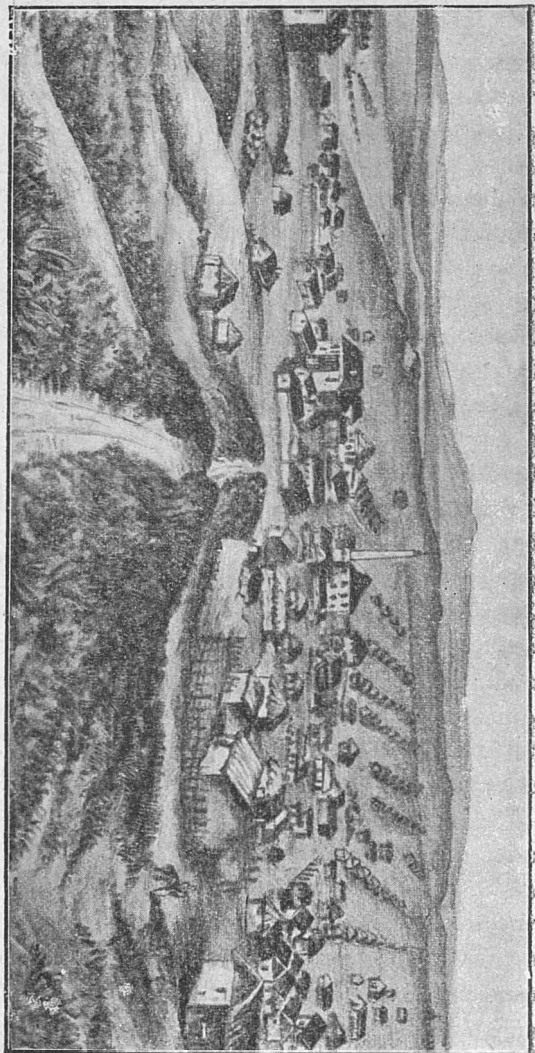
Priveliștele se desfac largi și adulmecătoare.

Tot orizontul nu-i de cât o învălire bosolită de culmi și adâncuri. De aci se pot urmări bine cele trei *valuri* ale lui Traian, care se ridicau odată ca niște stăvilare, între Dunăre și Marea. Azi nu se mai înseamnă decât ca niște brazde uriașe, bătute și asămuite de ploi, de vreme și de plugurile oamenilor.

Câte lupte și strădanie, nu s'a desfășurat pe lungul acestor urme de apărare. Lumea castrelor întărite și cetele de legionari, ne apar ca într'o halucinațiuue. În mișunarea războinicilor de după întărituri, s'aude zăngănit de arme și sforăituri de cai struniți.

Valca Carasului. — Înainte de lucrările de apărare ale Englezilor, la Cerna-Vodu, toată Valca Carasului, până la Murfatlar, eră o baltă imensă, navigabilă. Aceasta a făcut pe unii să creadă că prin vana aceasta, s'ar fi vărsat odinioară Dunărea în mare.

Medgidia, cu urmele valului lui Traian (după Peters).

Ce s'au făcut toate sforțările acelea ?

În părăsirea de azi, paraginele gloriei trecute, apar triste.

Sub orizontul desfăcut, se înșiră movilele scitice, rotunjite în colanuri nesfârșite și ascunzând morminte de regi necunoscuți.

Morminte, — pretutindenii numai morminte și ruine, atât au putut lăsa oamenii pe urma lor.

Am trecut peste dealuri râpoase și am coborât povârnișuri grele, furișându-ne tot înainte prin văi întortochiate.

Câte rânduri de oameni s'au perindat pe aici !

Chiotul unui cioban de departe, străbate peste ponoare. Tresar ca la un strigăt de îmbărbătare. Pe delăturile drumului se văd țărani ieșiți la arat. Plugurile se'nșirau pe culmi, lăsând în urma lor pământul întors. În locul pustiului și dudăilor uscate, cari au acoperit atâta vreme urmele strămoșilor, tăiau acum și curățiau vatra, plugurile țărănilor noștri harnici. Urmașii modești și pioși, au plivit mormintele vechi cu vrednicie și cuviință.

Tot drumul nostru, n'a fost decât un extaz și o evocațiune sfântă.

Dela Medgidia n'am mai întâlnit nici un sat în cale, deși mergeam aproape de două ore. Soarele se ridicase acum bine și încase tot cuprinsul cu razele lui. Prin îngânarea de scânteere, încep a se jucă musculițe dezmoțite.

De pe-o creastă de deal, zărim în valea largă a Saidiei, satul Peștera.

— Aici avem să poposim, ca să răsufle caii.

Din întunecarea posomorâtă a vizitiului, am înțeles că așteaptă să-l cinstim acolo.

— Noi ne vom duce atunci să vedem peștera de pe deal, cât îi bea dumneata un rachiu.

Vizitiul face atunci împlânzit :

— E frumoasă peștera aceea...

— Dar de unde-o știi tu ?

— Apoi eu pe aici am copilărit. Mai înainte de a-mi cumpără droșcă, eu eram cioban prin melea-gurile acestea. Pe atunci însă nu eră sat încă, ci numai o crâșmă unde se opriau drumeții. Tătarii plecase la Stambul și nu-și lăsase aici decât țintirimul, cu mormintele rudelor. În peștera de sus, se cuibărise pe atunci niște hoți amarnici. Acolo își ascundeau ei prăzile. Dar cine putea să se apropie ? Și la urmă chiar dacă te-ai fi dus, nu puteai intra în hruba aceia îngustă, unde se stinge lumânarea chiar dela gura intrării. — Hoții intrau, căci știau farmice și aveau iarba fiarelor...

Am oprit la o cârciumă din marginea drumului. Satul Peștera se desfășoară pe vale și pe coline, curat și înflorit, ca un cuibar de viață rustică.

Ne-am urcat pe subsuoara dealului din stânga, până am ajuns sus la peșteră. Portalul grotei ridicat și sprijinit pe pilaștri rotunzi, se deschide feeric în lumina soarelui, ca și intrarea din povești a unui palat de zâne. Totul părea sculptat în piatră.

Printre coloanele înșirate pe margine, pătrundeai în ascunsuri dosite, ca în niște cupole tănuite. În aceste cuiburi măcinate în stâncă, au trăit cândva oameni.

Pe bolți se văd încă urme de fum. În pereți sunt săpate firide. Mărginile de jos ale acestor ascunsuri, sunt lustruite și slinoase. Pe jos găsești sfărământuri de vase și cotloane pentru foc. Am trecut așa pe sub aripa uriașă a stâncei, care acoperă ca un pridvor intrarea peșterei, strecurându-ne printre pilaștri și prin coturi tainice, până am ajuns la gura grotei. Din răsuflătoarea acea neagră, venia ca o înfiorare stranie, un miros muced de piatră umedă și rece.

M'am dus cu mintea la *troglodiții* cari au locuit odată prin fosta *Scytia minor*. Pe vremea aceea întunecată, peștera de aici, trebuie să fi fost palatul fermecat al unei căpităanii sălbatice de troglodiți.

Din pridvorul acesta părăsit acum, poruncia și stăpânia odată un împuternicit al soartei, pe când troglodita lui mândră, aproape goală și murdară, își da sânul de lapte unui viitor stăpân, făcând visuri de mărire și cucerire, lângă o coloană din fundul grotei regale.

Am plecat din Peștera, cu caii odihniți și cu dorința aprinsă de-a ajunge cât mai degrabă la monument. Vizitiul nostru, pe care-l împăcasem din întunecarea lui cu cinstea dela crâșmă, strupia hă-

țurile și îndemnă mersul bidiviilor. Nici n'am băgat de seamă, când am urcat dealul din față. De pe

Dorobanțul dela Cerna-Vodă.

culme vizitiul arată cu biciușca așa în zarea dela sud.

- Vedeți movila ?
- Care movilă ?
- Unde se duc boerii și profesorii...
- Adam Clissi ?
- Noi îi zicem «La monument»...

E drept că prin lumina caldă și prin razele moi, întunecă la orizont, așa ca o umbră căzută, o movilă mai ridicată decât toate cele din împrejurimi.

— Mai avem mult până acolo ?

— Oho, d-voastră să fiți sănătoși și s'aveți răbdare, — dar două ceasuri de drum bun, tot ne mai trebuie.

— Mână înainte atunci.

Aceiași învăluire de dealuri, cari se urmăresc și se 'ncalică, cu văgăuni adânci și râpi ce rănesc coastele, ca niște sgânci înegrite. Dela o vreme drumul nostru intră mai limpezit prin răcoarea și umbra unei văi cotite, cari șerpuia nesfârșit între două dealuri de piatră veche. Soarele își odihnia lumina lui îmbujorată de raze, pe mărginele acestei albiu uriașe, încând totul în sănătate și inviorare. Clinul dealurilor de piatră, se rupea pe alocuri de câte o scobitură adâncă, colțurată, unde se însemnau urmele carierilor antice. Multă din piatra monumentului și cetății dela Adam Klisi, trebuie să se fi luat și din colinile acestea.

O emoțiune adâncă, ca la revederea caselor părintești părăsite, ne coprinsese sufletele. În viziunea mersului, întrezăriam pe acolo în trecut, cete de legionari romani, cari treziau puștiul și barbaria, cu năzuințele lor de cultură și cucerire.

La stânga drumului nostru, pe un tapșan, într'un înconjur de miriște veche, se vede un cimitir tătăresc, cu petre strâambe și răsturnate, de parcă eră o ruină uitată, în bătaea soarelui și a vremii.

Am oprit căruța și ne-am dus să vedem cimitirul, trecând prin miriștea bătută și măcinată de iarnă. Aria cea a morței, tristă și părăginită, se desgolia din încălcirea ierburilor și dudăului topit, ca oasele unui cadavru, de pe care s'a desfăcut carnea putrezită.

Nimic nu-i mai atingător și mai sinistru, decât un cimitir părăsit, unde nu va mai veni nimeni să plângă. Ce s'au făcut urmașii, cari au eșit din coapsele celor cari se odihnesc acum sub ruina petrelor acestora străine? S'ar părea că ei și-au recunoscut singuri uzurparea și nedreptatea, când au pus de veghe la căpătâiul morților lor, sfără-mături din gloria și stăpânirea altora, ca să-și lege astfel și ei amintirea, de nemurirea altora.

Am rătăcit mult printre morminte, privind la blocurile cioplite și cu chenare împletite, care au făcut odată parte din monumente și clădiri falnice. Pe unele petre erau sculptate flori, sau capete simbolice, cari însă mai mult se ghiciau, decât se cunoșteau. Totul eră știrbit și ros, cu crăpături uscate și lucii, cu urmele acelea ale vremii nemiloase și-a barbariei oamenilor.

În morminte odihnesc moartea și uitarea, iar de asupra se văd ruine și răsfrângerii îndepărtate de strălucire. Aici s'au întâlnit cele două lumi de

stăpânitori, venite pe drumuri deosebite și cu instincte dușmane. Moartea însă le-a împăcat și le-a unit amintirea în cimitire izolate, sub arșița soarelui și liniștea singurătății.

Umblând prin cimitir, zărim în colțul dela deal, un trunchiu frânt de coloană de marmoră. Ne-am apropiat ca de-o descoperire scumpă. Coloana sta împlântată strâmb și eră plesnită și ciupită pe rotunjime, cu urme de mucegaiu. Când să ne apropiem, auzim un șuerat stins, înecat aproape, ca dintr'un gât sugrumat, care ne-a oprit în loc ca o amenințare: Un șarpe enorm, ca un balaur de demult, încolocit de mai multe ori pe după trunchiul de coloană, se întinseșe cu gura căscată din încordarea lui strânsă și jucându-și limbile otrăvite, şușuia ca dintr'o vrană destupată.

Tovarășul meu de drum, se repede și pune mâna pe un colț de piatră, gata să loviască. Dar șarpele, s'arătă mai mult implorator, din încordarea strânsă și-și schimbă nodurile pe coloană, în îmbrățișări tremurate și moi, ca pentru o despărțire fatală.

Am oprit pe tovarășul meu de-a lovi.

Mai știi? — mi-am zis în minte — poate în șarpele acesta îndrăgostit de coloană, trăește sufletul vr'unui strămoș, care în rătăcirea lui prin vechile lui paragini și-a recunoscut în trunchiul acela de marmoră, intrarea dela templul cetății lui antice.

II.

Tropaeum Traiani.

Pe podișul cel mai ridicat din partea de jos a Dobrogei, în mijlocul singurătății și-a mușeniei, se vede înegrind de departe, trunchiul desgolit și sgrunțuros, al trofeului ridicat de Traian, pentru premărirea victoriilor contra Geților și Dacilor.

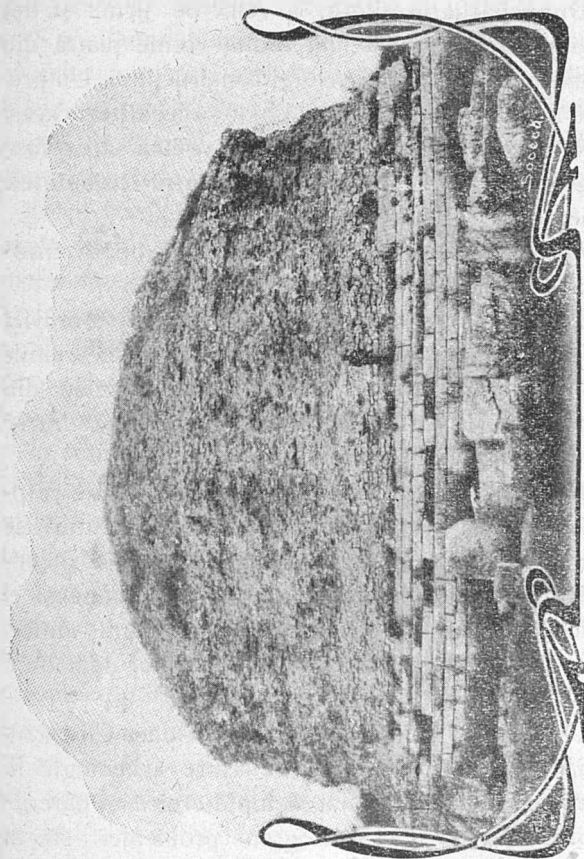
Până mai deunăzi, ruina aceasta a trofeului, eră învelită de-o movilă, făcută de spulberăturile vânturilor și ascunsă după tufișuri de peri sălbateci și de măcieși. S'ar fi părut că barbaria și paraginea, rușinate și invidioase, s'au grăbit s'acopere și se dosiască urmele primelor stăpâniri, ca să nu se mai știe că pe-acolo a fost viață și lumină odată.

Neamurile proaste și bisnice, cari au dat în urmă peste ruina aceasta mută și neînțeleasă, au rămas uimite, ca în fața unei minuni, care întrece puterea oamenilor și atunci au crezut-o rămasă din vremea giganților. Turcii i-au zis *Adam-Clissi*, adică *biserica omului*, închipuindu-și că înseamnă cu acest nume mistic, începuturile legendare, când omul se întrecea cu natura în creațiune.

Turcii au bătut de multe ori cu tunurile în movila legendară, ca s'o desfacă și să scoată din ea comori presupuse.

Încercarea tuturilor a fost însă zadarnică, căci nu eră chip să se sfărâme zidul acela masiv, încremenit acolo ca o înfruntare a soartei, legat pen-

tru vecie în mortarul roman. Și atunci se mulțumiau să ia numai pietre cioplite și lespezi de mar-

Ruinele trofeului, după cum se văd azi.

mură cu inscripțiuni, pe care le duceau la Constantinopole și de acolo în toate părțile lumii,

înstrăinând astfel treptat cele mai de preț podoabe ale trofeului.

După barbaria altora, a venit pe urmă și necuviința noastră. S'a luat multă vreme piatră din monument, pentru șosele și construcțiuni. Un prefect de pe vremuri, a vrut chiar să legalizeze acest furt păcătos, cerând ministerului voe ca să *exploateze* piatră dela Adam-Clissi, pentru trebuințele județului.

Aceasta eră isprava urmașilor, după opera trudnică a strămoșilor...

Trofeul dela Adam-Clissi, ascuns sub o movilă enigmatică, a rămas o taină pentru toate vremile din urmă. Cei câțiva învățați, care-l văzuse din treacăt, pe la jumătatea secolului nostru, se întrec în dibuiri și presupuneri.

Tocmai în 1882, când d. Tocilescu curățe crângul și desvelește pământul potmolit de vânturi, se descopere ruina trofeului, în toată măreția și evocațiunea trecutului. Pustiul dinprejur, rămâne și el înfiorat și mut, în fața acestei aparițiuni antice, care amintește gloria și trăinicia vremilor dedemult.

Chestiunea monumentului dela Adam-Clissi, nu s'a limpezit încă în totul de către arheologi. În jurul originii lui s'a dat o luptă eroică și părerile au rămas împărțite. Tot greul problemei, stă în lipsa absolută a oricărei indicațiuni istorice, căci nu s'a scris nimic în această privință, de către cronicarii timpurilor. Se vede că trofeul eră așa

de îndepărtat de lumea învățaților, atât de vârat în barbarie și pustiu, că n'a fost văzut și cunoscut decât de militarii cari luptau în părțile acelea.

S'a întâmplat apoi, devastarea barbarilor vechi și celor moderni, cari au sfărmat și furat rămășițele de preț și cari ar fi putut limpezi de la început chestiunea. Cele câteva fragmente de inscripțiuni, încurcuse mai mult părerile, decât să le împace.

După studii îndelungate și discuțiuni între savanții lumii, problema pare a se deslegă, întregindu-se astfel câteva capitole noi de istorie, cari nici nu se bănuiau.

Să înșirăm de curiozitate câteva păreri mai curioase, date pe vremuri asupra monumentului nostru :

În anul 1837, sultanul Mahmut II, însărcinează o comisiune de ofițeri prusiani, ca să studieze organizarea armatei turcești și diferitele pozițiuni strategice ale țării.

Comisiunea aceea, din care făcea parte și Moltke, mareșalul de mai târziu, a făcut o călătorie și prin Dobrogea. Urmele vechilor întărituri romane și ruina orașelor antice, au preocupat în de aproape pe ofițerii prusieni, cari se împărțise în cercetarea lor, ca să nu le scape nimic nestudiat. Dintre ofițerii din comisiune, numai *Carol Baron de Vinke*, într'o publicațiune (1840) și *Moltke* în corespondența sa, pomenesc între altele și de monumentul de la Adam-Clissi, pe care ei îl cred *mauzoleul unui*

împărat roman, sau mauzoleul celui care a construit *valurile* din Dobrogea.

Lalanne, mai târziu, completează pe cei doi ofițeri, susținând că monumentul servia și ca turn militar de observațiune.

Wutzer (1860) crede că monumentul e de origină persană, din timpul expedițiunii lui Darius și că-i *făcut din marmură* (?).

Inginerul Jules Michel, care studiă traseul unei proiectate căi ferate între Rasova și Constanța, a văzut și el monumentul cu sfărmăturile dinprejur și observând asemănarea lui arhitectonică, cu a ruinelor de la Roma, a conchis că e vorba de un *monument funerar roman*.

Peters, arheolog, care a studiat în deaproape Dobrogea, zice că monumentul e un *mauzoleu*, dar greșește când crede și el că e de marmură.

Remus Opran, de la noi, susține într'un articol publicat în *Farul Constanței*, (1880) că monumentul e de origină persană, fără să fi cunoscut pe *Wutzer*, părintele acestei păreri.

Mihail C. Sutz, numismat învățat și arheolog, a vestit lumea prin «*Revue archeologique*» din Paris, despre minunea de la noi, susținând că monumentul e construit de tribul *Odryssilor*, o ramură a *tracilor vechi*.

În această stare erau lucrurile până la 1882, când încep săpăturile la *Adam-Clissi* d-l *Tocilescu* și când în urma descoperirilor și relațiunilor date,

chestiunea intră în discuțiunea arheologilor din toată lumea, apropiindu-se astfel de deslegare.

Din monumentul de altă dată, n'a rămas azi în picioare decât trunchiul circular masiv, desbrăcat de podoabe și de trofeul simbolic de deasupra. Multe din pietrele cioplite, care înveliau turnul, mai ales cele prea voluminoase și grele, s'au găsit rostogolite împrejur, la distanțe neregulate. După pozițiunea acestor căderi, sau determinat și locurile pe care petrele trebuie să le fi ocupat în turn.

Având în vedere dimensiunile diferitelor părți, monumentul, în întregimea lui trebuie să fi avut o înălțime de 32 de metri și un diametru de 34 metri. Movila de azi, așa despuiată cum e, nu mai are decât o înălțime de 10 metri, cu un diametru de 27 metri.

După retragerea romanilor, în fața năvălirilor barbare, au rămas singure și în voea întâmplărei, toate municipiile, întăriturile și monumentele, pentru care se făcuse atâtea eforturi.

Impresiunea pe care trebuie s'o fi simțit diferitele valuri de cotropitori, în fața acestor semne de viață superioară, trebuie să fi fost stranie.

Trofeul mai ales, măreț și puternic, înălțat acolo în pustiul locurilor părăsite, trebuie să se fi arătat de departe ca un spectru de amenințare și spaimă.

Câtă desamăgire pentru bărbații înfricoșați, când găseau atâtea întărituri și minuni, neapărate.

În ura și bucuria triumfului lor, ei se răzburau

pe civilizațiune și pe foștii stăpânitori, stricându-le și disprețuind tot ce le făcea mândria și puterea lor de mai înainte.

De bună seamă că primele devastări ale monumentului dela Adam-Clisi, trebuie să dateze din timpul barbarilor, rămânând ca ruina să se desăvârșiască în timp, cu ajutorul cutremurilor și atacurilor oamenilor.

La baza mobilei de azi, s'au desvelit aproape întregi, cele șapte scări circulare, care urcau la platforma din jurul soclului, și pe care începea să se înalțe trunchiul propriu al monumentului.

Azi te poți sui pe movilă, pe o cărare cu trepte anevoioase, scobite chiar în trupul mortalului. De sus se vede departe, până sub orizonturi. În toate părțile, aceeași învăluire de dealuri, care se înșiră ca niște felii enorme, tăiate în pământ. De pretutindeni te înconjoară singurătatea și muțenia! Adierea primăverii desmorțite, suflă ca un îndemn de trezire. La apus, dacă cercetezi bine zarea, vezi dunga de argint a Dunărei, cum își îngână cursul prin razele căzute de sus. Din turnul acestui trofeu, au privit și sentinelele romane și aceeași Dunăre li s'au oprit sub ochi, ca un tăiuș de argint care crestează orizontul.

Ce înfiorare sfântă, să sorbi din cuprinsul, în care au tresărit și-au luptat atâtea rânduri de legionari, strămoșii tăi ..

După încercările de reconstituire, cu ajutorul ele-

Reconstituirea monumentului dela Adam-Clissi, după ultimile descoperiri
ale d-lui Tocilescu.

mentelor rămase și a prezumțiunilor, iată cum era monumentul în întregime :

a) fundațiunea din pământ de 1^m,50 grosime, făcută din beton, peste care erau așternute două rânduri de pietre cioplite regulat, formând astfel postamentul.

b) cele șapte scări pe care se suia la platforma soclului și care aveau la un loc o înălțime de 2^m,40.

c) platforma din jurul soclului, înclinată puțin în afară și lată de 1^m,75.

d) soclul înalt de 0^m,56.

e) îmbrăcămintea corpului, formată din 6 rânduri de lespezi, care strângea trunchiul ca într'o chiuirasă. Înălțimea acestei părți era de 3^m,56.

f) friza înaltă de 0^m,60.

g) colanul metopelor cari ornau trofeul, compus din 54 baso-reliefuri, despărțite prin 54 pilaștri. Sculpturile de pe metope, reprezentau scene și luptători din cele două războaie ale lui Traian cu dacii și geții. Înălțimea acestui colan înconjurător era de 1^m,40.

h) arhitrava, înaltă de 0^m,67.

i) cornicea, înaltă de 0^m,67.

j) parapetul crenelat. Crenerurile erau înalte de 1^m,48 și late de 0^m,85 și era sculptat pe ele un barbar în picioare. Parapetul între creneluri, înalt de 0^m,9, iar depărtarea dintre creneluri de 1^m,6. În dreptul deschiderii dintre creneluri era câte un leu culcat cu gura deschisă, din care curgea apă.

k) învelișul de deasupra erà făcut din lespezi de piatră, prinse în formă de solzi.

Deasupra acestui trunchiu impunător, erà înălțat trofeul propriu zis.

Baza trofeului erà alcătuită astfel:

a) soclul circular de sus.

b) venia apoi o construcțiune exagonală în formă de turn, care s'a crezut până acum, înaltă de 4^m,53.¹⁾ Pe una din fețele exagonului erà inscripțiunea.

c) trofeul se înălță apoi deasupra de tot, ca un simbol al triumfului și mândriei romane. Trofeul erà lucrat în două fețe, așa că-ți dădea aceeași impresiune, atât din față, cât și din dos. El se compunea dintr'o lorică, o tunică, 4 scuturi, două perechi de pulpare și în vârful coiful.

Arheologul Bendorf crede că planul acestui monument a fost dat de Apolodor. Asemănarea arhitectonică e vădită. Aceeași concepțiune măreață și trainică, se observă și la monumentul dela Adam-Clissi. Caracterul de ornamentare și gust al operilor lui Apolodor, se observă ușor. E destul să comparăm Columna dela Roma, cu sculptura de pe ea, cu scenele de pe metopele trofeului dela noi, ca să vedem că aceste două monumente, au isvorit din aceeași concepție.

1) D-l Tocilescu, a găsit acum în urmă resturi de ruine, din care se vede că tronul acesta a fost mult mai înalt, dând astfel monumentului toată sprintenia cuvenită.

De bună seamă executarea sculpturilor de pe trofeu, lasă mult de dorit și nu se pot compara cu cele dela Roma. Lucrul însă se explică ușor, când ne gândim că aici la marginea lumii civilizate, nu se puteau aduce artiști încercați, așa încât planul măreț a lui Apolodor, a trebuit să se execute de meșteri mai modești și neîndămânateci.

III

Tumulusul.

La 200 m. de trofeu, către răsărit, e un *tumulus*, (movilă care acoperă un mormânt) înalt de 2^m,50 și în diametru de 20 m. Înăuntru s'a găsit o construcțiune pătrată. Zidurile au o înălțime de 6 m. și o lățime de 11^m,67, cu câte o scară de 6 trepte, de fiecare parte. Acolo s'a găsit tot felul de sfărâmături arhitectonice și patru plăci de piatră cu inscripțiuni, pe care s'ar putea ceti următoarele,--după d-l Tocilescu :

«Imperatorele Cezar, fiul divului Nerva, Nerva Traian, August, Germanic, Dacic, Tribun pentru a 13-a oară, consul pentru a 5-a oară, tatăl patriei, a construit acest monument în onoarea și pentru memoria bravilor soldați, cari în războiul dacic a murit pentru patrie».

Sub inscripțiune erau numele ostașilor morți.

IV.

Municipium Tropaeum Traiani.

Dela *Tropaeum Traiani*, cu câțiva kilometri spre S. V. la vale, te cobori printr'o văgăună largă, pe-un alt tapșan mai lăsat și pe care se văd și azi ruinele vechei cetăți *Municipium Tropaeum Traiani*, — unde trebuie să fi stat garnizoana militară, care apăra și făcea paza monumentului.

În urmă săpăturilor făcute, s'a descoperit din pământ aproape tot vechiul oraș, care-și luminează azi ruina în bătea soarelui, ca o cetate dărâmată și părăsită. Până acum s'au descoperit trei porți, din care cea dela apus și cea dela răsărit, care erau la cele două capete ale *viei principalis* și poarta dela miază-zi.

Treci prin adevărate momente de emoțiune, când vezi lespezile așternute la intrări, cum se cunosc curmate în lung, de două dâri paralele roase acolo în piatră, de frecatul roatelor de pe vremuri. Strada principală se descopere înainte printre ruine, acoperită cu piatră cioplită și mărginită de canale de scurgere și apeducuri nemuritoare. De-o parte și de alta se văd resturi de zidărie bine păstrate. Ruina turnurilor exterioare, cu rămășițele zidurilor înconjurătoare, îți dau o iluzie tristă acum, față de tăria și splendoarea vechei cetăți.

Municipiul acesta vechiu, trebuie să fi ocupat o suprafață ca de 12 hectare, măsurând după temelia zidurilor înconjurătoare.

Deși nu s'a terminat cu săpăturile, totuși până acum s'au făcut descoperiri însemnate, cari au ajutat la limpezirea multor chestiuni bănuelnice, cari privesc atât vechiul oraș, cât și trofeul de pe deal.

Dintre clădirile desgropate, cele trei biserici scoase din năpustire, prezintă un mare interes. E acolo temelia unei basilice bizantine, cu criptă, în care te cobori pe-o scară de 12 trepte; o alta mai veche, (basilica forensis) are 28 m. lungime și 9 m.,38 lărgime, în față cu un portic cu 5 scări și camere pe margini; a treia (din timpul lui Traian), are 56 m. lungime și 23 m. lățime, împărțită în trei tinzi, prin două șiruri de coloane, a căror socluri se conservă la locul lor și până azi.

Când te pomenești umblând printre trunchiurile acelea de coloane, ai senzația că stâlpii vechi se înalță iarăși de pe socluri, se 'nbină sus sub un acoperământ de senin și lumină și te închide astfel în solemnitatea templului, ca să poți gândi în liniște și ferit, la deșertăciunea timpurilor.

Intr'o zi înfundându-ne în cotlonul unui turn de întărire, am dat peste gura unei oale enorme de pământ ars, din care am putut lua cu mâna un smoc de fire de grâu carbonizat. Boabele arse sticleau umflate în spice, de par'că-ar fi fost de eride-alaltăeri.

Municipiul acesta retrezit deodată în lumina zilelor noastre, este o nouă Pompee pentru lumea latină, care face să atragă pe toți iubitorii de trecut și de strămoși.

Foto. Magrin.

Ruinele unei biserici din epoca Traiană.

www.ziuaconstanta.ro

Câte mâinii și flacări, n'au trecut peste înfloritul municipiu izolat! Diferitele valuri de barbari, s'au oprit aici ca să vadă dacă mai este ceva de distrus pe urma altora.

În anul 316 d. Chr., împăratul Constantin cel mare, rezidește cetatea, o întărește din nou și-i pune pe partea dela intrarea principală, un trofeu al lui. De aici încolo municipiul fundat de Traian, poartă numele de *Civitas Tropaensium*. Unii arheologi, încurcați de acest amestec al împăratului creștin, au crezut la început că toată opera de întărire dela Adam Clissi, ar fi fost datorită lui Constantin.

V.

Origina monumentului și cetății.

Cu monumentul dela Adam-Clissi, s'a descoperit o pagină nouă de istorie și s'a putut apoi interpreta ușor și sculpturile de pe columna lui Traian.

Până aici se credea că ambele războaie dacice, au avut loc în chiar țara lor, cu prilejul acelor două mari expedițiuni, făcute de romani, în anii 101—103 și 105—107 d. Hr.

Pagina cea mai eroică și mai hotărâtoare din acest războiu, nu se cunoștea, căci istoricii de atunci, pesemne că n'au putut urmări cu știrile oștile romane, până în coprinsurile Sciției pontice. Singurul document care amintează întâmplările, eră Columna lui Traian, dar n'a putut încă nimeni

să-i smulgă mărturisirea, până la studiarea monumentului dela Adam-Clissi.

Prima întrebare care s'a pus la descoperirea monumentului și deslegarea originii lui, a fost aceea asupra motivelor cari-au îndemnat pe Traian, să facă un monument atât de pompos, tocmai aici în bătaia lunei barbare. Urmărindu-se atunci scenele de pe columnă, s'a văzut că mult mai înainte de podul de peste Dunăre, se vede o scenă în care Traian, cu cavaleria lui se îndreaptă în

Lupta dela Valurile lui Traian.

spre trei valuri întărite (cari nu pot fi decât cele trei valuri din Dobrogea), unde se dă o luptă crâncenă, la care ia parte însuși împăratul.

Singurul loc de altfel unde intervine în bătălie chiar împăratul, ceea ce dovedește că greul războiului a fost acolo.

De aici lucrurile se limpezesc ușor. Columna lui Traian capătă glas și spune toată istoria celor două războaie cu Decebal.

După experiența cu prima expedițiune, Traian a văzut că puterea și pericolul dacic vine din

Scytia-minor. (Dobrovia de azi). Decebal cu influența lui asupra geților războinici, îi ațâță și-i împingea în spre Moesia, ca să stingheriască încontinuu pe romani. Traian înțelege tactica aceasta și se hotărăște ca mai înainte de a strivi pe Decebal în cuibul lui, să stârpiască răul de la izvor și anume să înfrunte pentru totdeauna sumeția geților din Schytia. Lupta de la cele trei valuri, condusă de însuși Traian, a fost o încercare grea pentru oștile romane și atunci a căzut străpunsă și floarea căpiteniilor care au întovărășit pe împărat. Lupta a fost grozavă, dar ea s'a sfârșit cu strivirea barbarilor și deplina stăpânire a romanilor în Scytia.

Pentru premărirea acestei victorii și însemnătatea care trebuia s'o aibă în viitor, Traian a pus să se ridice un trofeu impunător, pe podișul cel mai ridicat din josul Scytiei, la sudul celor trei valuri și alături de mormântul vitejilor (*tumulusul*) care căzuse în luptă.

De aci Traian, după reliefurile columnei, a continuat războiul contra dacilor în chiar țara lor, trecând Dunărea pe podul făcut de Apolodor și stricând astfel ușor cuibul lui Decebal.

Diferitele devastări au împușinat mult rămășițele monumentului. Ce-a fost mai ușor și mai de samă s'a despuiat pe vremuri, de cine a vrut și-a putut. Unile din pietrele mai potrivite au fost scobite și întrebuințate ca sghiaburi de adăpat vitele. Din

aceste treuce grele și cu înflorituri antice, se mai găsesc multe încă pe la ciușmelele și puțurile din împrejurimi. Cimitirile turcești și tătărești, sunt de asemenea pline cu pietre luate de la monument. În cimitirul de la Iuz-punar s'a găsit un fragment neprețuit din inscripțiunea trofeului.

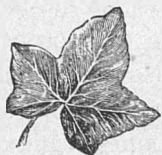
Toată ruina și înstrăinarea aceasta te umple de jale și revoltă.

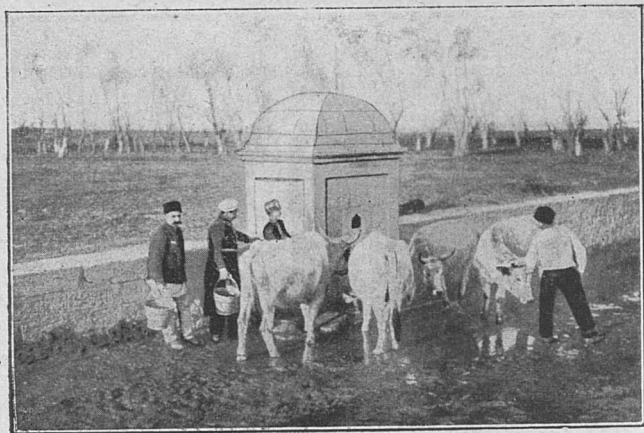
Ori cum, tristă cădere și rușine pentru rândurile de oameni din urmă, care n'au avut nici măcar conștiința de a respecta, dacă nu de a înțelege, rămășițele civilizațiunii de dinaintea lor.

Grea noapte s'a mai lăsat pe omenire, între civilizațiunea antică și cea nouă.

Azi când înțelegem toată pierderea suferită, trebuie să ne mulțămim și să tresărim mișcați în fața unei ruine, rămânând să complectăm cu închipuirea, măreția frumusețelor pierdute.

Movila singuratică și tristă de la Adam-Clissi, a rămas acum numai ca o amintire ștearsă, din care abea dacă se mai ghicește strălucirea de altă dată. Cum stă în bătea vremei, așa îndoelnică și străină, pare că-i mai mult un mormânt uitat, decât ruina unui trofeu de biruință.

LA CANARA

Pentru cine vrea să cunoască împrejurimile Constanței, nu trebuie să uite să facă o excursie și la carierele dela Canara. Drumul cu trăsura e o întreagă înălțuire de priveliști frumoase și minuni neașteptate.

În după amezile de vară, ieșirea din Constanța, pe drumul Anadolchioiului, e ca o adevărată scăpare din captivitate. Adierea aceea de zare, care vine răcorită și proaspătă din largul mării, te mângâie și te înviorează din toropeala orașului. Cum dai de după închisoarea militară, sus, în dricul șoselei, orizontul se destramă la stânga, ca de pe un abis amăgitor, amestecându-se cu întinsul cel

albastru al mării. Valurile sclipesc în bătea soarelui, ca un joc imens de oglindă clătinată. Însealarea delicată și sprintenă a băilor dela Mamaia, se împletește și se amestecă cu razele din cuprins, într'o înfrățire de extaz și de omagiu, aduse frumosului și artei. Drumul se îndoae pe clinul dealului și coboară lins la vale, despicând satul în două, ca într'o curmătură de panglică strânsă. Pe delături sunt înșirate berării și cârciume, vrâstate cu prăvălii pestrițe și ateliere de ferari și potcovari. Sgomotul chefliilor, cu bătea ferului ce se lucrează, plutește în lungul șoselei umblate, într'un chiot sfâșiat de bucurie și muncă, care premărește viața, cu necazurile și amăgirile ei.

Am trecut prin Anadalchioiu, ca printr'un bâlcu în mișcare. La cișmeaua de afară se bea apa cea mai rece și mai cu poftă. Isvorul bogat de acolo, răsuflă afară prin două țipuri largi, care curg din belșug, în două unde de tinereță. Trăsura urcă în trapul cailor dealul din spatele Anadolchioiului, de unde se vede lacul Siut-ghiol, tolănit și leneș pe malul mării, gata parcă să-și verse apele lui închise, în largul talazurilor care-l momesc înainte.

Insula Ovidiu se vede din lac ca un buchet mare de verdeață.

De pe culmea Palazului, marea s'arată întreagă, până subt cupola orizontului. Duna dela Mamaia brăzdează apa, timidă și înfiorată, prierzându-se aproape printre unde. Sub lumina soarelui, apele lacului și ale mării, își amestecă sclipirea într'o față

imensă de sticlă, care a trosnit de focul verei, într'o crăpătură lungă, însemnată prin dunga dunei mincinoase.

Caii te duc în voe, pe când tu nu te înduri se întorci ochii dela mare. Cu cât înaintezi, apele se dosesc și se retrag după cotul dela Caragea-Dermén, până când nu se mai zărește decât stu-fișul din coada Siut-Ghiolului.

Șoseaua albă și bătută, se îndoae înainte prin lumina soarelui, crestând zarea, până nu se mai vede de după o înălțime mai ridicată. În mersul gonit al trăsurei, spuneam fiecare ce știam, despre locul unde ne duceam în excursiune.

La Canara e o carieră mare, exploatată de *Construcția portului*, pentru lucrările sale. Tot colțul acela, e numai o îngrămădire de dealuri pietroase, unde s'au deschis cariere, din timpurile cele mai vechi. Chiar numele de *canara*, de origină turcească, înseamnă loc de unde se scoate piatră. Când a fost să se înceapă construcția portului, s'ales cariera de-acolo, fiind mai la îndemâna Constanței.

Dealuri întregi de rocă, au fost desfăcute și cărate bucată cu bucată, în vagoane de transport, până la Constanța. Cu ele s'au ridicat zăgazuri uriașe în mare, ca să se opriască în loc furia talazurilor și s'au zidit cheiuri largi și solide, unde acostează azi vapoare din toată lumea.

Am bătut adesea drumul dela Canara și în tot-

deuna am avut impresiuni frumoase și senzațiuni de răcoare. Peste toate aceste stări sufletești însă, a domnit un gând hotărîtor de admirațiune și închinare pentru iscusința și îndrăsniala oamenilor.

Dintre toate drumurile la Canara, unul mi-a rămas însă atîta în amintire, că nu pot să nu-l povestesc : Se organizase într'o vară o excursiune de plăcere și de studii la Canara, de către un grup de profesori și elevi, veniți la Constanța în vacanță. În vederea aceasta Construcția portului, ne pune la dispoziție un tren al său. Cei dela carieră erau vestiți de vizita noastră, așa încât ne așteptau cu toate pregătirile.

Eră tocmai într'o după amiază caldă, când zburam peste piezișul colinilor, printre lanurile coapte de afară, în fuga trenului cu vagoanele deschise, ca printr'o undă răcorită de apă. De departe se vedeau dealurile mîncate dela Canara, cu depozitele regulate de piatră gata de încărcat. Cuptoarele negre, în care se arsese var, stăteau alături golite, ca niște cratere stinse. Incolo nu se mai distingeă nici o mișcare, totul părea pustiu și ruinat, ca pe un câmp de bătae, de unde se retrăsese luptătorii. Se vedeă de altfel că, lucrătorii suspendase lucrul, în vederea exploziei minelor.

Ne-am apropiat tot mai mult prin mușenia aceea de piatră, am întors apoi cu trenul umărul de deal, în exploatare, și-am trecut de ce-a parte, prin

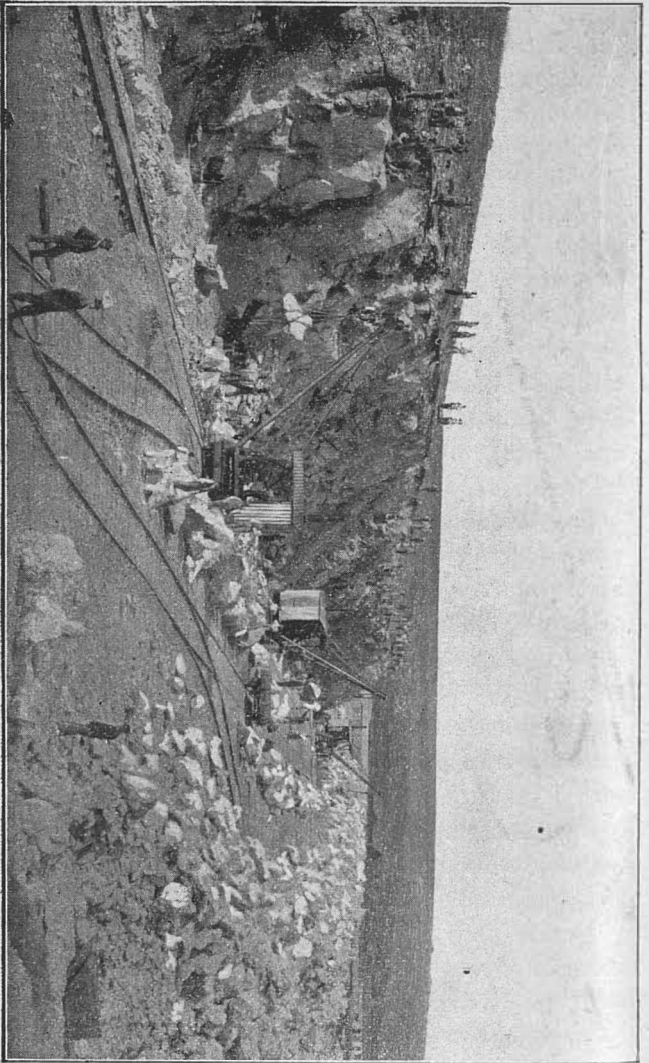

Foto. Magrin.

Caviera dela Canara.

fața instalațiilor improvizate, în care erau diferite dependențe ale întreprinderii.

Personalul de serviciu ne-a primit cu multă bună voință și cu... câte un pahar de apă cu dulceață. E drept că după drumul nostru și cu căldura de-afară, un pahar de apă rece, făcea cât toate bucuriile laolaltă. Funcționarul care ne făcea primirea, se arătase față de noi ca un adevărat amfitrion. Nu știu ce-o fi zis numai biata nevestă-sa, care s'a văzut într'o singură zi, devastată de toate rezervele de dulceață agonisită pentru iarnă.

În birourile supravegherei, toți pereții erau îmbrăcați în rafturi de lemn, încărcate c'o expoziție bogată de tot felul de fosile, de modele de piatră. Te credeai într'un adevărat muzeu geologic, în care nu știai pe ce să-ți oprești ochii deocamdată.

Amfitrionul nostru ne-a dat voie, să luăm fiecare câte ceva din colecțiunile înșirate pe polițe.

— Luați. căci noi punem ușor paguba la loc. În fiecare zi se găsesc fosile, de nici nu le mai luăm la urmă în samă.

În vremea acestor preocupări geologice și tocmai când un naturalist se înfierbântase în niște explicațiuni antideluviane, auzim de-afară, din muțenia acea de piatră sfărâmată și îngrămădită, un semnal șuerător, care ne chemă la o minune.

— Să mergem acum și să vedem *minele*.

Eră semnalul concasorului. Ne-am luat așa cu grămada după funcționar, strâmbându-ne picioarele în urma lui, pe pietre și pe șinele vagoanelor

de transport. Mai în fund, dinaintea carierei, se'nfundă cotul unui lac, ascuns însă de năvala stufului, care-i închide vederea cu un întuneric de verdeață. Ne dăm de partea apei și privim de acolo, umărul rănit al dealului de piatră. Prin ruinele carierei risipite, nu vedem nici o umbră de om.

— Să nu v'aproțiați mai mult!

Strigau conductorii lucrărilor și ne făceau semne să ne dăm tot mai înapoi.

Priviam la malul acela surpat de dinaintea noastră, ca la o minune neașteptată. Colțurile de stâncă, s'arătau zgrunțuroase și afumate, de pe urma exploziilor. Imprejur pământul eră ca ras și nici n'ai mai fi crezut că tot locul acela a fost munte de piatră. Aceea ce vremea și îndepărtatele schimbări geologice, așezase și încremenise acolo pe vecie, omul a stricat și-a ridicat materialul greu, ca să-l ducă unde aveà nevoie.

— Gata...

Se dase al doilea semnal. Privim îngroziți la ruina din capătul dealului exploatat, care-și desgoliă stâncele crăpate, ca o țeastă de uriaș zdrobită.

Rămăsesem uimiți.

Se aude al treilea semnal dela concasor.

Mi se oprise și respiraarea. Un moment de tăcere adâncă și încordare atentă. Sprinceana de sus a dealului, se clatină ușor și-și șurue țarina la vale. O detunătură înădușită, ca o sbucnire sughițată din pământ, se desface afară într'o înourare ușurată de fum. Văzduhul se cutremură străbă-

tător, pe când prispa de sus a dealului, se prăvale la vale în amestec sfărâmat, duduind în salturi, printre colțurile stâncilor din cale. O altă erupțiune, continuă sguđuirea celei dintâi, până când detunăturile se îndesesc, iar minele aprinse sbucnesc sinistre. Dealul de piatră sfâșiat din măruntae, ca de-o otravă care arde și distruge, varsă la vale bolovani și stânci, îngreuiat parcă și el, de mâncarea aceasta nemistuită. Geana culmei de sus, încoronată de fum și de praf ca într'o aureolă, se rupea de explozia pietrelor asvârlite din pământ, ca o glorie batjocorită și sfâșiată de posteritate. Rostogolirea și șuruitul risipiturilor, curgeau în valuri săltate și bufnitoare, ca dintr'o cataractă stranie.

Stăteam cu toții înmărmuriți ca la vederea unui cataclism. Fiecare se gândia la iscusința și îndărătnicia omului, care a ajuns să mute munții din loc și să cucerească pământ chiar în adâncul mării celei lacome.

După ultima detunătură a minelor explodate, tăcerea și întristarea se lasă pe văi, ca peste o cetate care a fost bombardată de dușmani. În vremea aceasta sutele de lucrători, es de prin ascunzătorile lor, ca din pământ și înpânzindu-se la deal, pe povârnișul ruinat, cu lomurile în mână, se înprăștie printre stânci și bolovani, ca niște furnici harnice, care-și dreg mușuroiul stricat de-o mână dușmană.

Soarele lăsat chiar bine la orizont, se mai do-

molește și el din prima aprindere, gătindu-se obosit să se culce în patul lui ascuns după pământ.

Răcoarea și liniștea se împânzesc în cuprins împăcate, ca niște stăpâni buni, cari aduc odihnă într'o casă.

M'am întors la Constanța odată cu seara,ducând în suflet o amintire mai mult și senzațiuni triste de infinit și nestatornicie.

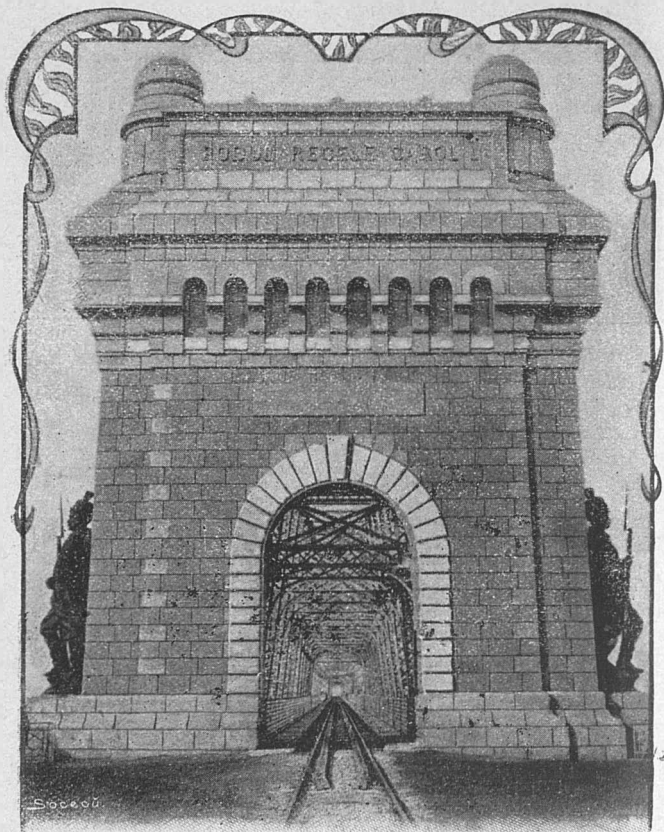
POPULAȚIUNEA DOBROGEI

In Dobrogea sunt sfărmături din toate națiunile. Vadul acesta de incursiune, prin care s'au scurs atâtea năvăliri, a păstrat pe țărmurile lui, epave stinghere din naufragiul tuturor neamurilor cari au trecut.

Cu toate prefacerile și amestecul timpului, au putut încă rezistă destule națiuni, care să dea astfel Dobrogei caracterul acela de pitoresc etnic, din care se ghicește și tot trecutul ei.

În Dobrogea pe lângă Românii, cari formează elementul dominant și de civilizațiune, mai sunt: Turci, Tatari, Bulgari, Ruși, Lipoveni, Greci, Germani, Găgăuți, Țigani, Evrei, Armeni, Italieni, Arabi și alte naționalități. Toate aceste sfărmături

întârziate, își trăiesc speranțele șterse și părerile

Podul Regele Carol I.

de rău, în înconjurul cald și generos al unei stăpâniri îngăduitoare, contopindu-se tot mai mult

sufletește, în unda largă și copleșitoare a vieții românești.

De altfel, în afară de timpurile vechi ale stăpânirii romane, când cetățile și întăririle strămoșilor noștri înfloriau între Pont și Istru, mai tot timpul din urmă, până în zilele de azi, tot sufletul latin a fost acela care a stăpânit și a dat avânt vieții dintre Dunăre și Marea cea mare.

I.

Românii autoctoni.

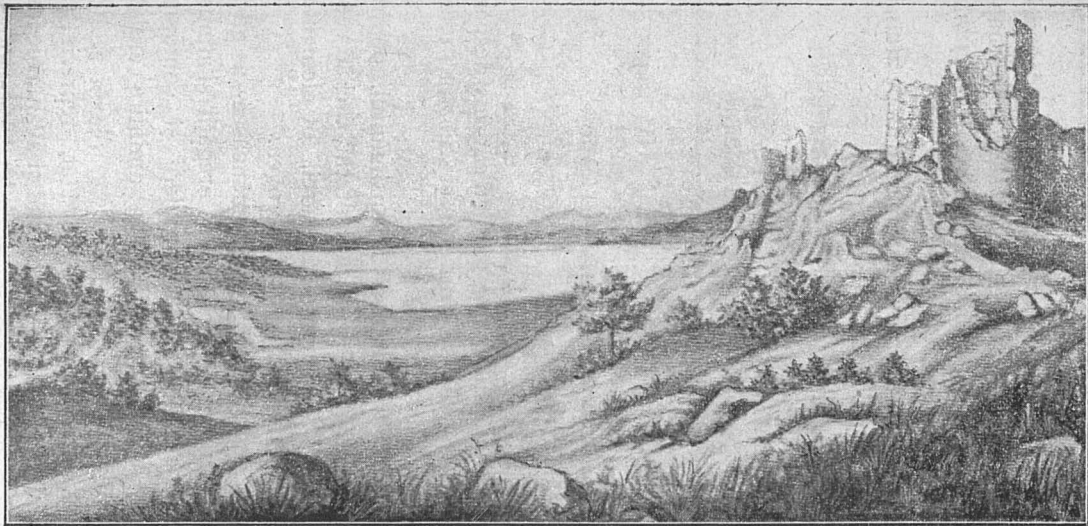
Cu coborârea Românilor din munți, după dămălirea năvălirilor, migrațiunea lor normală nu se putea opri ca într'un zid în malul Dunărei, căci primitivii nu se prea temeau de apă. Malurile de dincolo, cu colinile și priveliștele îndepărtate, au momit și-au atras pe Români încă dela început. Fiecare sat de pe malul dela noi, avea și un corespunzător de nume dincolo. Gospodăria lor însă nu s'ar fi putut statornică într'o stăpânire reală, căci nimic nu eră statornic în Dobrogea, mai ales după venirea Turcilor. Totuși, în pragul vremilor noastre, ne trezim c'un lanț puternic de sate românești, care se lungeau de cea parte a Dunărei. Ostrov, Oltina, Rasova, Topal, Seimenii, Boarcic, Hârșova,—au rămas ca o adevărată podoabă și azi. Populațiunea aceasta vioaie și isteță, formă stratul inteligent și mai coprins, în mijlocul celorlalte sfărâmături de neamuri trecătoare. Toți călătorii străini

de pe vremuri, cari au lăsat însemnări despre Dobrogea, scot la iveală pe Români și arată că din ei numai, își puteau alege și călăuze de îndrumare. Vetrele aceste de energie și viață românească și-au întins treptat cucerirea, până-n inima Dobrogei, întemeind sate noi, în amestecul Tătarilor cari ocupau câmpiile. De-atunci au rămas numele românești ale satelor: Câșla, Calica, Pelitlia, Satu nou, Nalbantul, Visterna, Sabangia, Băltăgești, — sate împărțiate prin miezul Dobrogei, până pe malul mării vrâstând celelalte elemente.

Fenomenul acesta de expansiune se vede bine și din cartea răposatului I. Ionescu-Dela Brad, publicată la 1851. («Excursion agricole dans la plaine de la Dobrouja»).

Din datele statistice găsite pe-atunci, Ionescu-Dela Brad ne spune că în Dobrogea locuiau în vremea aceia 27.611 Români, fără districtele Medgidia, Cernavoda și Mangalia, pentru care n'a găsit date. Tot din statistica asta, se vede că pe la anul 1850 trăiau în Dobrogea numai 19—20.000 suflete de slavi, Bulgari cu Ruși și Lipoveni la un loc. Cartea lui Ionescu-Dela Brad, este de mare preț pentru noi, căci ne dă știri surprinzătoare și valoarea ei crește mai ales prin imparțialitatea cu care ne informează, căci nu e de bănuir că un Român dela 1851, să fi avut pe-atunci gânduri de naționalitate și încorporare a Dobrogei.

D-l Luca Ionescu, un distins fruntaș politic și fost prefect în Dobrogea, în darea sa de seamă

Ruinele cetăţii Heraclea (sau Enişala). Pe vremuri, cetatea aceasta a apărut vechiul golf Halmyris, pe când lacul de azi Razelm era golf de mare şi primia pe navigatorii Pontului. (După Peters).

«*Județul Tulcea*», ne face cunoscut o statistică a populației din «*Sandgiacul Tulcei*», (aproape toată Dobrogea de azi) făcută de ruși, *în ajunul ocupațiunii noastre*.

Iată cum se descompuneau neamurile pe atunci, pe capi de familie;

Români	5.542
Bulgari	4.750
Ruși	1.592
Lipoveni	1.526
Malocani	144
Greci	544
Armeni,	111
Evrei.	222
Germani	416
Tătari	131
Diferite naționalități . . .	736

În recensământul acesta nu s'au cuprins despărțimintele Mangalia, Cernavoda și Silistra, unde viața românească abundă.

Totuși, deși necomplet recensământul, pentru noi românii este ca un document rar, căci se vede din el că și în momentul anexării, tot elementul românesc a predominat în Dobrogea.

Când a venit stăpânirea Românească a găsit aici tot începutul de gospodărie pregătit și atmosfera aceea sufletească de apropiere și contopire națională, în care tresăria ca o amintire eroică, geniul antichității latine.

Acum... întrucât formula de stat, reprezentată prin administrațiune, — date fiind și avantajele îm-

prejurărilor, — a știut să ajute, sau a oprit instinctele noastre primitive de rasă asimilatoare,—aceasta o va spune istoria și viitorul...

II.

Populațiunea și pământul Dobrogei.

Tabela populațiunei generale din Dobrogea, repartizată după județe și origină :

ORIGINA	jud. Constanța	jud. Tulcea	Dobrogea
Români	93.806	51.442	145.228
Turci	7.245	3.351	10.596
Tătari	23.208	2.160	25.368
Bulgari	22.345	29.633	41.978
Ruși	502	15.282	15.784
Lipoveni	1.601	13.734	15.335
Greci	5.198	4 721	9.919
Găgăuți	—	3.758	3.758
Germani	4.100	4.110	8.210
Țigani	3.352	1.865	5.217
Evrei	1.557	2.827	4.384
Armeni	1.978	973	2.951
Italieni	480	1.027	1.507
Alte naționalități . . .	1 534	1.350	2.884
Total	156.906	136.213	293.119

(Statistica aceasta fiind mai veche, trebuie să se adauge la rubrica românilor și veteranii improprietați în urmă).

Tabela de repartizare a proprietății pământului din Dobrogea, după județe și origina stăpânitorilor.

I.

Proprietatea mare (de la 100 hectare în sus).

ORIGINA PROPRIETĂRIILOR	județul Constanța		jud. Tulcea		Dobrogea	
	hect.	m. p.	hect.	m. p.	hect.	m. p.
Români . . .	115 848	1.839	1.696	—	117.547	1.839
Turci și Tătari	4.723	9.560	300	—	5.023	9.560
Bulgari . . .	11.496	7.319	1.197	—	12.693	7.319
Germani . . .	3.300	5.626	131	—	3 431	5.626
Greci	2.810	—	—	—	2.810	—
Armeni . . .	590	—	—	—	590	—
Evrei	1.973	—	—	—	1.973	—
Francezi . . .	—	—	400	—	400	—
Ruși	200	—	—	—	200	—
Total	140.942	4 344	3.724	—	144.666	4.344

II.

Proprietatea mijlocie (de la 25 la 100 hectare).

ORIGINA PROPRIETĂRIILOR	De la 25—50 hect.		De la 50—100 hect.		TOTAL		Total general
	Constanța	Tulcea	Constanța	Tulcea	Constanța	Tulcea	
Români . . .	34.327	3.031	25.933	545	60.260	3 576	63.836
Musulmani . . .	4.249	1.158	3.608	380	7.857	1.538	9.395
Bulgari	3.631	10.591	3.215	2.574	6.846	13.165	20.011
Ruși	100	83	—	84	100	167	267
Lipoveni . . .	458	—	70	—	528	—	528
Germani	872	549	484	—	1.356	549	1.905
Alte națiuni	539	240	649	184	1.188	424	1.612
Total	44.176	15.652	33.959	3.767	78.135	19.419	97.554

III.

Proprietatea mică (dela 1 la 25 hectare).

ORIGINA PROPRIETA- RILOR	Dela 1—10 hectare		Dela 10—25 hectare		TOTAL		Total general
	Constanța	Tulcea	Constanța	Tulcea	Constanța	Tulcea	
Români . . .	61.138	42.000	92.412	15.856	153.550	57.856	111406
Musulmani . .	24.726	10.253	6.812	3.074	31.538	13.327	44865
Bulgari . . .	12.979	47.737	8.183	8 350	21.162	56.087	77249
Ruși . . .	92	12.806	—	1.223	92	14.029	14121
Lipoveni . . .	1.725	7.707	280	—	2.005	7.707	9712
Germani . . .	1.771	4.876	1.223	3.611	2.994	8.487	11481
Alte națiuni .	1.172	3.111	270	212	1.442	3 323	4765
Total . . .	103.603	128.490	109.180	32.326	212.783	160.816	373599

(Tabelele statistice sunt luate din cartea d-lui I. Roman, «Dobrogea și Drepturile politice»).

III.

Transilvănenii — Mocanii.

De bună seamă că o cucerire făcută prin forța armelor, e un mare act de bravură, care cinstește mult pe învingători. Actul acesta de eroism, însă pentru ca să devină o adevărată isbândă, trebuie ca ceea ce s'a smuls prin arme, să rămâe pentru totdeauna un drept câștigat, în folosul celor cari au învins. Stăpânirea aceasta să nu se reducă numai la puterea administrativă, ci să fie o stăpânire de fapt, cu folosința tuturor bunurilor și cu deținerea întregii nervuri economice.

Pentru reîncorporarea Dobrogei lui Mircea, Românii și-au vărsat sângele și a trebuit să dea și Basarabia, — cari toate la un loc, sunt o jertfă

atât de scumpă, cât sacrificarea pe rug a unui frate drept.

Jertfa s'a făcut și noi am reintrat biruitori, pe locurile vechilor castre romane.

Această victorie însă ar fi rămas numai o simplă pagină frumoasă, dacă pe urma ei n'ar fi venit cealaltă cucerire pe cale pașnică, adică stăpânirea de fapt a economiei acestei provincii.

Azi în Dobrogea înflorește cea mai temeinică gospodărie românească, cu sate bogate și frumoase, cu țărani vioi și muncitori. Pustiul vechei Dobrogii, pe unde nu crește decât bălării și iarbă sălbatică, a ajuns brăzdat în toate părțile de lanuri, iar în locul legendelor de spaimă, cu bandiți și crime feroce, azi se întemează o viață de liniște și prosperitate, care ne face cinste.

Cucerirea aceasta din urmă, a statornicit pe cea dintâiu și gloria acestei isbânde, se împarte deopotrivă între aceste două fapte eroice.

Ceeace e trist, dar adevărat, în această chestiune, e că Statul nostru și oamenii lui politici de pe vremuri, n'au urmat un plan conștient în această din urmă cucerire și, dacă totuși isbânda a rămas a noastră, e datorită numai primilor coloniști români, cari au trecut în Dobrogea și cari au știut s'o cuceriască și economicește.

În primul loc trebuie să ne amintim că economii de vite, mocanii și ceilalți transilvăneni veniți, n'au cruțat nimic, pentru ca să cumpere pământ și să se statorniciască cu încredere și în-

Vlad Moțoiu, cu soția sa Maria.

Tulpină din care s'au ridicat multe familii prospere din Dobrogea.
(Fotografie din timpul anexării Dobrogiei).

drăsnială, acolo unde n'ar fi riscat nimeni din țară să-și vâre avutul.

Mocanii mai ales, cu firea lor persistentă și călăuziți de acel instinct rar de extensiune și cucerire, forțau împrejurările și-și riscau toate resursele, pentru ca să pună mâna pe proprietatea amenințată.

Și-așa s'a putut ajunge să avem o proprietate mare românească, care în alte împrejurări, ar fi trecut cu siguranță în mâni străine.

Cine se gândia pe atunci, la începutul incorporării provinciei, când Dobrogea era loc de hulă și de exil pentru toți căpătuiții, că s'ar putea cheltui chiar și bani, pentru stabilirea unei gospodării acolo?

Mocanii au adus în Dobrogea și sentimentul acela hotărât național, cu o rară conștiință socială a rolului lor, care i-a ajutat mult în cuceririle făcute. Dragostea de neam și respectul pentru istorie, e în adevărată înflorire la ei.

Nicăeri mai mult ca în Dobrogea, nu cred să se vadă mai întins cultul pentru bărbații noștri de stat. Am avut prilejul să trec prin casele multor proprietari, mai ales inocani și am rămas totdeauna surprins, când le-am văzut pereții încărcăți cu portretele tuturilor oamenilor noștri de bine.

Cultul oamenilor noștri mari, arată tot respectul și dragostea ce păstrează lumea de acolo, pentru trecutul și valorile neamului nostru și e și un în-

demn de apropiere și impunere, față de celelalte naționalități.

De altfel, totul din casa lor dovedește dragoste de ceea ce-i românesc, începând dela îmbrăcăminte lor pitorească și simplă și trecând la podoabele din saloane. Covoarele bogate, țesute chiar de gospodine și cuverturile cusute în arnicu și flori, îți dau toată impresiunea de sănătate și de gust bun, a unor oameni conștienți și cu viitor.

În Dobrogea, se vede multă viață și simțire românească.

În primul loc M. M. L. L. Suveranii, se bucură de o adevărată venerațiune.

Dacă-ți porți ochii prin casa unui proprietar mocan, vezi cadrele cele mai neașteptate. Mai întâi frumosul profil al lui Ion Brătianu, prins într'un moment de viziune, pe jețul său. Mai pe urmă dai de C. Negri, Mureșanu, Alexandri, Catargiu și din cei mai din urmă, găsești pe d-nii Haret, Carp, Sturdza, Take Ionescu, etc.

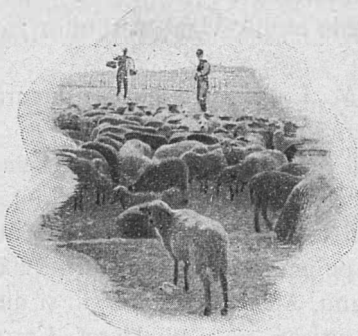
Din toate portretele și atențiunile lor, se vede însă o grijă atingătoare pentru amintirea marelui bărbat de stat Mihail Cogălniceanu. Totdeauna, deasupra portretului lui, — un portret dela bătrânețe, cu formele prea trecute — vei vedea un omagiu modest, fie un buchețel de flori uscate, sau câteva spice de grâu, fie o panglică ștersă dela vr'o comemorare.

Dacă cumva te întorci întrebător, vei surprinde numai decât în ochii gazdei o înrourare de lacrimi:

— Apoi, aista-i tata nostru...

Ș'atâta-i trebuie, să se 'nceapă vorba, c'apoi trecutul cu toate amintirile de demult, revine ca într'un basm :

— «Când ne-au luat Rușii Basarabia, noi am trecut Dunărea aici în Dobrogea. Se întindeau cârduurile de oi dela Reni încoace, cu poștile. Toate drumurile erau numai un behăit și convoiuri cu

bejenie. Dobrogea eră pustie și sălbatecă. Ne-am trezit și noi cu toată averea în singurătatea asta, cu nădejdea numai în cel de sus. Ce eră de făcut? Ne uitam și noi, economii de vite, unul la altul și

ridicam din umeri cu neîncredere. Unde să ne așezăm și ce să facem? Parale aveam și aveam și oi destule, dar aici nu eră nici o liniște și nici un sprijin. Pe ici și colea întâlneau câte un sat tătăresc, dar nu te puteai înțelege cu nimeni».

«Stăteam și noi gata de ducă».

«In vremea asta de nedumerire, numai auzim că vine prin Dobrogea, ministrul cel mare, cuconu Mihalache Cogălniceanu, pe care noi îl cunoșteam

încă dela Drăncești, din Fălciu... Am alergat cu toții înaintea lui și pune-te pe jălanie, că la ce pacoste am căzut aici.

— Măi băeți, ne-a zis el, aici e raiul vostru... Ceeace ați găsit voi în Dobrogea, n'o să mai apuce nici copil de copilul vostru... Scuturați-vă pungile, vindeți ce-aveți, lipsiți-vă și de oi și... cumpărați pământ, c'aveți să fiți bogăți».

Toți dobrogenii au cunoscut pe Cogălniceanu și-i păstrează o amintire neștearsă. El a fost îndemnul și îmbărbătarea primilor coloniști. Se zice că după Congresul dela Berlin, Cogălniceanu s'a întors zdrobit sufletește și amărât ca după cea mai tristă înmormântare. După ce a vizitat însă Dobrogea și i-a văzut însemnătatea, s'a mai domolit din îndurerarea lui și a început să se intereseze de mersul lucrurilor de aici.

Mulți dintre bătrânii de azi, spun că ei n'ar fi îndrăznit să se statorniciască în Dobrogea, dacă n'ar fi fost îmbărbătați de Cogălniceanu.

Marele bărbat de stat știă că e nevoie acolo de un element românesc tenace și mai cuprins, care să pună mâna pe locuri și să constituie astfel un strat puternic național. Numai așa s'a putut cumpăni influența naționalităților aflătoare acolo de pe vremuri.

Bărbații noștri politici din urmă, amețiți de vârtejul primelor cuceriri, au crezut că opera de consolidare a statului, s'a încheiat cu *Independența*

și *Regatul* și atunci s'au îndepărtat cu gândul dela chestiunile cele mai mărunte, care privesc viața intimă și stăpânirea economică, — pentru ca, coprinși de ambițiuni personale, să se arunce în nebunia întreprinderilor politice de până azi, care au slăbit și corupt țara.

Dobrogea a fost lăsată pe seama inginerilor hotarnici improvizați și-a funcționarilor goniți din țară. Pământurile cele goale și întinse, s'au dat atunci cui s'a nimerit. În timpul acela s'au împroprietărit și Bulgarii din Tulcea, care erau așezați acolo de după războiul Crimeei, veniți din Buceag și din sudul Rusiei.

Să zice că cei care lucrau la împărțirea pământului, plictisiți de pustiul Dobrogei, nu știau cum să se scape odată de-atâta țarină. Când venia bulgarul să-i dea pământ, ai noștri îl treceau la tablou cu 100 de hectare. Bulgarul speriat și bănuitor, protestă cât putea și se ruga :

— Bre inginer... fă hatâr la mine și trece-mă numai cu 50 de hectare, dau și bacșiș...

Se pare că unora le făcea și hatârul acesta, dar atunci încărcă pe alții cu pământul rămas.

Și ceea ce s'a făcut acolo, s'ar fi făcut de alți străini în toată Dobrogea, dacă norocul nostru ca stat, n'ar fi adus aici pe mocani, ca să opriască cu îndărătnicie, amenințarea de a perde din mâini o provincie, pentru care se făcuse atâtea sacrificii.

Și ce timpuri erau pe atunci! Indoiala și bănuelile îndepărtau pe toți dela dragostea acestor

locuri. Se vorbiă cu teamă și numai la ureche despre temeinicia acestei stăpâniri noi. Statul nu știă cum să se scape mai de grabă de întinsele pământuri. Se dădea străinilor moșii întregi numai c'o simplă petiție și c'un... bacșiș, pentru cei

Ion Moțoiu, feciorul, cu Vlad și Maria Moțoiu, părinții lui și cele două fiice și nepoate.

(Ultima fotografie a bunicilor.)

cari măsurau. În nestatornicia și amenințarea aceea, numai mocanii au avut curajul și încrederea în destinele Dobrogei și atunci și-au întors pungile lor pline cu galbeni împărătești, au vândut ce au avut, au împrumutat și s'au pus de-a curmezișul soartei.

celele rele care ne amenință salvând astfel prima cucerire a dorobanților noștri.

Azi când lucrurile s'au statornicit și cei cari dormise au deschis ochii, — văzându-se că mocanii formează stratul de rezistență în Dobrogea, — s'au găsit bicisnici și pătimași, care să cârtiască cu invidie în potrive lor și să-i numiască cotropitori.

Pe urma acestor investigațiuni păcătoase, s'au luat și conducătorii noștri, când au început goana cu deposedările. Se vede că oamenii aceștia miciuți, ar fi fost mai împăcați să știe acolo pe niște străini pripășiți, — căci așa s'ar fi întâmplat, pe atunci, dacă mocanii n'ar fi pus mâna mai înainte pe proprietate, — decât pe niște buni români, cari au dus limba și tăria națională, între celelalte elemente din Dobrogea.

De ce nu a trimis D-zeu, la timp, tot pe mocani, cari să ne fi *cotropit* și *uzurpat* orașele din țară, cu toată economia lor, mai înainte de a le fi cucerit străinii!

Și aici, acelaș păcat moștenit: — *Să se înalțe oricine, numai ai tăi, să nu iasă din rând...*

Dacă mocanii au pus mâna pe pământuri, în schimb ei și-au închinat sufletul idealului nostru de aspirațiuni și stat. Barbarii aceștia noi, sunt frații noștri, ei au adus în mijlocul nostru sânge proaspăt și tenacitatea care ne lipsia. Cu ei, noi ne regenerăm prin noi înșine. Băeții și fiicele lor, sunt tovarășii și soțiile noastre, care măresc va-

dul de viață românească, într'aceiași învăluire de înmprospătare și primenire de forțe...

IV.

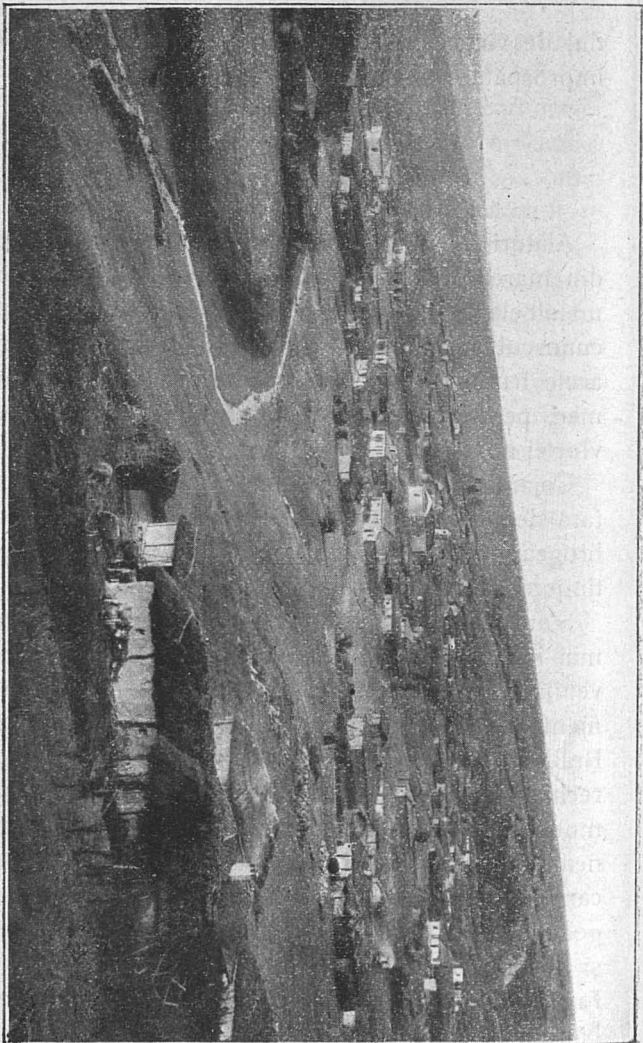
Cojani...

Alături de mocani, cari reprezintă o bună parte din marea proprietate din Dobrogea, mai este încă un alt element românesc—și încă cel mai numeros, cunoscut sub numele de *cojani* și care formează acele frumoase sate de țărani, ridicate ca prin farmec, pentru administrațiunea tuturor și tăria provinciei noastre.

Cojani sunt țărani români răslețiți, veniți din țară de pe unde s'a nimerit și statorniciți în Dobrogea pe cale de împrumutare, în diferite răstimpuri, după războiul pentru independență.

S'au întâlnit acolo moldovenii cu muntenii cei mai îndepărtați și s'au vrâstat cu transilvănenii veniți mai în urmă. Grupul însă îl formează elementele trecute de prin județele dunărene, anume Brăileni și Ialomițeni... Toată lumea aceasta desprechiată, s'a apropiat frățeste și s'a pus acolo pe muncă și gospodărie, ca și cum ar fi fost cu toții neamuri și cunoscuți de când lumea. Având fiecare lanul său, n'a putut încolți între ei invidia și goana, ci s'au luat numai la întrecere de muncă și gospodărie. Râvna de statornicire și înflorire, a fost singura lor patimă. Cu toții, bărbați și femei, bătrâni și copii, scăpați odată de jugul învoelilor

Sahul Cuzguri.

din țară, când s'au văzut stăpâni pe pământul lor, au devenit adevărați factori de progres și mândrie pentru neamul nostru. Oamenii cei străini dela început, s'au contopit treptat într'o mare familie de tovarăși cari muncesc, strânși la un loc de aceleași nevoi și urmărind cu toții aceleași năzuințe. Azi ei au satele lor, cu dragostea locurilor în cari s'au cuibărit și nu se mai pomenește decât așa ca de o amintire îndepărtată, de ținuturile de pe unde au venit. Incuscirile au ajutat și mai mult la amestecul apelor acestor oaspeți ai împrejurărilor. S'a ajuns cu chipul acesta la armonia cea mai desăvârșită, așa cum nu se pomenește nici în satele cele mai vechi.

Evoluțiunea și propășirea satelor din Dobrogea se poate urmări bine, mai ales după înfățișarea generală a locuințelor. Te uimește frumusețea și trăinicia caselor. Pretutindeni ferești largi, pridvoare cioplite cu măestrie în lemn, coridoare lungi deasupra prispelor ridicate. În toate vezi bunul gust și tragerea de inimă către frumos.

Vitele lor sunt bine îngrijite, caii adevărați șoimi, iar căruțile lor legate în fer, umplu văile cu hruitul lor metalic.

Și schimbarea aceasta de gusturi și pricepere, nu s'a făcut prin vre-o pregătire anumită. Prefacerea a venit așa, ca o necesitate naturală, pentru niște oameni înzestrați, care-și căpătase independența muncii și desrobirea lor sufletească.

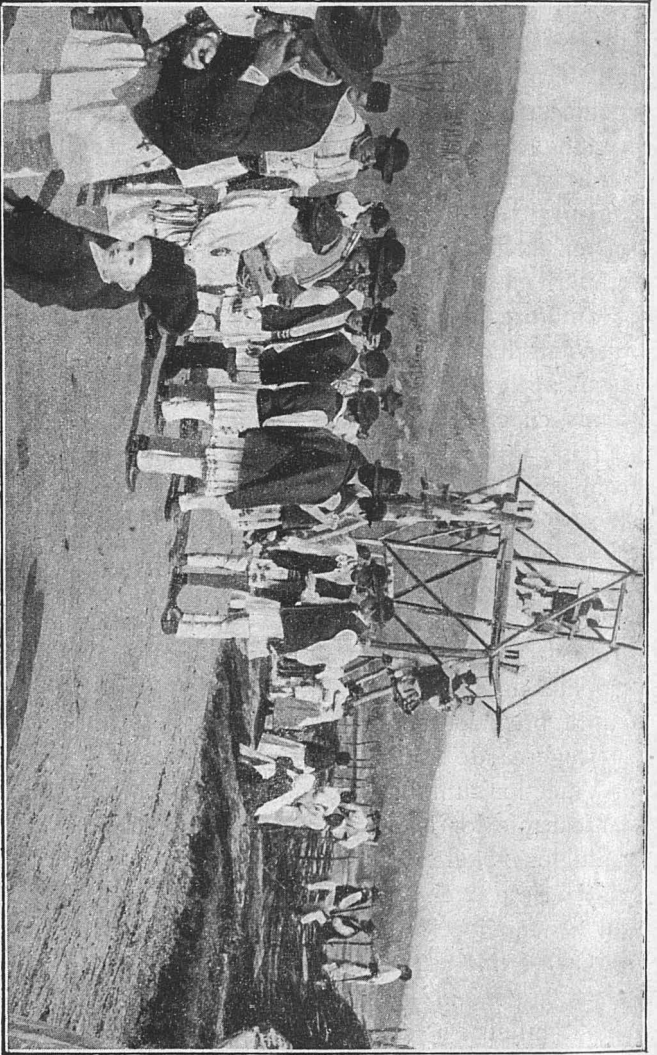

Foto-ant. Bezunçon.

La horă.

E în adevăr îmbucurător să vezi, alături de casele mai noi și frumoase ale țăranilor dobrogeni, ridicate acum când s'au simțit bogați, — vechile bujdeauce, cu tipul lor clasic, joase, cu ușa strâmbă și lăsată, cu fereștile rotunde cât palma, cu acoperământul de rogoz putred. Casa cea nouă pare că e un semn de triumf și emancipare, din închinarea veche de alături, e ca o înălțare în spre lumină și libertate, care arată că neamul nostru nu e din viță de iobagi — și, dacă a rămas în decădere și rușine, e c'a fost nedreptățit și învins.

În afară de îmbunătățirea vieții, starea aceasta prosperă a gonit dintre oameni vițiile, cum e lenea, beția și risipa. În adevăr omul când e sărac și gonit de generațiuni de vreme, știe că tot n'are să-și urniască nevoia de la ușă, cu fărâma lui de câștig și atunci... bea și-și cheltuește paraua, ca să-și uite necazurile.

— Ce-am avut și ce-am pierdut!...

Cu totul altfel e omul care prinde la miez. Primul lui succes, îl îndeamnă la noi cuceriri și în el s'aprinde dorul de isbândă desăvârșită, punându-și toate puterile în luptă. Chiar dacă ar fi avut cusururi și inclinări rele, el le birue pe toate și se înalță desrobit din păcate.

Mintea omului emancipat din nevoi, s'ascute și se sprintenește, iar trupul ajunge mai falnic și mai încordat.

În Dobrogea se poate vedea ca într'o carte des-

chisă, cum se poate regenera un neam, prin trai bun și independență sufletească. Acelaș țăran român, plecat din mijlocul celorlalți tovarăși din țară, cu tot ponosul de leneș și bețiv și trăind din învoeli și din tainul dela curte,—trecut peste Dunăre și devenind stăpân pe pământul și munca lui, ajunge de necunoscut:

Oamenii și-au priment sănătatea prin muncă liberă și trai rânduit. Fețele tuturor s'au luminat de bucuria vieții și încrederea ei. E o generațiune refăcută și întărită, care te pune pe gânduri.

Odată cu toate aceste îmbunătățiri de viață, românii din Dobrogea, mocani și cojani, împreună cu vechile sate românești, au început a simți și nevoea de a se înălța cu sufletul, până la manifestațiuni de artă și premărire.

Ș'atunci s'a ridicat mulțimea aceea de biserici și de școli, care s'au ivit îndrăsnețe pe locul vechilor paragini, ca o chezășie de stăpânire și progres.

Jertfa aceasta curată a fost adusă de mulțimea cuviincioasă și recunoscătoare, din rodul muncii și ostenelei lor sfinte, fără intervențiunea statului sau dărnicia postumă a ctitorilor pocăiți.

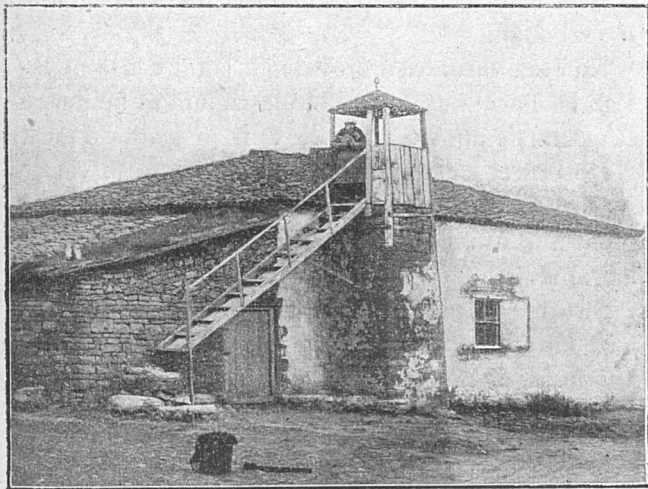
Toți acești români vrednici și hotărâți, prin munca și virtutea lor, au răscumpărat dreptul nostru de moștenire, asupra locurilor pe unde a înflorit odinioară puterea și civilizațiunea străbunilor.

V.

Satele tătărăști.

Rar poate avea cineva o impresiune mai tristă, ca aceea pe care ți-o dă prima vedere a unui sat tătărăsc din Dobrogea.

Alături de gospodăriile frumoase ale țăranilor

români, care par de departe cuiburi de verdeață și bucurie, se ridică satele șterse și uscate ale tătarilor, unde nu se vede nici un copac și care sunt veșnic înecate de fumul greu al tizicului ars. S'ar părea că locuințele acelea joase și oarbe, lipite peste tot cu pământ, au fost părăsite o vreme de suflarea omenească și azi când se reîntoarce

iarăși viața acolo, găsește numai dezolare și ruină. În descurajarea și înstrăinarea lor, tătarii parcă nu mai știu de ce să s'apuce și-și pierd vremea în șovăiri și așteptare.

Lumea aceasta desorientată, parcă ar fi veșnic gata de plecare. Pentru ei e o enigmă bănuelnică, toată grija pe care le-o poartă stăpânirea noastră și dela care s'ar așteptă mai cu drept la goană și răzbunare.

Nu i-am văzut triști ori veseli ! Totul îi lasă nepăsători ! Dacă s'ar putea să trăiască fără să fie nevoe să se miște din loc, cred că ar fi în stare s'o facă.

De obicei satele tătărăști sunt așezate în văi.

Din vârful dealului, de departe, zărești un nor gros de fum înecăcios, iar apropiindu-te deslușești îngrămădirea de căsuțe dărăpănate.

Șirurile de pae stau trântite fără rost și de sus auzi lătrături nesfârșite de câni flămânzi. Apropiindu-te, oamenii s'arată ca niște momâi sdrențaroase, mișcându-se alene de colo-colo...

* * *

Intrarea în sat e cotită și murdară. Drumul e presărat cu grămezi de gunoaie. Pe margini resturi de locuințe părăsite, din cari n'au mai rămas decât stâlpii și câte o bucată de perete rupt.

Casele sunt mici, lipite pe din afară cu pământ și n'au de loc curți îngrădite.

În fața fiecărei case este câte un cuptor în forma unui ceavn cu fundul în sus.

Alătura de casă sunt șirele de tezic. Acesta este elementul de care se servesc tătarii la foc. Tezicul se formează din băligar amestecat cu paie, pe care-l desprind cu sapa din adăpoastele în cari se țin vitele. După ce-l taie bucăți în formă de calupuri, așa pe pământ, îl usucă la soare și când îl socotesc gata, fac din el niște movile ca șirele de pae, pe care le lipesc pe dinafară. Intrebuințarea lui începe tocmai în toamnă.

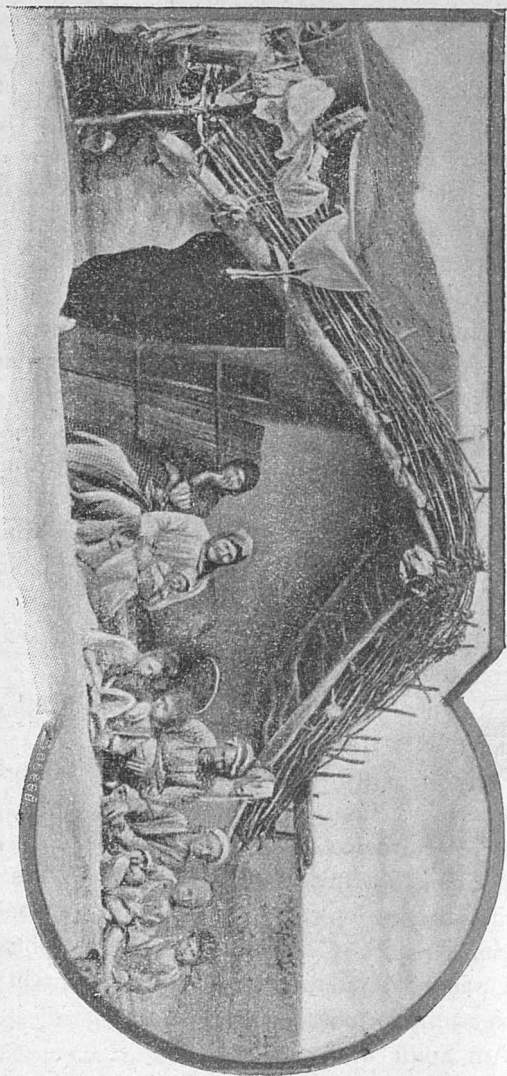
Desigur că tezicul arde foarte greu și face un fum grozav. Toate mâncările tătarilor sunt iuți și cu mirosul cel rău al tezicului. D'aceia aerul din sat e foarte înecăcios la răspirat, pentru omul nedepins. — La aceasta ajută și faptul că ei n'au sobe, ci numai cotloane, așa încât fumul rămâne în casă și pentru ca să-l goniască, sunt silii să deschidă ușile.

Casele au geamuri foarte mici și adesea unul la toată locuința.

Satul e plin de copii desculți, îmbrăcați cu șalvari, cu vite răslețite și câini răi.

Până să pătrundem în centru, la nelipsita lor cafenea, eră să ne mănânce câinii și dintre numeroasele tătăroaice și tătari cari ieșiseră pe la uși, nimeni nu s'a mișcat să ne apere. — Ceva și mai frumos. Dintr'o casă sbughește o tătăroaică c'o căldare de cenușă. Văzuse că până la noi mai sunt doi pași, dar ea totuș a asvârlit cenușa în drum, gata să ne orbiască.

Am ajuns în centru.

Titani.

Un loc mai larg, cu vre-o trei puțuri improvizate, iar împrejur grămezi de paie și gunoaie, scoase din coșarele vecine

În ariditatea aceasta arsă de soare, fără o umbră de copac, fără bucurie, părea totul părăsit și uitat.

Casele erau așezate unele cu fața, altele cu spatele, altele cu colțul la drum.

Aici e și cafeneaua, plină de tătari. Ei poartă în cap fesuri legate cu cialmale mari de jur împrejur. Imbrăcați cu șalvari sdrențoși și haine de stambă colorată foarte aprins, stăteau turcește pe jos, mișcându-și picioarele în papucii lor largi. Alții mai bătrâni, stăteau tot turcește pe rogojina unui divan scund. Mulți din ei aveau ciubuce mari în gură și feligiane de cafea înainte.

Vorbiau toți odată și așa de tare, că păreau o adunare de surzi.

Din cafea venia un miros greu, eșit din fumul de tutun prost, amestecat cu duhoarea atâtor suflări și cu înecăciunea de tizic dela cotlonul în care se făcea cafeaua.

N'a fost chip să intrăm înlăuntru.

În tot satul nu-i nici un pom, nici o grădiniță — nici măcar un loc gol pe care să fi crescut ierburi și flori sălbatice, să le mai înveseliască și lor sufletul...

Î-am întrebat de ce nu pun pomi, măcar salcâmi, dar ei mi-au răspuns.

— Hei, dacă Alah vrei, mâne pădure face aici, — dacă nu, — na... nimic nu-i.

Tătarul barbar, a rămas veșnic bănuelnic și cu ură împotriva pădurei, care l'a prins adesa în capcană. Numai în câmpul deschis și gol s'a simțit el păzit și slobod la fugă.

Drumul se prelungiă în spre capul celalalt al satului, purtând pe delături aceiaș povară de spurcăciuni asvârlite, de tinichele ruginite, de resturi de stricăciuni, de fulgi și lucruri lepădate.

Prin aer plutește un miros de fum, de gunoae putrezite, de cenușă umedă, de zdrențe și de sărăcie.

În excursiunea noastră, ne întovărășia și o distinsă doamnă, care-și trăise copilăria în vecinătatea unui sat tătărăsc. În tot drumul ne-a spus amănunte asupra vieței și moravurilor lor, atrăgându-ne atențiunea asupra lucrurilor mai caracteriatice.

Când am ajuns pe povârnișul din celalalt capăt al satului, ne-am bucurat c'am dat cu ochii iarăși de verdeață.

Înainte de-a plecà, ne-am pus să ne odihnim jos, pe velința verde a unei pajiste.

Ne uitam la sat de sus, cu jalea pe care ți-o lasă vederea unor case uitate în părăsire. Doamna noastră, face către noi, dând din cap:

— Ce-ați văzut d-v. într'o simplă trecere, nu-i nimic pe lângă povestea intimă și tristă, care se desfășoară ascuns, în căsuțele aceștia orbite. Eu am putut să văd și viața lor mai apropiată. D-v. nu puteți ști partea această tăinuită, căci sunteți

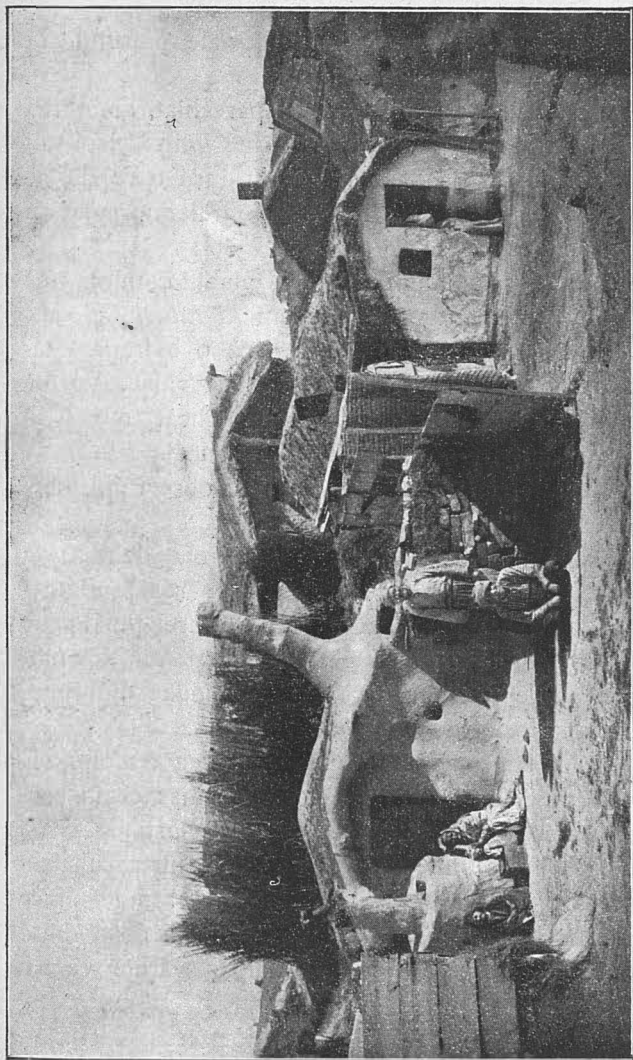

Foto-Magrin.

Țigani musulmani.

bărbați și bărbatul străin nu poate pătrunde în casele unde sunt cadâne.

Eu am să vă spun, așa despărechiat, amintirea unei vizite, pe care am făcut-o în *Chiorcișmé*, satul nostru tătărăsc. Pe-atunci eram încă o copilă de școală și petreceam vacanța la țară, împreună cu toate surorile.

Într'o după amiază, ce ne vine în minte, că numai ne hotărâm să mergem *la tatari*.

Călăuza noastră prin sat, eră o bătrână tătaroaică cunoscută, bună de gură și vioae. Vorbiă amestecat, repede și ascuțit, așa încât trebuia să o ghicești mai mult, decât s'o înțelegi.

Ne uitam din mers pe delături observând toate cu atențiune.

Gospodăria Tătarilor e cât se poate de redusă : Casele și la sărac și la cel mai cu rost, sunt formate din două odăi. Cea dela intrare, ține loc de sală, e fără geamuri și'n ea e cotlonul, cu mărunțișurile trebuincioase. A doua odae din fund, e camera de locuit a familiei.

Casa tătarului sărac e expresiunea cea mai vie a stării de înapoere, în care a rămas ceata asta de oameni. Are sala ocupată de cloști, găini și miei. Pe jos sunt așternute pae pentru culcușul acestor tovarăși. Într'un colț, cotlonul unde-și face cafeaua. In colo se văd resturi din gospodăria bătrânilor, ori zdrențe de ale lor, svârlite care-n cotro.

Odaia a doua e adevărata lor casă. Aici stau

cu toții, de-or fi ei 7—8 și chiar 10 suflete și, dacă cloștile se ceartă, mai iau și din ele tot în camera lor.

Pe jos au rogojini și dealungul pereților niște perne turtite, îmbrăcate în stampe colorate aprins.

Celui mai bogat din sat îi zic ei: «*Ciorbagi*» (boer, domn).

Ciorbagiul din satul nostru e de 70 ani și are trei neveste.

Curtea lui e înconjurată de trei case. În fiecare stă câte o nevestă cu copiii ei. Toate casele se deschid în curte.

Fiecare are în față cuptorul ei și movilița de tezic.

Ne-am dus în casa ultimei favorite a ciorbagiului.

Aceleași două odăi întunecoase, cu deosebirea că cloștele ciorbagioaicei, erau puse în cutii de lemn și în casă aveă un pat cu perdele.

Jos pe rogojină dormia o femeie grasă, iar lângă ea stă o fetiță speriată.

La zgomotul ce l'am făcut intrând, gazda s'a trezit, s'a uitat la noi buimacă și apoi s'a întors pe partea cealaltă și și-a continuat somnul.

Fetița ne-a spus atunci într'o românească chinuită: «*Hanâm* dormit» (cucoana doarme).

Ne-am retras gândindu-ne la această grasă le-neșă, pe care n'a putut-o trezi nici vizita unor ghiauri.

Când am ieșit în curte, ne-a întâmpinat o bătrână slabă și urâtă. Eră prima nevestă a ciorbagiului, cu care aveă copii însurați.

Ne-a invitat în casa ei. Acolo ne-a adus degrabă o strachină de pământ, cu stafide și ne-a pus-o jos pe rogojină, unde ne-a poftit să ne odihnim.

Când i-am spus că ceialaltă nu s'a sculat să ne primiască, ea a răs zgomotos, cu un glas ascuțit și a criticat-o că-i leneșă, adăogând încet și tainic :

— «Rușine *ioc* (n'are rușine).

Peste cinci minute nu mai eră de trăit în odaia aceia cu geamul lipit în zid, din pricina tutunului din ciubucul tătăroaicei și a fumului din cotlon.

Am plecat. Ea ne-a petrecut până la poartă, în ciuda celei care dormia. Când ne-am despărțit ne-a zis c'o voce tare: *naroc* și ne-a întins mâna-i țeapănă și bătătorită.

Alături de casa ciorbagiului eră o căsuță micuță, lipită din proaspăt. În ușă stătea o femeie tânără cu un copil în brațe, care mestecă din gură mereu.

Intreb de curiozitate, că ce mănâncă așa într'una fără să înghită.

Conducătoarea noastră, o bătrână urâtă și vorbăreață, se apropie de tătăroaica tânără și-i scoate din gură cu îndrăsnială o cocă chihlimbarie.

— Asta sacâz este... Și rupând cu unghia bucata cleioasă, ia și dânsa jumătate ca să mestice. Ne-a spus că-l macină așa prin gură, pentru ca să-și facă dinții albi.

Am întrebat pe tânără, de ce nu-și văruește casa. Ne-a răspuns că a răs-o vecinile și așa, numai pentru c'a lipit-o, că doar nu-i nici *bairam*, nici *ramazan*...

— Dar dacă ai fi vărui-o?

— Atunci zis că la mine amant este:... Nu trebuie... nu...

Și-aici a făcut un gest de lepădare, ca și când s'ar fi scuturat de păcate.

Tătăroaicele s'au pus pe un răs ascuțit și înțiglat, de parcă s'ar fi luat la gâlceavă niște curcani.

Ne-am dus mai departe, cu călăuza noastră drăcoasă, care înghiță vorba cu cuvinte stricate și întonări în zig-zag.

Gospodăria care ne-a atras atenția prin mai multă îngrijire, a fost casa *hogelui* (preotul și profesorul satului). Curtea, — singură din sat, — erà împrejmuțită cu un zid de chirpici lipit cu pământ. Chirpiciul e un fel de cărămidă voluminoasă, nearsă, uscată numai la soare și care se face din lut amestecat cu pae.

Casa avea tot două odăi. Sala erà plină de tăvi rotunde de aramă, puse de jurul împrejurul odăiei, pe vre-o trei rânduri de polițe. Pe altă poliță mai jos, erau cești mari de cafea și farfurii. În cotlon ferbea pe pirostria lapte cu păsat. Ei îi ziceau : ciorbă.

Tot aci în sală erà un război la care țesea o față foarte palidă și umflată la obraji. Erà îmbracată cu șalvari și cu ilic, iar pe cap purtă un fes alb, cu câteva șiruri de mahmudele de aur. Fata țesea o pânză rară și îngustă. Nu știă de loc românește.

În odaia a doua, la un gherghef cu picioare,

lucra o a doua față, albă la față ca pânza pe care o cosea. Semănă bine cu cea dintâi... cu obrajii tot așa lătăreți și decolorați, cu ochii mici, pieziși și pierduți între umerii obrazilor dezvoltati. Eră îmbrăcată la fel cu soră-sa. Brodă niște flori cu mătăsuri de culori tari și fără nici o legătură între părți. Așa, bună oară floarea roză era prinsă de un cotor albastru.

Lucrătura eră deosebită de a noastră, formată din niște găurele mici, brodate de jur împrejur, încât toată floarea eră o rețea bătută. Lucra pe o pânză ca ceea din război.

Odaia aceasta s'arătă de-o înfățișare mai bună. Avea însă numai un pat cu îmbrăcăminte curată și ascuns sub perdele de pânză de casă. De jur împrejur în spre tavan, eră un rând de polițe, acoperite cu covoare țesute cu grijă și care aveau și culori mai potolite. Pe polița aceasta erau vre-o 20 de pachete, așezate foarte regulat unul lângă altul, egale ca lungime și ca înălțime.

Pachetele acestea erau învelite strâns în niște basmale (ca acele popești) de diferite culori.

Am întrebat ce-i în pachetele acelea și ne-a spus că-s albiturile de zestre ale fetelor.

Pe grinda groasă care trecea prin mijlocul casei, atârnavau prinse în cue 4 brățări de argint, late și cu niște pietre mari colorate. Tot acolo erau două enorme agrafe de cordon. Le zic enorme, fiindcă ambele erau făcute din două discuri cât o farfurie de mari fiecare. Alături erau și cerceii lu-

crați din argint și mărgele, înșirate în vre-o patru șiraguri.

Pe jos erà lipit și așternute rogojini curate, iar spre peretele din fund, un fel de prispă, unde ne-a poftit să stăm. Nicăeri n'am văzut vre-un scaun.

Una din fete ne-a adus cafea în niște cești mari.

Cafeaua erà amară și pe farfurie câte o bucă-țică de zahăr. Trebuia să luăm în gură zahăr și să sorbim cafeaua.

În vremea aceasta sosește și Hogeia dela geamie. El vorbea puțin românește, adică destul pentru a-l putea ghici ce vrea să ne spună.

Când am început a-i povesti impresia urâtă ce ne-a făcut satul și locuitorii lui, dânsul ne-a spus că de șase ani muncește să-i scoată din starea mizerabilă în care trăesc și că sforțările i-s zadarnice.

— Sunt leneși și îndărătnici.

Ne-a dat multe deslușiri asupra obiceiurilor lor. Așa ne-a spus că hrana lor e destul de rea. Femeile nu-s gospodine și nu știu să facă mâncări bune. Nutrimentul lor obișnuit e carnea de oae. Tătarii mănâncă și carne de cal. Apoi, ceapă, brânză, lapte, miere de pepene și mămăligă. Fac și un fel de pâne din grâu amestecat cu orz.

Modul de pregătire al acestor alimente, precum și păstrarea lor, se face în condițiuni foarte rele. Când e secetă satul e plin de jale. Povestiă hogeia că, nu știu în ce an de secetă, tătarii mâncau mămăligă făcută din făină de orz, amestecată cu pământ.

Familiile sărace nu gustă carne decât la zile mari.

Tătarii nu beau nici o băutură, afară de apă. Așa le este legea.

Hogea ne spunea însă, că unii au cam început să-și mai calce legea, bând vin.

Postul lor e foarte greu și neînțeles. O lună de zile nu mânâncă nimic ziua; numai noaptea mânâncă, la o oră înaintată.

Femeile nu merg niciodată la biserică.

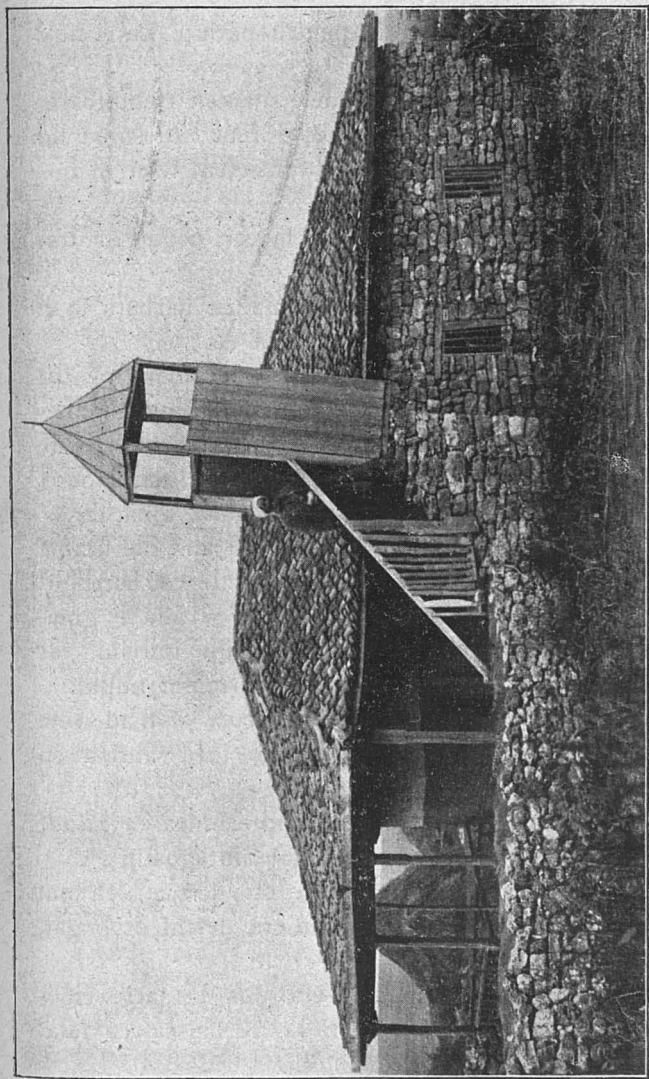
Bărbații se duc în post, în toate zilele, la o oră anumită la geamie. Fiecare își lasă afară papucii, intră în biserică lor și după ce își așterne o basma mare jos, se așează pe ea turcește și se roagă lui Alah.

Din vorbă cu hogea, am cules o mulțime de știri, din care am să vă spun, aici, așa amestecat, multe din ele.

Numai bărbații merg după mort, femeile șed acasă și bocesc. Două trei zile după moarte, femeile din sat se strâng la vre-un colț, sau chiar pe un maidan și plâng cu zgomot. Bocitoarele acestea umplu satul cu țipetele lor neînțelese. Unele n'au nici o legătură de rudenie cu mortul, dar se strâng acolo la grămadă, de prin toate părțile, ca și cum ar da un ajutor la o treabă. Bocitul acesta e un fel de clacă de plâns.

Nici odată nu duce mortul la geamie, ci îl pun într'un sac de pânză nouă, și-l duc bărbații la groapă, după ce i-a cetit hogea.

Nunta și căsătoria la ei, e deosebită mult.

Geamie de țară.

Fetele sunt un câștig pentru părinți. La ei nu-i groaza zestrei ca la noi.

Părintele fetei îi dă hainele și rufele trebuitoare, iar părintele băiatului plătește fata c'o sumă de bani, care variază după frumusețea fetei și bogăția mirelui.

Nunta ține o săptămână la cei bogați și trei zile la cei săraci.

Ginerile își sărbătorește nunta cu bărbații la el acasă, iar mireasa cu femeile la ea.

Muzica lor e zgomotoasă și supărătoare, pentru noi cei nedepriși. E tot ce poate fi mai nemelodios. Intre alte instrumente, au niște talere de metal, cu care bat de fac o gălăgie asurzitoare. Apoi niște fluere cu sunete pițigăiate, tobă, etc.

Fetele se mărită pe la 14 și '16 ani. Ele umblă acoperite la obraz și nu se arată de cât femeilor. Singurul bărbat căruia i-i iertat s'o vadă e ginerile. Adesea n'o vad decât părinții mirelui, iar acesta o cunoaște după ce s'a terminat nunta.

Fetele sunt ținute foarte de scurt și n'au voie să iasă neîmbrobodite și atunci încă numai cu mamele lor.

Am găsit încă proaspătă impresiunea ce lăsase anul trecut o întâmplare a doi îndrăgostiți :

Un tânăr iubiă o față care eră, se zice, cea mai frumoasă din sat. El însă nu eră destul de bogat, ca să poată cumpără fata.

Intr'o seară, când tatăl eră dus la târg, băiețanul s'a furișat la geam să vorbiască cu fata.

Pe neașteptate sosește tatăl, și cum îl prinde la geam, îl împușcă.

Legile mohamedane l'au ertat.

După trei luni însă, moare și fata, iar tatăl e azi îmbătrânit și sdrobit de durerea pierderii singurei lui fete.»

.....
Toate aceste momente desperechiate, ni le povestise tovarășa noastră distinsă, cu o putere rară de concretizare și cu o nuanță extraordinară de însuflețire. Povestea dela urmă ne atinsese mult. Tot ea ne-a scos din abaterea noastră, dându-ne o mulțime de alte știri asupra neamului acestuia :

Femeile sunt în general urâte și leneșe. Ele ies foarte rar din satul lor — unele nu cunosc alte sate. După ce se mărită, ele se lenevesc și mai rău.

Tătăroaicele nu lucrează la câmp și nu ajută întru nimic aproape pe bărbat.

Sunt speciale în creșutul curcilor. Găinile lor sunt foarte blânde, fiindcă cresc cu ele la un loc.

Intre obiceiurile lor este și *cănitul*. Ele își văpșesc unghiile de la degete cu o boia roșie cărămizie, tot așa își fac și sprâncenele.

Părul îl văpșesc tot cu cărămiziu și-l împletesc în codițe subțiri, cu mărgelile albastre și cu bănuți găuriți.

Tătarii cultivă pământul foarte rău și au mai mare înclinare pentru pepenărie. Nu vor însă să creadă în minunile îngrășării pământului, ci lasă totul în grija lui Alah.

Tătarii sunt destul de greoi la învățarea limbei românești.

Calitatea pe care le-o recunoaște țăranul și pentru care îi laudă e că sunt cinstiți, — mai ales bătrânii, ajung până la virtute.

Foarte rar nu se ține de vorbă un tătar.

E un element pacinic, supus și n'are conștiință națională. Ei spun că'i mai bine acum, decât pe vremea turcilor și înțeleg instinctiv că trebuie să se supună legilor. Când se iau la glume cu românii, zic râzând :

— Acum voi stăpân, la noi—altădată, altfel fost...

Din Dobrogea au emigrat la început mulți tătari.

Unii și-au vândut averile pe nimic, crezând că o să'i nenorociască ghiaurii și s'au dus la Stambul. Chiar sărăcia lor de azi se datorește în parte neîncrederii lor dela început.

În nesiguranța și bănuelile de atunci, ei și-au vândut eftin de tot pământurile lor cu *tapiu* (act de proprietate) și stăteau tot gata de ducă. Când au văzut că românii respectă drepturile străinilor și se poartă părintește cu nouii supuși, ei s'au răzgândit și au rămas mulți pe loc, dar ce folos, dacă rămăsese acum fără pământ!

Mulți din tătari au trebuit să se mulțumiască în urmă, cu cele zece hectare de loc pe care li l-a dat statul român.

Am plecat din sat, cu impresiunea tristă a întregii dureri ce bântuie localitățile tătărești, atât

de înstreinate și stinghere, în inundațiunea de progres și viață nouă, care'i împresoară ca o mustrare.

Primari turci.

Din vale s'auziă acelaș țăhăit de câni, care lătrau în spre noi. Privind peste case, vedeai aceeași dezolare și ruină, aceleași umbre leneșe și greoaie,

cari se mișcau așa de nepăsătoare prin lumina soarelui.

Mirosul inecăcios și iute de tizic aprins, ne urmăriă ca o duhoare urâtă, ce se ridică de pe o vietate înlănțuită și condamnată, care n'are puterea de a se curăți de prejudecăți și a se înălța la o viață nouă...

Notiță istorică. — Tătarii își fac loc în istorie prin veacul XIII. Ei sunt o ramură din familia uralo-altaică, ca și turcii. Statornicia lor principală eră în sudul Rusiei, prin Crimeea, unde formau un chanat puternic. Mai târziu au trecut pe rând sub ascultarea Turcilor și Rușilor. În Buceagul Basarabiei locuia hoarda tătarilor Nogai.

Dobrogea a fost pentru tătari un fel de refugiu. Pe urma tuturilor înfrângerilor, fie după ciocnirile cu domnii români, fie cu rușii, sfărâmăturile tătarești treceau în Dobrogea.

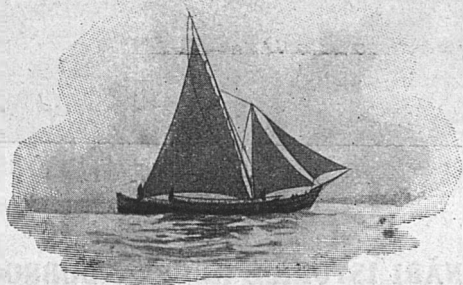
După războaiele din 1805, 1812, tătarii din Buceag trec pe rând în Dobrogea.

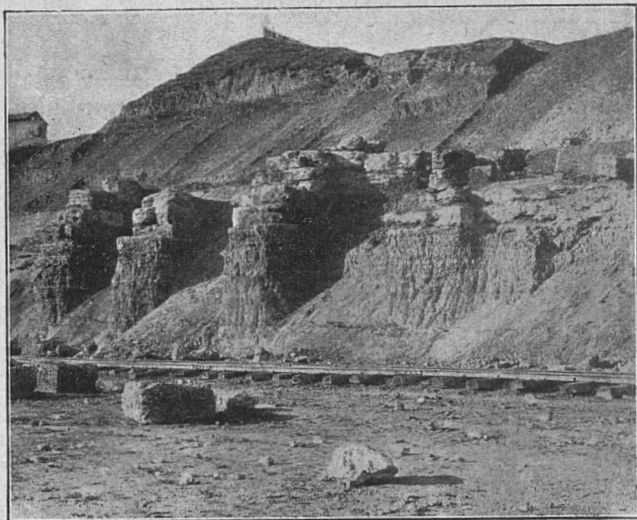
După războiul din 1856, un număr de 2225 familii tătarești au colonizat Dobrogea, dându-i numele de «Țara Tătarilor».

În 1860, populațiunea tătarilor din Dobrogea, eră de 60.000 de suflete; (după Viskovich). Ei aveau chanul lor, cu reședința în Carasu (lângă Medgidia).

Tătarii au fost zdrobiți cu desăvârșire cu prilejul războiului dela 1877. Viața lor nestatornică și de-

sele lor deplasări, i-a făcut nepăsători și răi gospodari. Poporul de jos, fatalist, așteaptă continuu evenimente și prefaceri, de aceea e gata mai mult de ducă, decât de statornicire.

Ruine din vechiul Tomis.

INSEMĂRI ISTORICE ASUPRA DOBROGEI

I.

Ieri și azi.

Timpul face multe prefaceri și minuni!
Dacă te rupi cu mintea din cuprinsul vremilor de azi și te ridici deasupra timpului, ca să privești la mișcările diferitelor popoare, te copleșește măreția tabloului, care ți se desfășoară dinainte.

Priveliștea acestei lumi e încordată: Vezi lupte

și dominațiuni, cu străluciri și căderi, cu încălcările și încrucișarea dintre ele, cu naștere de noi neamuri, din amestecul celor vechi. După uimirea de un moment însă, curând se întinde asupra sufletului tău durerea și amărăciunea și dai trist din cap, gândindu-te la nestatornicia lucrurilor.

Muritorul în orbirea lui de o zi, se încumetă ca să înfrunte chiar mânia cerului; el speră și se sbate, se înalță și urăște, fără să-și mai aducă aminte că ori unde s'ar întoarce, el calcă pe mormintele altor oameni de dinaintea lui, morți de mult, amăgiți și aceia de aceleași ambițiuni și năzuinți.

Cu toții intrăm în lume ca într'o cucerire a noastră, atunci, când sarcina vieții e numai o moștenire fatală.

* * *

Nici un alt colț din lume nu te poate îndemna mai mult la astfel de gânduri, ca Dobrogea.

Trecutul se destramă ca o pânză veche...

Pe pământul de azi, după noaptea nestrăbătută a începutului, s'a oprit, ca pentru odihnă, civilizațiunea și stăpânirea greco-romană din antichitate. Tot pe aici au năvălit în urmă și au trecut ca peste un pârleaz mai ferit, hoardele barbare și la come cari nu mai încăpeau în lume.

Și lumina s'a stins, puterea a cedat și învălășeală a urmat apoi prin întuneric, între felurile noroade, cari s'au ciocnit, s'au suprapus și s'au amestecat.

Deasupra acestei prefaceri și sforțări, numai vremea a rămas veșnică și aceeași.

Torentele de cotropitori, se deslănțuiau dela deal, ca niște ape desghețate primăvara, care-și mână sloii la vale, în spre țări mai calde. Curgerea venia năprasnică, sloii se ciocniau, se auziau prăbușituri de valuri și trosnituri înghețate de blocuri mânate din urmă. Mânia aceasta neînfrânată, se năpustiă ca un vișor care nimicește totul, până ajungea cu undele grele, în boarea caldă a civilizațiunii și creștinismului. Sloii cei prăpăstioși se muiau atunci de soare și se desfăceau în apa mărită și liniștită, până când timpul amestecă și împacă totul, răsând de jocul împrejurărilor și de încumetarea oamenilor încrezuți.

Dobrogea a fost vadul predestinat, prin care s'a scurs sălbăticia și năvala barbarilor. În zadar s'au încercat romanii s'astupe și să întăriască pârleazul acesta înșirând cetăți pe margini și ridicând valuri gigantice, căci hamzalele ferecate, tot s'au rupt la urmă și s'au desfăcut de bătaia valurilor și furia torentelor gonite de dinapoi.

II.

Scyții și Grecii

NAȘTEREA COLONIILOR PONTICE

Pentru ca să vorbim de locurile și așezămintele noastre de azi, e bine să fixăm și câteva momente din trecutul Dobrogei și al Constanței.

Să lăsăm timpurile mai proaspete și să ne afundăm cât mai în trecut, până la cea mai veche licărire de viață, despre care putem ști ceva.

Pe locurile acestea între mare și urmând șesul Dunării până la Olt și în tot sudul Rusiei de azi, se întindea puterea Scyților.

Scyții erau o ramură din marea familie arică, veniți în Europa din Iran, cu vreo XV secole înainte de eră creștină.

Peste ce alt neam s'au suprapus, care le-au fost luptele, începutul lor de viață, limba și credința ?

Intuneric și presupuneri...

Scyții nomazi și barbari au trăit în voia instinc-telor lor și a pustiilor fără margini, prădând, mun-cind și vânând.

În Dobrogea noastră de azi, trăiau tot scyți și purtă numele de «Scytia minor» (Scyția mică) spre deosebire de «Scytia major» (Scyția mare), unde eră adevărata putere a acestui popor și care ocupă tot șezul Munteniei, partea de jos a Moldovei, de unde se continua ca o apă în tot sudul Rusiei, deasupra Mărei Negre.

Ramura aceasta arică, a trăit viața ștearsă a oa-menilor primitivi, cari luptă cu greutatea hranei și asprimele climei.

În vremea aceasta, o altă ramură arică plecată dintr'aceiași tulpină, nimereste în locuri mai priel-nice, unde natura măiastră îi dădăcește și le deschide ochii la lumină, pentru ca să facă dintrînșii pe Helenii de mai târziu.

Strămoșii grecilor, ajutați de pozițiunea geografică a țării lor, cu golfuri naturale și cu insule apropiate, s'au amăgit ușor la navigație și la aventuri îndepărtate.

Din golfurile lor liniștite, săriau ca broaștele pe insulele vecine și, îndemnați de seninătatea și luminișul orizontului deschis, treceau din insulă în insulă, până au ajuns pe țărmul Asiei celei cu produse minunate și cu cuprinsuri pline de bogății.

Natura așa de fericită a Eladei, educă tot mai mult pe poporul grec, îl îndrumează și-l îndeamnă la cuceriri noi.

Din Grecia, poporul elen furnică în lungul tuturor coastelor și în toate direcțiunile apelor. Grecii ajung negustorii și corăbierii lumii vechi.

Odată școala navigațiunei făcută, în marginile liniștite ale mării Egeea, cu insule apropiate și cu atmosferă senină, grecii formați și setoși de isbândă nouă, s'avântă și-n furtunosul *Pontos axinos* (Pontul neospitalier) de care se feriau corăbierii.

Grecii, debarcând treptat pe țărmul mării negre, se ridică tot mai sus, până prin dreptul Dobrogei de azi, unde găsesc stăpânind pe Scyții cei bărboși și inculți.

Interesele leagă pe oameni și stabilesc înțelegerea:

Grecii aduceau Scyților nimicuri amăgitoare, fabricate ușoare și produse din țările calde și luau în corăbiile lor grâu și piei crude, miere și sclavi.

Acesta este începutul primelor comptuare grecești pe țărmul Mărei negre.

Drumul acesta, probabil, îl umblase mai înainte și Fenicienii, dar urma lor n'o ghicim decât în unele mituri, amestecate prin legendele grecești.

Ne-trezim tocmai prin secolul al IX și VIII, înainte de Cristos, după primele dibuiri, cu adevărate colonii grecești, așezate prin rarele golfuri protejate. Pontul cel împlânzit și învins de oameni, devenise acum *Pontus euxinus* (Pontul cel ospitalier).

Primele colonii au fost formate mai ales de ne-gușătorii din Milet.

În fruntea acestor așezăminte eră *Tomis*, sau Constanța de azi.

Celelalte colonii-porturi se numiau astfel: *Odesus* (Varna), *Callatis* (Mangalia), *Istriopolis*, (dispărut).

Afară de acestea s'au format treptat, ca o cucerire a întunericului, o mulțime de alte colonii, la nordul mării Negre, pe la gurile marilor fluvii care udă Rusia de astăzi.

Între coloniștii greci și popoarele scytime, se fac legături tot mai apropiate, influențându-și reciproc limba și moravurile. Pe malul mării dinspre Rusia, coloniile s'au întins de prin porturi, chiar în inima țării, făcându-se amestec de rase și dând naștere la niște centre semibarbare curioase.

III.

Stăpânirea Geților, a Macedonenilor și-a Romanilor.

RIDICAREA TOMISULUI.

Pe când tot cuprinsul care înconjură Pontul Euxin, pe marginea dela deal, eră locuit de Scyții cei barbari și nespălați, se vedeau pe la subsuorile mării Negre, coloniile grecești, prinse în trupul scytic, ca niște meduze fericite și lacome, cari sug și strălucesc.

Tovărășia aceasta de viață între Scyți și Greci, ține până în secolul VI, când întinderea puterii Persane și mai târziu a Macedoniei, împinge pe Traci și pe Geți de pe colinele munților Hemus (Balcani), tot mai la deal peste Scyți.

De-aici încolo, Scyții, se amestecă cu Geți, cu cari se înrudeau, având multe comunități de rasă între ei.

Pentru Greci eră acelaș lucru, schimbarea aceasta de stăpânire; ori Scyții, ori Geții, aceeași vacă de muls, legăturile de liniște au rămas aproape neîntrerupte.

Orașele grecești plătiau un tribut oarecare regelui barbarilor cari erau mai impuși în împrejurime și în schimb aveau garanția comerțului lor.

Din spre uscat, orașele acestea aveau încă și întăriri militare, de după cari luptau adeseori, contra volniciei unora din capii barbari mai nesățioși.

Impăcarea și răscumpărarea însă nu întârziiau,

căci banii și odoarele amăgiau ochii barbarilor îmblânziți, iar corăbiile negustorilor grăbiți, așteptau să fie încărcate cu bunătățile pământurilor acestora, pentru ca să pună paguba la loc.

Peste puterea Scyților de pe malul mării și din Dobrogea noastră, s'a întins nestăpânită forța Geților celor îndrăsneți.

Povestea a urmat aceeași, numai cu oameni schimbați.

Coloniile grecești au trăit și s'au dezvoltat pe întrecere, asigurându-și liniștea din partea nouilor stăpânitori, cu daruri și supunere.

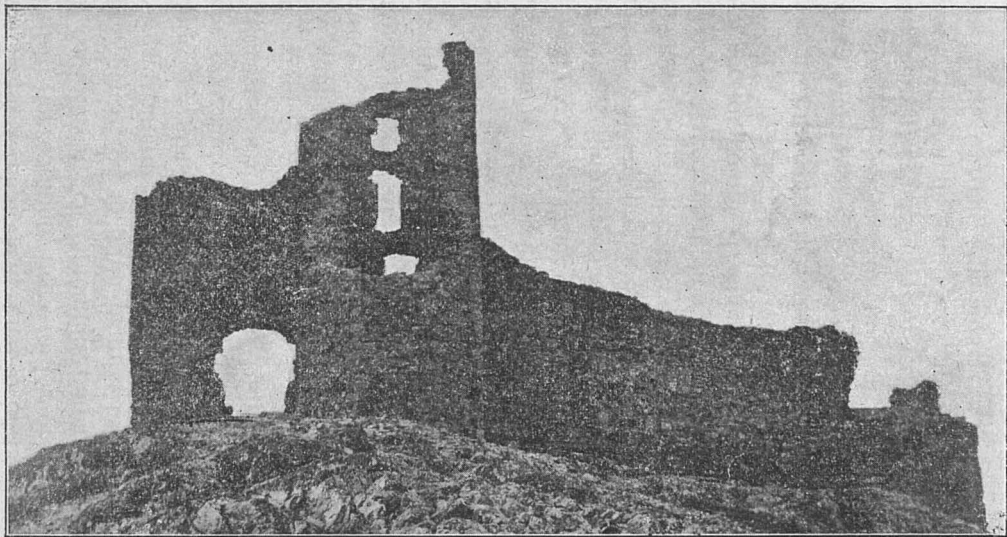
După Geți, coloniile grecești de pe țărmul vestic al mării, căzură sub puterea Macedonenilor, de când ne-a rămas și moneda de aur cu efigia lui Lisimach și cu inscripția ΤΩ (Tomis).

Prin secolul al III în. Chr. s'a născut chiar o vie neînțelegere între coloniile Callatis, Istopolis și Tomis, în privința preponderenței comerțului lor.

Tomisul nostru eră invidiat de celelalte orașe.

După Macedoneni, vine stăpânirea Romană asupra acestor colonii. Luculus, supunând Tracia în anul 71 în. Chr., anexează și orașele pontice, iar în anul 29 tot în. Chr., Mesia devine cu totul provincie romană.

Totuși, stăpânirea romană eră mai mult nominală asupra Scyției minore și asupra coloniilor pontice. Geții erau de temut încă și împreună cu Dacii din Munții Carpați, amenințau rău marele imperiu roman.

Ruinile cetăței Heracleea, cum se văd azi.

Prin Scythia minor (Dobrogea noastră) Geții asmuțați de Dacii cei îndârjiți, făceau dese incursiuni în Mesia.

Împăratul Traian a înțeles primejdia. În nestatornicia acestor împrejurări, Tomisul, cu toate celelalte colonii pontice, urmăreau și ele șovăirile timpului și înainte de a începe marile războaie contra lui Decebal, se hotărăște să extermineze mai întâi pe nestăpâniții Geți din șesurile Dunării.

Și lupta contra Geților a fost hotărâtoare.

Însuși Traian a intrat în bătăe. Atunci au căzut mulți din floarea legionarilor romani, dar tot atunci s'a sfârșit și cu îndrăzniala Geților.

Pe locul acestei bătălii s'a înălțat trofeul lui Traian, ale cărui ruine se văd și azi la Adam Clissi, în sudul Dobrogei.

Dela Traian stăpânirea nominală a orașelor pontice, devine o stăpânire de fapt.

De aici, coloniile Grecești ocrotite de o putere mare și constantă, cu o civilizațiune egală, prosperează și ajung adevărate centre de bogăție și strălucire.

Orașul Tomis salută noua stăpânire cu mare solemnitate și entuziasm și bate o monetă comemorativă, care pe una din fețe are bustul lui Traian cu coroana de lauri, lorică și manta, iar pe cealaltă față se vede reliefurile trofeului ridicat pe locul numit azi Adam-Klisi.

Din inscripțiune se poate citi și cuvântul *Tro-paion* (în prescurtare Tω).

Trofeul lui Traian ajunge un fel de simbol al siguranței și liniștei din viitor, pentru coloniile grecești, căci vedem cum e reprodus mai pe toate monedele posteriore bătute în timpul împăraților Sever, Caracalla, Geta, etc.

Tomisul înflorind tot mai mult, ajunge metropola Pontului.

IV.

Romanii și Grecii

Aici între Dunăre și mare, se pot vedea mai bine decât oriunde, cele două popoare, lucrând alături, manifestându-se cu toate caracteristicile lor de rasă, conturându-și personalitatea lor distinctă.

Deoparte grecii, prinși ciucure prin golfurile naturale, în porturi sigure, înfruntând marea și ducând departe comerțul și îngâmfarea lor de rasă aleasă. O forță mai mult intelectuală, întinzându-se în lume printr'un vast imperiu de corăbii. Când veniau barbarii din spre mal, coloniștii cercau o slabă apărare și dacă vedeau pericolul, săriau ca broaștele în apă pe corăbii, până trecea vijelia. Dacă amenințarea persista, se duceau într'altă parte, la o subsuoară de mare mai dosită.

Generațiile se succedau aproape fără continuitate de familie, — aventurierii pribegi se opriau, făceau avere, muriau, pentru ca locul lor să-l ocupe alții. Vechea Heladă era ca un isvor nesecat de energie și oameni, cu care umplea lumea.

Cu vecinii aveau numai legături de afacere.

Amorul lor? — Cântecul lui Homer și dragostea de ei înșiși.

Cu totul altfel vin Românii aici.

Strămoșii noștri trec pe drumul mare, despică barbaria prin mijloc, înfruntă greul în plin. Fiecare popas al lor e un castru ridicat.

Legionarii bine legați, senini și puternici, nu jig-nesc cu îngâmfarea lor pe nimeni.

Romanii după primele furii ale luptei, deveniau prietenoși și îngăduitori cu învinșii. Se stabiliu legături de stimă și supunere.

În urma furtunei venia timpul de muncă și reculegere.

În vremea aceasta, se scormoniau în pământ valuri uriașe de apărare, se formau municipii, se aduceau coloniști și geniul rar de asimilare al rasei latine, lucră pe tăcute și cu roade de neînchipuit.

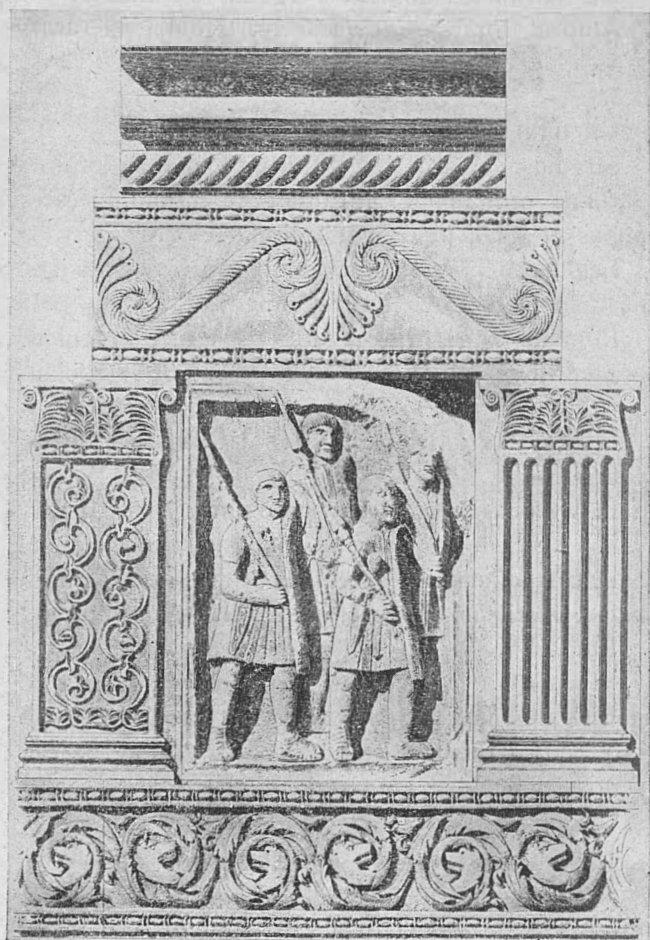
Puterea lor? — justiția și ordinea.

Și pe când grecii făceau comerț și modelau artă pentru omenire, latinii mai sobri, pregăteau dreptate pentru popoarele cari trebuiau să se nască, statornicind astfel temelia justiției care guvernează și azi lumea.

Romanii s'au înfipt adânc pe unde au trecut.

Malul Dunării eră presărat cu întărituri de ale lor. Castele romane învingiau barbaria, ca o în-lănțuire de platoșe de oțel.

Să urmăm drumul petruit care legă cele mai

Fragment din podobeale trofeului dela Adam-Clissi (Una din metope, așa după cum trebuie să fi fost așezată pe trofeu).

însemnate cuiburi de vulturi : *Dorostorol* (Silistra); *Sucidava* (Rasova), *Troesmis* (Yglița), *Noviodunum* (Isaccea) și *Stegysus* (Tulcea). De aici drumul se întorcea pe malul mării, pe la Heracleea, apărând porturile pontice până la Callatis.

Brâul acesta de cetăți, se răzima pe garnizoana întărită de la *Tropaeum Traiani*, care se ridică puternică în bătaia tuturor drumurilor barbare.

S'ar fi părut un moment că oamenii aceea sunt meniți de soartă să ocrotiască din toate părțile civilizațiunea tânără a Europei de sud.

Pe unde treceau romanii, rămânea în urmă tot împărăție latină, nu numai ca stăpânire, dar și ca prefacere de neam.

Când a cucerit Traian Dacia, peninsula Balcanică până deasupra Peloponezului eră latinizată.

O sută de ani de stăpânire numai și Dacia a fost romanizată și ea.

Ce s'ar fi întâmplat cu rasa aceasta extraordinară, dacă nu eră oprită în loc de invaziunea barbarilor ?

Care ar fi fost azi harta etnografică a Europei?

Grecii, popor egoist și mândru, lacom și distrugător, de un individualism care rănește, formați așa de mediul lor dezunit și de viața de aventurieri, s'au strecurat prin lume singurateci și geniali, strălucind fără să încălziască, pe când Romanii, popor de civilizație și de ordine, oameni deschiși și îngăduitori, n'au distrus grădinile lumii, ci le-au cultivat și le-au împărțit cu învinșii.

Grecii au lăsat în vechile lor colonii numai morminte și sfărămături de marmoră cioplită, pe când romanii au lăsat popoare noi, monumente de rasă proaspătă, care trebuie să ducă în viitor numele și moștenirea lăsată de strămoși.

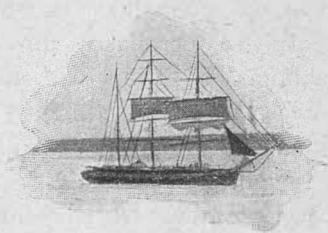

TABLA DE MATERII

	Pag.
O vorbă înainte	5
DIN TRECUTUL CONSTANȚEI. — «TOMIS».	
Timpul Legendelor	9
Timpul istoriei	18
CONSTANȚA DIN ZILELE NOASTRE.	
Orașul	35
Geamiile	50
Pe bulevard	57
La Cazin	63
Efecte de mare	68
Portul	82
Răsăritul lunii	94
Pe mare	99
Cu vaporul la Constantinopole	106
Iarna la mare	117
Ovidiu	122
I. — Viața poetului	122
II. — Caracterul poeziei lui Ovidiu	132
III. — Operile lui Ovidiu	134
IV. — Statuia lui Ovidiu	140
V. — Din «Tristele» lui Ovidiu	142
Monumentul francez	146

	Pag.
IMPREJURIMELE CONSTANȚEI.	
Plaja Mamaia	
I. — Plecarea din Constanța	157
II. — Insula Ovidiu	161
III. — Plaja	165
IV. — La moară	168
V. — De pe deal	171
VI. — Legenda «Mamaiei»	174
La vii	180
Alergările	184
Lacul Tekir-Ghiol	
I. — Pe drumul Tekir-Ghiolului	191
II. — Legenda lacului Tekir-Ghiol	203
Monumentul dela Adam-Clissi	
I. — Pe drumul lui Adam-Clissi	215
II. — Tropaeum Traiani	226
III. — Tumulusul	233
IV. — Municipium Tropaeum Traiani	237
V. — Origina monumentului și cetății	240
La Canara	244
Populațiunea Dobrogei	253
I. — Românii autoctoni	255
II. — Populațiunea și pământul Dobrogei	259
III. — Transilvănenii—Mocanii	261
IV. — Cojanii	271
V. — Satele Tătăraști	277
Insemnări istorice asupra Dobrogei	
I. — Ieri și azi	298
II. — Scyții și Grecii	300
III. — Stăpânirea Geților, a Macedonenilor și a Romanilor	304
IV. — Romanii și Grecii	308

